

זה השער לה' צדיקים לבואו בו

ספר

יעשה מורה

ויקרא

דרשות ומאמרים
דברי חכמה ומוסר יקרים
להורות הדרך ילכו בה מישרים
לראות בטוב ה' בארץ חיים

שנאמרו מפי

הרה"ג יעקב ברוך הכהן טראב וצ"ל

רבה דשכונת התקווה וראש ישיבת "רבנו יוסף חיים" בעיר ת"א

בן הרה"ג עזרא הכהן טראב וצוק"ל ראב"ד דמשק

נדפס פעיה"ק ירושלים תובב"א

שנת גמ ברכות יעשה מורה לפ"ק

ספר ויקרא

פרשת ויקרא רפ"א

מידת הענוה במקום קרבן רפ"א

פרשת צו רפ"ב

זירוז מיד ולדרות רפ"ב

פרשת שמיני רפ"ג

לרדת אל העם רפ"ג

אש זרה – סמל להתחדשות רפ"ג

תורת הבהמה נתייחדה לבני אהרון רפ"ג

כיצד זוכים להוראה רפ"ג

פרשת תזריע רפ"ד

כי הם חייגו רפ"ד

התורה חסה על צער הזולת אף של בעיה רפ"ד

מוטב שיהיו שונגין ואל יהיו מזידין רפ"ד

תורת הבהמה קדמה לתורת האדם רפ"ד

כוחות הנפש וחמדתם משפיעים על שיפוט השכל רפ"ד

פרשת אחרי מות רפ"ה

חובת השלמות רפ"ה

ללמוד ע"מ לקיים רפ"ה

פרשת קדושים רפ"ו

מורא אב ואם רפ"ו

דעלך סני לחברך לא תעביד רפ"ו

פרשת אמור רפ"ז

פרשת המת – עדות על יראת ה' רפ"ז

המכיר את מקומו רפ"ז

מגיד מראשית אחרית רפ"ז

החיסרון בבעל מוס רפ"ז

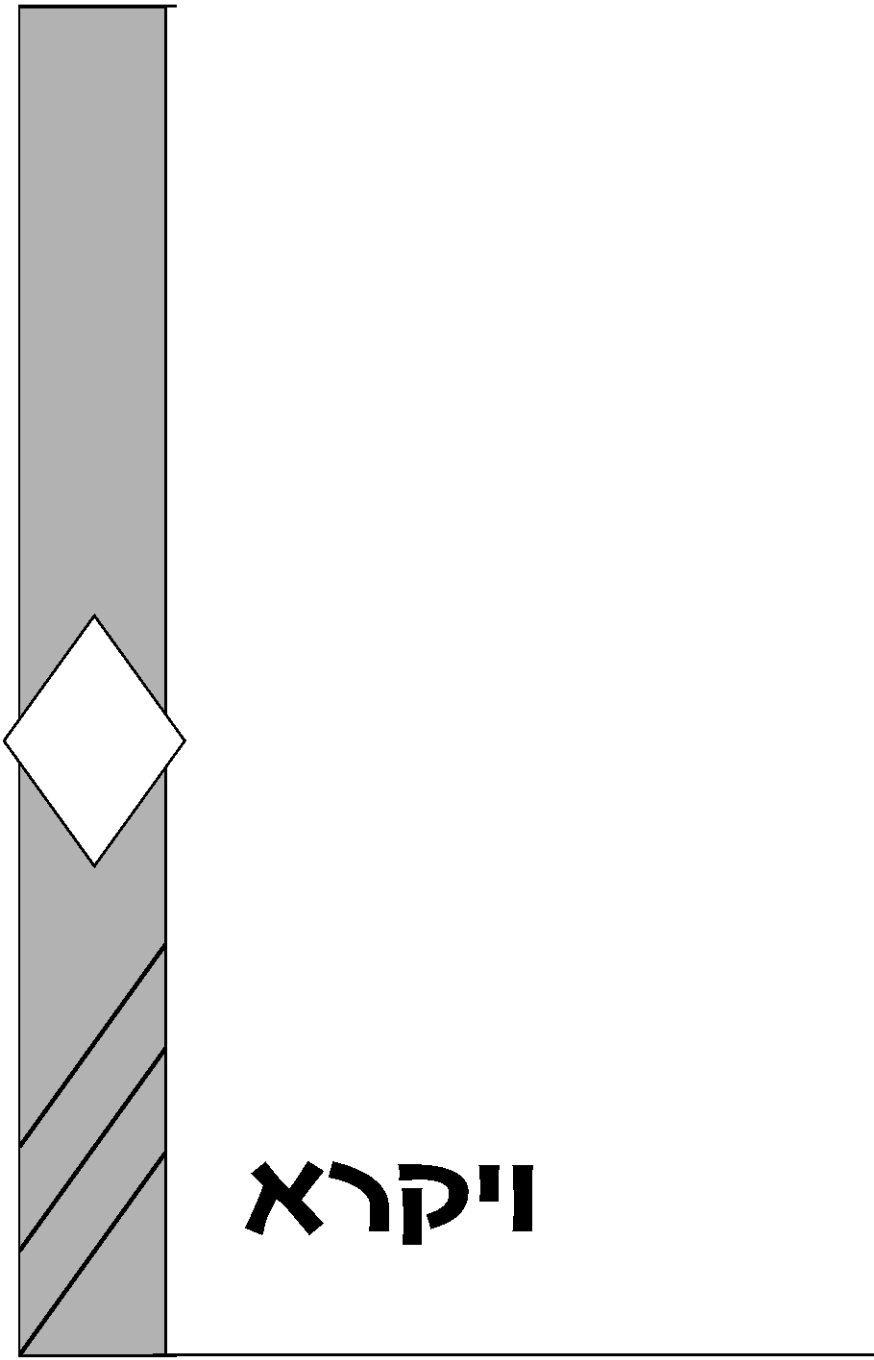
דרכי המלחמה ביצה"ר רפ"ז

פרשת בהר.....שנח

קנין התורה ע"י עמל.....שנח
חיווק האמונה ע"י השמיטה.....שסא
וצויתי את ברכתי – עונש על חסרון באמונה.....שסד
והי אחיך עמך – שאתה מפל לו.....שסט

פרשת בחקותי.....שעב

עמלה של התורה.....שעב
מעלת האדם רק ע"י עמלה של תורה.....שעו
שתלכו בדרכי אבות.....שעמ
ברכת השלום.....שפה
והשבתי חיה רעה מן הארץ.....שפט

ויקרא

והתורה מלשון תייר, שתרים את הארץ ולכן היה צריך לכתוב על זה חוק. שא"א לקנותה בתירות. אלא בעמקות.

וכן אמרו חז"ל בחגיגה (ה ע"ב) שהקב"ה מצטער על מי שאי אפשר לו לעסוק בתורה ועוסק, וחקשו שלכא' על זה היה צריך לשמות. וביארו שהכונה כאן שמכיון שאי אפשר לו לעסוק בתורה ועוסק, והטעם שא"א לו לעסוק זהו משום שלא הקיף הרבה ולא יודע הרבה אזי הלימוד שלו יביא אותו למסקנות לא נכונות שיחיה אצלו אסוקי שמעתתא לא אליבא דהלכתא ולכן הקב"ה מצטער.

ומסופר על הרב פרנק שהגיע אליו הורה עם ילדו שיברכו שיגדל בתורה שזכה להיכנס לשיבה מאוד חשובה, וכששמע זאת הרב פרנק אמר לו שיוציא את בנו מיד מהשיבה הזו למרות שכולם מבקשים ליכנס לשם, משום שהרה"י שם ראשו בלימוד עקום והוא יעקם את הראש בלימוד לבגך וחבל מאוד, והוכיח לו זאת מהמאמר דלעיל שעל כאלה הקב"ה מצטער.

על האדם להשתדל שהתורה תהיה אצלו בתור חוק. שיחזור על לימודו עד אין מספר למרות שיודע כבר ובקיא וזו עמלה של התורה שע"י אפשר לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא.

ולכן שייך בזה גמי ענין של הליכה שאם בחוקותי דהיינו שאדם עמל בתורה וחוזר על תלמודו אזי תלכו – שהוא מוסיף והולך שמתחדש לו בכל עת עוד ביאור ועוד נקודה חשובה.

ובמו שמסופר על המהרש"ם שהעיד עצמו לפני פטירתו שחזר ארבע מאות פעם על הב"י!!!!...

ולכן היו רועדים מהפסיקה שלו, וזהו תוקף של חוק. וכן ראינו שרבי יוחנן חי ארבע מאות שנה והיה לו חברותא ריש לקיש, עד כדי כך שהצטער כשנפטר ריש לקיש ובקשו עליו רחמים שיפטר מהעולם (ב"מ פד ע"א).

ולכא' מה למד במשך ארבע מאות שנה, אלא היה עמל וחוזר ומשגן ומקשה ומפרק כל הזמן בתורה וזהו החוק.

וכך כתב הרב מכתב לאליהו שהצלחת האדם היא תלויה בעמל ובשלא עמל זו הסיבה להידרדרות ומחוסר עמל מגיע בסופו של דבר לצאת לתרבות רעה.

אולם כשלא זקוקים אחד לשני שיש שפע גדול אזי בשביל שיהיה שלום ויהיה קשר ביניהם זה קשה מאוד. וממילא כשהקב"ה נותן את השפע ממילא זה יגרע בשלום האמיתי שכל אחד יהיה לעצמו. לכן מבטיח הקב"ה שונתתי שלום בארץ שיהיה שלום ויהיו באחדות על אף השפע.

ואין הכונה אל לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי שזו הקנאה, שאף שהיא מידה רעה בכ"ז נטעה הקב"ה באדם בשביל החלק הטוב שיש בה, וזה הקנאת סופרים שתרבה חכמה ולעתיד לבוא גם זה יתבטל, מפני שאז ידעו הכל שזה מאת הקב"ה ויקימו את רצון ה' מתוך הכרה בו בלא עזר של קנאת סופרים.

אבל השלום יהיה בתורה דהיינו שהתורה לא יכולה להתקיים בלי שיעזור אחד לחבירו, משום שלכל אחד יש לו את חלקו בתורה ובשביל לדעת את החלק של כל אחד חייבים להיות בשלום.

כמו שמצינו בפסחים (כב ע"ב) ששמעון העמסוני שהיה דורש את כל האתין שבתורה כשהגיע לאת ה' אלקיך תירא פירש, ובא ר"ע ודרש לרבות תלמידי חכמים.

ולא ששיטתו של שמעון המעסוני היא טעות אלא האת של ה' אלוךך תירא זה לא חלקו אלא מחלקו של ר"ע.

ולפי"ז אפשר לבאר דברי רבינו סעדיה גאון אין אומתינו אומה אלא בתורתה שמה שמגדיר את עם ישראל בתור אומה אחת ולא יחידים זה רק התורה וכדלעיל.

וזה מה שראינו במדרש שאם בחוקתי זה לא תנאי שהרי צריך לעבוד את הקב"ה לא על מנת לקבל שכר, אלא זהו מלשון הלואי שהקב"ה מתאוה שיהיו עמלים בתורה. שע"י שעמלים בתורה ומאוחדים אזי כל חלקי התורה מתבררים ועולים ומתעלים.

ויש להתבונן עוד מדוע עמל התורה נקרא בפסוק חוק ולשון חוק בהרבה פסוקים משמעותה היא תוך כמו (קוהלת ז, ט) כעס בחיק כסילים ינוח וכן (מלכס א כב, לה) אל חיק הרכב וכן (משלי טז, לג) בחיק יוטל את הגורל. שבשביל לעשות גורל צריך להכניס את היד.

שגם בלימוד התורה אילולי שהאדם יתעמק וירד לתוכה לא יבין את התורה. וכן אמר הנביא (שופטים ה, טו) גדולים חקקי לב שבשביל להשיג מה שנמצא עמוק בתוך הלב זה דבר גדול וקשה מאוד.

וכתב השד"ח את כל ההערות והפיקפוקים על המנהג ושלחם לחכמי טבריה וענו לו שכל המנהגים יסודתם בהררי קודש.

והטעם שעושים שמחה ביום פטירתו של רמב"ע משום שיצא באחת השנים שנבנה הביה"ב והשייבה על קברו באותו יום. ולכן כל שנה עושים שמחה.

והאריכו עוד וכתבו שהטעם לשמחה בל"ג בעומר שפסקו מלמות בל"ג בעומר והוסמכו חמשה תלמידים ע"י רבי עקיבא להעביר את התורה.

ובפרט שכתב החיד"א שזה לא כ"ב בטוח שזה היה יום פטירתו בל"ג בעומר.

ואפשר לראות את זה גם בפרשתנו. שכתוב אם בחוקתי תלכו וכו'.

וכתב הרמב"ן בסוף פסוק יב': ודע כי לא השינו ישראל מעולם לברכות האלה בשלמותן, לא הרבים ולא היחידים מהם, שלא עלתה זכותם לכך, כמו שאמרו (מו"ק טז): על דוד (והוא עורר את הניתו) על שמונה מאות חלל, והיה מצטער על מאתים, יצתה בת קול ואמרה לו רק בדבר אוריה החתי ועל כן תמצא לרבותינו ז"ל שזיכירו בפסוקים האלה לעתיד לבוא, מלמד שתינוק מישראל עתיד להיות מושיט וכו' (תו"כ פרק ב ב), עתיד הקב"ה לטייל עם הצדיקים לעתיד לבוא (שם פרק ג ג), כי לא נתקיים, אבל יתקיים עמנו בזמן השלמות. שרק בזמן שהכסא יהיה שלם והשם יהיה שלם אז יהיה כל הברכות.

ולכא' בכ"ז הרי אם בחוקתי תלכו שתהיו עמלים בתורה זה ודאי בעולם הזה, א"כ ודאי שחלק מהברכות צריכות להתקיים וכמו שכתב הרמב"ם שהברכות האלה הם לא שכר אלא אמצעי שיוכל האדם לעבוד את ה'.

וביאר המהר"ם שיי"ק בשם החת"ם שביאר את הפסוק ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום, ודרשו חז"ל אין עוז אלא תורה, שישנם ב' סוגים של שלום, א. הפסקת אש שאחד לא עושה רע לשני ולא טוב. ב. התחברות והדבקות ועזרת הדדית – ומה שכתוב ונתתי שלום בארץ אפשר לבאר שכל אחד יחיה לעצמו ואפשר שיחיו כולם ביחד באחדות מתוך שלום.

וביאר החת"ם שהנה מצינו בפסוק איש לרעהו יעזרו ולאחיו יאמר חזק (ישעיה מא, ו) שלפעמים אדם מוכרח לחיות בשלום בשביל שיוכל להסתדר עם שאר חבריו. שיעזרו לו וזקוק לעזרתם.

משא"כ ההולך אחר עצי היצה"ט הנתון בימין, ותהי עצתו כמה' כאשר ישאל איש וכו', אשר יטרח במלאכת שמים בכל כוחו הנתון בו מאת ה', ומה גם חש בראשו יעסוק בתורה וכו', רפאות תהי לשרך והיא סם חיים.

ועוד אני אומר שזהו עצמו אומרו סמא דחיים, דכאשר אינו חש על עצמו להתיש כוח פשוטא דלהיות מאמין שתורה היא המרפאתו, וכן יהיה, וזהו סמא דחיי. משא"כ מי שחם על עצמו לבל יטרח, מגלה דעתו שאינו מאמין בדברי הו"ל הרפאות וכו', ולזה נעשית לו כסא דמותא, ותהיה תושיה ומתשת כוחו ויקרב עיתו.

לכן עצה טובה מהכא גמרינן לה, כי לא עליך המלאכה לגמור, וצריך המעיין לבדוק עד מקום שידו מגעת, ואם ידע דאיכא ת"ח מעיין יותר ממנו בפלפול ובסברא, בא יבוא אצלו לידע עומק הש"ס ומוצאיו ומובאיו, ותבוא עליו ברכה, ופשוט. "עכ"ל.

ברכת השלום

"ונתתי שלום בארץ ושכבתם ואין מחריד והשבתי חיה רעה מן הארץ
וחרב לא תעבר בארצכם". (כו, ו)

בענין ההילולא של רשב"י כותב הש"ח במערכת ארץ ישראל שלמרות שזהו יום שמחה, דעת החת"ס בסימן רל"ג שלא טוב מה שעושים יום שמחה מאותו יום ולכן לא רצה לעלות לא"י שיהיה חייב לשתוק ויראה כמסכים, וכיצד אפשר לשמוח ביום שנטלו בו המאורות של רשב"י.

ובספר שואל ומשיב הוסיף לתמוה כיצד מדליקין בגדים חדשים והרי זו בל תשחית, ועוד שהיה צריך להתענות ביום פטירתו של רשב"י.

והביא שם תשובת שם שמואל שהטעם של השמחה היא לזכור את הנס שנעשה לרשב"י שניצל מהמלכות ונפטר כשהגיע יומו.

ג' ועניין השלישי בחי' ייעוד חכמים בהתחברות בלב שלם ותמים, לא שיהיה בד בבד שעליהם אמר הכתוב חרב אל הבדים (ברכות סג, ע"א), אלא יתוועדו יחד, ויחדדו זה לזה (שבת סג, ע"א), ויסבירו פנים זה לזה, וכנגד זה אמר "ויחן שם ישראל", לשון יחיד, שנעשו כולן יחד כאיש אחד, והן עתה הם ראויים לקבלת התורה.

נמצא שההכנה הראשונה הדרושה לקבלת התורה היא ההתחזקות וההתאמצות, ואם דוד המלך היה מטכס עצות כיצד להתחזק בתורה מפעם לפעם, עאכו"כ לאנשים כמונו עם השנות הקטנות שיש לנו והכוחות המעטים שלנו, עד כמה אנחנו צריכים להכנה הרבה כדי לזכות להצלחה ולסייעתא דשמיא.

אכן, הרבה צריך האדם לעמול כדי לזכות לתורה, והעיקר שלא לחסוך עמל וטורה ולא לחפש מציאות.

ועל כגון דא אמר הסבא מסלבודקא ז"ל, שיש הבדל בין רוחניות לגשמיות. בגשמיות אם משלם הקונה יותר מדי – הרי נתאנה, מה שאין כן ברוחניות, כל מה שמשלם יותר עבור השנת המעלות – יותר מתעלה.

וזה הרב אור החיים הקדוש בספרו "חפץ ה'": "למיימינים וכו', מכאן תוכחת מגולה לכת של ת"ח אשר לומדים בתענוג, וכאשר תרצה להתבונן עימו בעומק הש"ס מילאה ילאה, ויתעצל ויתרשל, ואם תמצי לומר: במקרה כשול יכשל, באיזה קושי שאינו מניחו לעבור עליו, יבקש לדחות איזו דחיה קלה ומקולקלת, לבלתי יטרח והיא בעינו וכו'.

אוי לו ואוי לגופו, בוודאי שעליו נאמר נגידות למשמאילים, שנעשית לו סמא דמותא, ובהתהלכו לא תניחחו ולא תשמור עליו, ואדרבא, כלפי לייא רחל"ן.

אלא הצריך לטרוח בכל כוחו אשר נתון בימין. וא"ת: למה תלה במיימינים ובמשמאילים, הוזה ליה למימר העוסק בכל כוחו וכו'.

נראה דתרתני קאמר, והא בהא תליא, וכאשר טורח לא יחוס על גופו, ומה גם אם יפעיל היצה"ר בידיעתו בהיותו בחברת החברים כיוצא בו, לבל יכוון דעתו שמא לא יעלה בידיו דבר הנשאל בו, ולזה קודם הוא מתרשל, ומעמו בנאמו בו (בו) לדבר יחבל לו, כי זה הקדוקי עניות, ועל עצמו ניבא ע"י הדעת העלום, וזה הולך אחר יצה"ר הנתונה בשמאל, אשר יעצו לטובתו בב' עניינים: א', כדי שיישאר בכבודו במקומו מונח, וחב', למה ליה להג הרבה יגיעת בשר.

ובמ"ש במדרש (ויק"ר לה, א): אם בחקותי תלכו, הה"ד חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך, הישבתי מתן שכרן של מצוות והפסדן של עבירות, ואשיבה רגלי אל עדותיך.

לא הסתמך על מה שכבר היה מוחלט אצלו מקודם, שצריכים לעסוק בתורה, אלא כל פעם היה עורך מחשבות מחדש – לחזק את עצמו בלימוד התורה. וכבר אמרו חז"ל (ברכות לב): ארבעה צריכים חיווק, תורה ומע"ט, תפילה ודרך ארץ.

וה"אור החיים" בפ"י על התורה ע"ה (שמות יט, א-ב): "בחדש השלישי לצאת בני מארץ מצרים, ביום הזה באו מדבר סיני, ויסעו מרפידים ויבואו מדבר סיני ויחנו במדבר, ויחן שם ישראל נגד ההר," כתב חז"ל: ויסעו מרפידים, קשה למה אחר המוקדם, כי פסוק זה היה לו להקדים קודם פסוק שלפניו, שאמר "באו מדבר סיני".

עוד צריך לדקדק: למה הוצרך לומר "ויחנו במדבר", הלא מובן הוא הדבר כי במקום ביאתם חנו.

אכן כוונת הכתוב היא להקדים ג' עניינים, הם עיקרי ההכנה לקבלת התורה, שבאמצעותם נתרצה ה' להנחילם נחלת ש-די, היא תורתנו הנעימה.

הא' הוא התגברות והתעצמות בעסק התורה, כי העצלות הוא עשב המפסיד השנתה, ולזה תמצא, כי כל מקום שיוזכרנה ה' לתורה, ידקדק לומר לשון חזק ואומץ, עד גדר שימית עצמו עליה, דכתיב: זאת התורה אדם כי ימות באוהל. (גיטין נו, ע"ב)

כמו"כ רז"ל ידקדקו בהזכרתם לומר עסק התורה, השתדלות התורה, ורבים כמוהו, ועיין מה שפירשתי בספרי הפץ ה' שחיברתיו על קצת המסכתות הש"ס בקטנותי, במאמרי רז"ל למיימינים בה וכו' (שבת פח, ע"א), ותראה כי לא תושג ההשגה אלא בהתעצמות גדול.

וכנגד זה אמר הכ': ויסעו מרפידים. לא בא להודיע מקום שממנו נסעו, שא"כ הי"ל להקדימו קודם תחנותם, אלא נתכוון לומר שנסעו מבחינת רפיון ידיים, כמו שמצינו שדרשו רז"ל כן בפ' וילחם עם ישראל ברפידים – ברפיון ידיים, ע"כ. (סנהדרין קו, ע"א)

ב' הוא השפלות והענווה, כי אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שמשפיל עצמו ומשים עצמו כמדבר (עירובין גר, ע"א), ומדבר מתנה, וכנגד זה אמר "ויחנו במדבר", פ"י לשון שפלות וענווה, כמדבר שהכל דורכים בו.

ובסגנון הזה אמרתי עוד ע"פ מ"ש הפמ"ג בפתיחה כוללת חלק רביעי אות ח': המעם על הא דשבר מצווה בהאי עלמא ליבא, משום דיש לחוש שמא יהיה ח"ו תוהה על הראשונות, ואיך ייתן לו שכר, וכתב לפי"ז אם מזכה את הרבים אין חטא בא לידו, נותנין לו שכר בעוה"ז.

והנה ידוע מעלת אבותינו הקדושים אי"ו, שכל ישרם וחפצם היה לזכות את הרבים להכניסם תחת כנפי השכינה, כמ"ש: ואת הנפש אשר עשו בחרן.

וזה"ל בעה"ט, שהיה לו קשה, הלא שכר מצווה בהע"ל, ותירץ, אם בחקותי תלכו, ר"ת אב"ת, שתלכו לזכות את הרבים ולהשלים גם אחרים, ובכה"ג שפיר נותן הקב"ה שכר גם בהאי עלמא. וא"ש.

ומאז אמרתי ברש"י שם – "אם בחקותי תלכו, שתהיו עמלים בתורה" ע"פ הנ"ל, דשכר מצווה בהע"ל, משום שמא יתקלקל אח"כ ויהיה תוהה על הראשונות, אמנם מי שעוסק בתורה, הרי התורה מגינה ומצילה, א"כ אין לחוש שמא יתקלקל.

ובזה אמרתי לפרש לשון המשנה דפאה: ואלו דברים שאדם אוכל פירותיהם בעוה"ז וכו' כיבוד או"א וכו' ות"ת כנגד כולם".

(ושמעתי מכבר ע"פ מאמר ולא ע"ה חסיד, דלקיים המצוות כהוגן צריך ללמוד מקודם דיני המצוות, ואח"כ יוכל לקיים אותן בראוי, משא"כ בלי לימוד מקודם. והנה מצינו לשון "כנגד" שהוראתו "אצל", כמ"ש "אעשה לו עזר כנגדו", שפירושו "אצלו". וז"ש: "אלו דברים שאדם אוכל פירותיהם בעוה"ז כאו"א וגמ"ח", אמנם – "ות"ת כנגד כולם", יהיה אצל כולם: יהיה מתחילה ת"ת, ואז יוכל לקיים את כל אותן המצוות ויקבל שכר.)

ולדרכנו ייאמר, דהיה קשה להתנא היאך אוכל בעוה"ז, והלא שכר מצוות בהע"ל, ולז"א: "ות"ת כנגד כולם", כשת"ת על יד כולם, נמצא שהתורה מגינה ומצילה, ואין חשש שיהיה תוהה על הראשונות ויתקלקל.

ולא מספיק מה שאדם באופן כללי רוצה ללמוד, אלא צריך חשבונות רבים ועצות שונות לזכות לתורה. מי לנו גדול מדהע"ה, ובכל זאת מעיד על עצמו, שהיו נחוצים לו חשבונות תדירים עד שהיה מתעורר לגודל השיבות לימוד התורה.

ו"ש: "אוכלין ראש כבש, לומר: נהיה לראש ולא לזנב", ר"ל, נהיה לראש ייחוס משפחתנו, ולא לזנב וסוף ייחוס משפחתנו, שלא נסמוך על זכות אבות, כ"א נשתדל ונפעל להשיג שלמות הנרצה לעצמנו, שנהיה אנחנו הראש ולא הסוף.

וזכר לאילו של יצחק, שג"כ לא סמך על זכות אבות, רק השתדל להיות אב וראש בפני עצמו, ולפיכך זכה למדרגה גדולה בזאת, אשר זכרונו שמור לדורות, וזכייתו עומדת לבניו אחריו כל ימות עולם.

והנה נחזה למשל רב גדול א', הניח אחריו בן שאינו ראוי כ"כ למלא מקומו, אך מגודל האהבה אל אביו, שמוהו בני הקהילה עליהם לראש. אף שמפרנסים אותו, מ"מ אינם מגדלים ומרוממים אותו, כ"א נותנים לו פרנסה בצמצום. לא כן אם הוא ראוי לכך מפאת עצמו, ולא מפאת זכות אבותיו, אז בודאי נותנים לו פרנסה בשופי ובריווח, ודואנים עבורו שבודאי לא יחסר לו כל טוב.

כן הדבר הזה גם בישראל, שהם בני אי"ו. אם הם בעצמם אינם ראויים, מפאת זכות אבותם הקב"ה מפרנס אותם בצמצום, אבל אם הם ראויים לכך מצד עצמם, אז יעשירם המלך – מלכו של עולם, עושר גדול.

ו"ש: אם בחקותי תלכו, ר"ת אב"ת, שתלכו בדרכי אבות, כמו שהם לא סמכו על זכות אבות, גם אתם לא תסמכו על זכות אבות, רק תשתדלו להשיג שלמות בפני עצמו, ורק אז ונתתי גשמיכם וגו', והשיג לכם דיש את בציר וגו', שתהיה הפרנסה בשופי גדול ובריווח, ולא יחסר להם ולא כלום. ומובן היטב כוונת בעל הטורים וז"ל וא"ש בעזה"ת.

ועוד נ"ל לפרש בפשטות, דהנה ידוע מ"ש המפרשים, דאע"ג דשכר מצווה בהאי עלמא ליבא, מ"מ על מה שעושים לפנים משורת הדין, ע"ז יש שכר גם בעזה"ו. והנה האבות הקדושים שקיימו כל התורה כולה אף קודם שניתנה, מצד הדין לא היו צריכים לקיים, אלא שעשו לפנים משורת הדין והחמירו על עצמם לקיים התורה אע"פ שלא נצטוו עליה.

והנה כבר הקשו כולם היאך הקב"ה הבטיח שכר – ונתתי גשמיכם וכו', והלא שכר מצוות בהע"ל, וזה שהיה קשה לבעה"ט ז"ל, ולכן כתב: "אם בחקותי תלכו, ר"ת אב"ת, שתלכו בדרכי אבות" – כמו שהם עשו לפנים משורת הדין, כן תעשו גם אתם, וע"ז שפיר יש שכר בעזה"ו, וא"ש, ונכון הוא.

היה בדורם רק הם בעצמם. וזהו אם בחקותי תלכו שתהיו עמלים בתורה, דהיינו לימוד התורה והדינים, ולכן הוא ר"ת אב"ת, שהם למדו מקודם. עכ"ל הוהב.

ואני עני אני בא לפרש באופן אחר, בהקדים מה שפירשתי דברי השו"ע הל' ר"ה: אוכלין ראש כבש, לומר נחיה לראש ולא לזנב, וזכר לאילו של יצחק, עכ"ל.

ואמרת על פי מה ששמעתי בשם הרב הקדוש – מו"ה מאיר מפרימישלאן זצלה"ה, שאמר לפרש דברי רש"י בחומש ר"פ וארא, כדכתיב בפסוק: "וארא אל אברהם, אל יצחק ואל יעקב", ופירש"י: "וארא אל האבות". וקשה, מה רצה בזה שהוסיף מילת "האבות".

ואמר הוא ז"ל, דהנה בנוהג שבעולם, מי שהיה לו אב חסיד וצדיק, אינו משתדל כ"כ להשיג שלמות לעצמו, רק סומך על זכות אביו. ומכש"כ מי שהיה לו אב חסיד וקדוש, וגם אבי אביו היה חסיד וקדוש, בודאי אינו משתדל להשלים עצמו, כי יש לו יתד לתלות עליו, ודי לו בזה שהוא נכד לקדוש עליון ובן לאיש חסיד מפורסם.

אך האבות הקדושים לא בן עשו, כי יצחק לא סמך על זכות אביו, שהיה בן לאברהם אבינו ע"ה, וגם יעקב לא סמך על זכות אביו ואבי אביו, ולא הסתפקו עצמם בזה שהם בנים ונינים ונכדים לקדושי עליונים, כי אם רצו שיהיו הם "האבות".

וזה היה זכות גדול להם, שכולם היו "אבות", וע"כ נראה אליהם ה', וז"כ רש"י וארא אל אברהם וכו', וארא אל האבות. ודפח"ח.

והנה ידוע מ"ש הנאון מו"ה משה חפץ ז"ל בס' "מלאכת מחשבת" פ' במדבר, בפ': "ואתכם יהיו איש איש למטה, איש ראש לבית אבותיו הוא", ע"פ מעשה, שמיחוס א' היתה לו מריבה עם חכם א' ממשפחה לא נכבדה. והמיחוס התנאה מאוד על ייחוסו, ועי"כ דיבר עם החכם בלשון מדברת גדולות, ואמר לו החכם: אין לך להתנאות כ"כ על ייחוסך, כי אתה סוף ייחוס משפחתך, ועמך ייפסק הייחוס. אמנם אני ראש ייחוס משפחתי, שממני יתחיל הייחוס.

וז"ש ואתכם יהיו איש איש למטה, אבל לא תבחרו אנשים שהם סוף ייחוס משפחתם, כי אם איש אשר ראש לבית אבותיו הוא, שממנו יתחיל ייחוס משפחתו, עליו תשימו המשרה, והוא יהיה לכם לראש ולקצין, והוא פי' נחמד מאוד.

זוהו הוא המוסר שיאמר ר"י ע"ה. הנה אם יאמר לך אדם יגעתו ולא מצאתי אל תאמין וכו' יגעתו ומצאתי תאמין, והנ"מ בדברי תורה אבל במו"מ סייעתא דשמיא היא ושוא לכם משכימי קום מאחרי שבת כי יתן ה' למי שיחפוץ בלי עמל ויגיע בשר, וא"כ מן התמה הוא. מדוע לדברי תורה ויראת שמים לא יחפוץ האדם ליגע בהם ולהגיע אל מטרותו אשר בטח תועיל לו היגיעה ובמו"מ אשר רק סייעתא דשמיא הוא ועל האדם איננו מוטל כ"א לעשות השתדלות מעט. עובד הוא תמיד כל היום וכל הלילה בלי מרגוע, ועל השאלה ההיא למאמין באמת אין לה תשובה. (אורח ישרים)

ואמר ר' יצחק אם יאמר לך אדם יגעתו ולא מצאתי אל תאמין, פירוש שאומר שיגע ולא מצא כלל והא ודאי שקר ענה דגם שלא יזכה להיות נברא רבא דמחדרן שמעתתיה חריף ומקשה מתון ומריק מ"מ אם יגע באמת ודאי מצא שיהיה ת"ח פשוט מיהא (פתח עינים).

שתלכו בדרכי אבות

"אם בחקותי תלכו זאת מצותי תשמרו ועשיתם אותם ונתתי גשמיכם"
וגו'. (בו, ג-ד)

כתב בעל הטורים וז"ל: "אם בחקותי תלכו – ר"ת אב"ת, שתלכו בדרכי אבות." עכ"ל.

ומאו היה קשה לי טובא מה בעי בזה, עד שמצאתי את שאהבה נפשי, שכבר עמד ע"ז בס' הישר והטוב להגאון הצדיק מוהר"ץ מליסקא זצלה"ה, ופי' דהנה רש"י ז"ל פי': אם בחקותי תלכו – שתהיו עמלים בתורה.

וי"ל דהנה האדם יכול לקיים את כל התורה ולא ידע שום דין, כי הסופר יכתוב לו תפילין והשוחט ישחט לו עוף או בהמה, וכמעט כל המצוות יכול לעשות ע"י אחרים. אבל האבות הקדושים שקיימו את התורה הוצרכו להיות בקיאים גם בדיני התורה, כיוון שלא

שר צבא ולא בדמות ראש ישיבה, כדי לרמוז לו שהוא המלאך שהולך לפניהם במלחמה לנצח ומכיון שיש עליהם קטרוג לכן אין הוא יכול לנצח בשבילם במלחמה.

ואותו ר' יוחנן אינו מוצא תנחומין אחר שהעניש את ריש לקיש (מציעא פ"ד) מפני שהיה חסר לו בעמקות.

מתו לו עשרה בנים לא יצא מדעתו, וכשמת לו ריש לקיש יצא מדעתו, עד היכן הגיע אצלם כח האהבה לעמל התורה. (לב אליהו ח"ד)

ואמר ר' יצחק אם יאמר לך אדם ינעתי ולא מצאתי אל תאמין וכו' (מגלה ו, ע"ב) והג"מ בדברי תורה אבל במו"מ סייעתא דשמיא היא.

וע"פ דרך המוסר נראה לבאר את דברי ר"י כי הוא ע"פ מאמרו ז"ל הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים כמו העושר והכבוד החיים והמות משמים המה ושוא עמל אנוש, ואם ה' לא יתן לא יקח ביד, אבל התורה והמצוות הבחירה ביד האדם להוסיף או לגרוע והכל יודעים ומאמינים בזה.

וא"כ מן התמה הגדולה, כי אנחנו רואים ההיפך, כי עמל אנוש כל היום ביגיעת בשר ביום לא ישקוט ובלילה לא ינוח לאסוף הון ולכנוס כסף. וכל השתדלות וחריצות יעשה אדם בזה להתחכם ולצבור כסף אם ביושר או שלא ביושר. ויוכל היות כי לריק יהיה כל יגיעו ומאומה לא ישא בידו. כ"א ה' לא יתן שוא כל התחכמות אנוש נגדו ובעבודת השי"ת בתורתו וביראתו אשר בידו הנה. בהן הוא מתעצל עד מאד ואיננו משתדל אחריהן מאומה ודי לו כמה שהוא נרפה ולא יעשה בהן חריצות והשתדלות.

ואמרת בדרך הלצה הטעם בזה הוא פשוט, כי ידוע הוא כי הדבר אשר ביד האדם להשיגנו. הדבר ההוא איננו חשוב בעינינו למאומה ואיננו רודף אחריו. והדבר אשר אינו ביד האדם להשיגנו, הדבר ההוא חשוב בעינינו עד מאד ונותן לבו תמיד עליו. ע"כ היראת שמים אשר ביד האדם היא ובנקל יכול הוא להשיגנה אם אך כי יחפוץ, ע"כ איננה חשובה בעיניו להשתדל אחריה, אבל לא כן העושר אשר איננו בידו הוא, כי העושר והכבוד ממנו ית"ש, ואף אם יעמול בכל כחו אם ה' לא יחפוץ לא ישיגנו, ע"כ חשוב הוא בעיניו ורודף אחריו כל היום, כי מדרך האדם לאהוב תמיד את אשר לזולתו ואת אשר בידו רע הוא בעיניו, כאשר יאמר שלמה ע"ה "רע רע יאמר הקונה וגו'".

כדי להבין את תוכן התו"כ הנ"ל עלינו לבאר בארוכה סוגיה גדולה בנמ' ברכות (י"ז ע"א) וכך שנינו התם: ר' יוחנן כי הוה מסיים ספרא דאיוב אמר הכי: סוף אדם למות, וסוף בהמה לשחיטה, והכל למיתתהם עומדים, אשרי מי שנדל בתורה, ועמלו בתורה, ועושה נחת רוח ליוצרו, ונדל בשם טוב, ונפטר בשם טוב מן העולם, ועליו אמר שלמה (קדלת ז') טוב שם משמן טוב ויום המות מיום הולדו.

ר' יוחנן קובע כי כל חייו של אדם הוא ספר שלם של איוב כדמשמע מהלשון בדהוה מסיים ספרא דאיוב כלומר שכך היה רגיל לומר, ובפרט ר' יוחנן שחזה את זה על בשרו כמ"ש (בברכות ה') שר"י היו לו עשרה בנים וכולם מתו בחייו ולקח עצם מבנו העשירי והיה מנחם בו את האבלים.

הוא לקח את העצם מבנו העשירי מתוך כוונה לנחם אחרים כי גם הוא קבל תנחומין, איזה כוח נפשי גדול דרוש לזה.

ומכיון שסוף אדם בעוה"ז למות אין שום תועלת ממנו אחרי הקבורה, אבל סוף בהמה לשחיטה ויש תועלת ממנה אם תמצא כשרה, אם כן במה תנדל מעלתו של האדם שנקרא נזר הבריא, אם לא שנאמר שנדלותו היא במה שנדל בתורה ועמלו בתורה ליכות לחיים הנצחיים.

לא מספיק שהאדם ינדל בתורה אלא צריך גם לעמול בתורה, כלומר יש לימוד בלי עמל ויש לימוד עם עמל, וכמ"ש הגר"ם ז"ל שיש ב' מינים של עוון בטול תורה, האחד מי שלא לומד כלל ועליו אמרו חז"ל כל מי שיכול לעסוק בתורה ואינו עוסק עליו נאמר כי דבר ה' וכו' והשני שהרי כתיב ושננתם לבניך ואחז"ל (קדושין ל') שיהיו ד"ת מחודדים בפ"ך, ע"י עמקות והבנה ומי שלא מתעמק נקרא מבטל תורה.

ראיה לכך, מחז"ל (במגלה ג') שהמלאך בא אל יהושע וחרבו שלופה בידו יהושע ה' וילך יהושע אליו ויאמר לו הלנו אתה אם לצרנו, ויאמר לו כי אני שר צבא ה' עתה באתי, ואמר לו ב' תביעות יש עליך אמש בטלתם תמיד של בין הערבים ועכשיו בטלתם תלמוד תורה, א"ל יהושע על איזה מהן באת א"ל עתה באתי על בטול תורה באתי, מיד וילן יהושע בלילה ההוא בתוך העמק, אמר ר' יוחנן מלמד שלן בעמקה של הלכה.

וכשנתבונן נראה שר' יוחנן שוב הוא המדבר, ואומר הסבא מקלם אי אפשר לומר שלא עסקו בתורה כלל אלא שלא התעמקו וע"ז באה התביעה, ומה שבא המלאך בדמות

כנגד מידה: אם בחוקתי תלכו להוליד תולדות בתורה, ונתנה הארץ יכולה ועץ השדה ייתן פריו. עכ"ל "אגרא בלה".

סיפרו על גאון א' שכאשר היו באים לבקש ממנו להתפלל על אישה שמקשה לילד, היה לוקח איזו סוגיה ומפרק אותה ומיישב איזושהי קושיה ואחר גמר לימודו האישה היתה יולדת.

לפי האמור לעיל מובן שבעמל התורה – הת"ח מוליד כאן והמקשה לילד יולדת שם, בחינת מידה כנגד מידה.

ועפ"ז ביאר הגאון הרי"ח בספרו בן יהודע (ע"ז ה), וז"ל: הנה בזה פירשתי בס"ד הכתוב למה תאמר יעקב ותדבר ישראל נסתרה דרכי מה' ומא-להי משפטי יעבוד הלא ידעת אם לא שמעת. פי' למה תאמר שהקב"ה בא עמכם בדין ובטרוניא, הלא אתה ידעת את האמת דבלאו הכי הוה, יען, וכי אם לא שמעת, ר"ל לא שמעת תיבה "אם", שאמר אם בחוקתי תלכו, שאין אם אלא לשון בקשה ותחנונים, שהקב"ה כביכול מתחנן לעם ישראל שישמרו את התורה כדי להשיב להם, ונמצא חפץ בטובתכם ומשתדל להיטיב לכם, ואיך תאמר נסתרה דרכי מה' ומא-להי משפטי יעבוד, וז"ש: אם תעירו ואם תעוררו את האהבה, ודו"ק.

מעלת האדם רק ע"י עמלה של תורה

"אם בחקותי תלכו ואת מצותי תשמרו ועשיתם אותם". (כו, ג)

איתא בתו"כ: אם בחקותי תלכו, יכול זה קיום המצוות, כשהוא אומר ואת מצותי תשמרו הרי קיום המצות אמור, הא מה אני מקיים את בחקותי תלכו – שתהיו עמלים בתורה, ואת מצותי תשמרו, הוה עמלים בתורה ע"מ לשמור ולקיים כמ"ש ולמדו אותם ושמרתם לעשותם (הובא ברש"י).

ומה שמשתמש בלשון הליכה על חוקים, ועמלין בתורה ולא עוסקים או עושים.

כי הנה זאת התורה השלמה רחבה היא מני ים אבל כל הלכותיה פרטיה ודקדוקיה ודיניה אינם מבוארים בפירוש לעין כל, רק שצריכין להמציא הלכותיה על ידי המידות שהתורה גדרשת בהם. וע"י ייתורי האותיות והתיבות, אותיות עקמות ולפופות וכיוצא ואפילו כעת שכבר נכתבה תורה שבע"פ – הנה נכתב דרך מו"מ וצריכין להמציא ההלכות ע"י פלפולים שונים.

והנה בימינו כבר המציאו הפוסקים הראשונים והאחרונים הלכות פסוקות, ואפי' אם יהיה האדם ק"ק שנים יהיה לו די והותר ללמוד כל חייו ההלכות הפסוקות, וירצה לומר: הנה אוכל לקיים בזה המצוות עשה של לימוד התורה, ולמה לי להתעמל להמציא דינים והלכות מעניינים דקים שבתורה שבכתב, וכן מענייני מו"מ ורמזים שבתורה שבע"פ.

לזה באה התורה ואומרת אם בחוקתי תלכו שתהיו עמלים בתורה, שכוונת השי"ת דווקא להתעמל בתורה, ואחר היגיעה והעמל בה ימצא עניינים נפלאים בכל פעם, הן בפשטי ההלכות הן ברמזים ודרושים וסודות, כל אחד לפי שורש נשמתו וחלקו, ונקרא בשביל זה כללות התורה "חקתי", היינו לשון חקיקה שיש בה עניינים דקים, רק כעין חקיקה אשר ע"י החקיקה הזאת מגלים עניינים נפלאים גדולי הערך, אשר יצטרך לבנין הזה כמה אלפים פרסאות, וזה שנקרא דינים והלכות, מלשון הליכה ממקום למקום שהאדם מוציא דבר מדבר ודין אחד מחברו ברמיזה מחברתה.

וזה הוא אשר הודיענו אליהו הנביא ז"ל במשנתו: כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן עוה"ב. והוא כי עוה"ב הוא, שנחנן מזיו השכינה, והנה זיו השכינה הוא דבר המבחיך ונולד כביכול מן אור השכינה, הוא מידה כנגד מידה כמו שהוא מילד ומבחיך מאור התורה הלכה מהלכה ואור מאור, כן יוכה לחזות בנועם ה'.

וזה שאומר אם בחוקתי תלכו, שתעשו הליכות מהחקיקות והרמזים שבתורה, כי בזה חפץ השי"ת שתהיו עמלין בתורה בעמל וביגיעה להוליד כל פעם דברים חדשים, כי הגם שהאדם לומד הלכות פסוקות בכל זמן ואינו עושה פרי להוליד, עדיין לא הגיע לתכלית המקווה. וזהו "נשאת ונתת באמונה", עניין משא ומתן בענייני התורה (התורה נקראת אמונה), ו"קבעת עיתים לתורה", כי המו"מ הוא לפי המקום והזמן. ו"עסקת בפריה ורביה", להוליד כל פעם תורה חדשה. ומה מאוד נחמד הדבר להשכיל גם בכאן מידה

כלומר, שהשכר על קיום המצווה הוא על שני דברים, על עצם קיום המצווה ועל קיום העולם. כי עלינו לדעת שהשכר והעונש של המצוות אינם כגזירת מלך שתלוי בדעתו ורצונו בכל שעה לעשות כמו שליבו חפץ, אלא כדבר הרופא המזהיר את האדם ממאכלים אלו שיוזקו שאין הדבר תלוי ברצונו אלא מודיע מה שנעשה בבריאת הטבע.

וכך המצוות והעבירות נוסדו מבורא יתברך שיהא שכר ועונש תלוי בקיומן וביטולן.

וכדאיתא באיכה רבה פ"ג: "מפי עליון לא תצא הרעות והטוב, א"ר אלעזר: משעה שאמר הקב"ה (דברים ל): ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע, לא יצאת טובה לעושה רעה ורעה לעושה טובה, אלא טובה לעושה טובה ורעה לעושה רעה, כמד"א (שמואל ב, ג): ישלם ה' לעושה הרעה כרעתו." כלומר, שאין הקב"ה עושה כלום אלא המצוות עושות שלהן והעבירות עושות שלהן.

והרי זה כמו שכר ועונש של הרופא, שאין הרופא מעניש כלל בידיעתו שעבר האדם על אזהרתו, אלא נענש מעצמו. ולא כעונש של המלך, שאין העונש בא אלא מידעת המעניש ופעולתו.

לפי האמור לעיל נשאלת השאלה: מה רצונו של הקב"ה במתן מצוות לעם ישראל, האם רק להזהיר אותם כמו הרופא שמודיע שזה טוב וזה מזיק, ואין לו עניין בטובת האדם או ברעתו, או הקב"ה יש לו עניין בזה שהאדם יהא זחיר ויזכה לטוב כי בטובתו של האדם תצמח טובה לקב"ה בדיוק כמו רופא שמזהיר את בנו ולא לאדם זר. שוודאי ישמור ויזהר על בנו יותר כי בזה תלוי קיומו של עולם האב – הרופא, ולשם כך האב עוד מעודד את הבן לשמור על האזהרות תמורת אהבה מיוחדת שנותן לו.

וזהו בעצם ההבדל בין אומות העולם לבין עם ישראל. אוה"ע אם כבר מקיימין את המצוות, זה להנאת עצמן. אבל אין בקיום מצוותיהן קיום העולם. אבל עם ישראל נוסף על טובתם, הם מקיימין את העולם ומשום כך מגיע להם שכר על זה.

וזהו מאמר התנא: שכר מצווה מצווה – קיום העולם, ושכר עבירה עבירה – הרס העולם, והקב"ה מצטער ע"כ.

מעתה גם מובנים דברי הספרא שאמר שהמקום מתאוה שיהיו ישראל עמלין בתורה כדי לקיים את העולם.

שהאדם עושה לטובת עצמו, וכי הרופא משלם לחולה תמורת מה שהחולה שומע בקולו ונוטל את התרופות כדי לרפאות את עצמו.

על השאלה הא' משיב הרב "משכיל לדוד" ואומר: כיוון שעל "חוקים" לא שייך לומר לשון הליכה אלא לשון עשייה או שמירה, משום כך העמיד את זה על "עמל התורה", שעליו שייך לומר לשון הליכה, כמ"ש הוי גולה למקום תורה.

ואף על גב דאמרו רבנן כל שיראת הטאו קודמת לחכמתו וכו', והכא כתיב ברישא הלימוד התורה, הא כבר פירשו, שהיראה קודמת ללימוד רק בקדימה עיונית, אבל בקדימה זמנית אדרבא, הא אמרינן אין בור ירא חטא, ולכן שייך שפיר להקדים בקרא את הלימוד.

והנה, הרב "העמק דבר" מסביר את ההכרח שלא יתכן להסביר את המילה בחוקתי במשמעות של חוקים, דהיינו מצוות שאין בהם טעם: א. מפני שהיה צריך להתחיל מהמצוות שלהם יש טעם ואח"כ לומר את החוקים ע"ד לא זו אף זו. ב. הרי החוקים הם בכלל המצוות – "ואת מצוותי תשמרו", לכן פ"י שזה מוסב על עמלה של תורה, ונקרא בלשון "חוקתי", שהם י"ג מידות שהתורה נחקקת בהם.

וה"אור החיים" הקדוש כתב טעם אחר: "מדוע קרא הכתוב עמל התורה חוקה, לצד שיש בה מצווה אפי' ללמוד דברים שלמדם פעמים ושלוש והם ידועים אצלו, כי חפץ ה' בעסק התורה, חוקה חקק. ותמצא שאחז"ל כי בשביל שילמד האדם תורה בחשק תמיד, גזרה חכמתו יתברך שיהיה האדם לומד ושוכח, וטעם אומרו חוקתי לשון רבים, ירמוז לב' תורות, תורה שבכתב ותורה שבע"פ, ומסורת התיבה לשון יחיד, שאין וי"ו בין הקו"ף לתי"ו, לומר כי תורה שבע"פ היא כלולה בתורה שבכתב ושם בניינה".

ועל השאלה מדוע הקב"ה מתחנן, הרי זה לטובתם של ישראל, ביאר ע"פ המובא בויקרא רבה (פל"ה ד"ה ד) חקים שבהם חקקתי את השמים והארץ, שנאמר (ירמיה לג): אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתני.

בדברי המד"ר נראה שיש רצון להקב"ה שעולמו יתקיים, ויש לו בזה נחת רוח, ולכן הוא מוכן לשלם שכר לאדם תמורת הנחת רוח שהוא ממלא את חפצו ורצונו יתברך לקיים את העולם, נוסף על השכר המגיע לו עבור קיום המצוות עצמן.

פרשת בחקותי

עמלה של התורה

"אם בחוקתי תלכו זאת מצותי תשמרו ועשיתם אותם" (כו, ג)

כתב הספרא: אם בחוקתי תלכו, מלמד שהמקום מתאוה שיהיו ישראל עמלים בתורה. ובה"א: "לו עמי שומע לי ישראל בדרכי יחלכו כמעט אויביהם אכניע ועל צריהם אשיב ידי" (תהילים פא), ואומר: "לו הקשבתך למצוותי ויהי כנהר שלומך וצדקתך כגלי הים ויהי כחול זרעך וצאצאי מעיך כמעוטיך לא יכרת ולא ישחד שמו מלפני". (ישעיה מת, יח-יט) ובה"א: "מי ייתן והיה לבבם זה להם ליראה אותי ולשמור מצוותי כל הימים למען יטב להם ולבני לעולם" (דברים ה, כו). מלמד שהמקום מתאוה שיהיו עמלים בתורה, עכ"ל הספרא.

וכן מצינו בגמ' במס' ע"ז (ה, ע"א): ת"ר, אם בחוקתי תלכו, אין אם אלא בלשון תחנונים, וכן הוא אומר: לו עמי שומע לי וכו', ואומר: לו הקשבת למצוותי וכו', ופירש"י שהקב"ה מתחנן לפניהם שישמרו את התורה, "לו עמי" היינו תחינה, כמו "הן לו יהי כדבריך". (בראשית ל)

רש"י הכריח לפרש "אם בחוקתי" – "שתהיו עמלים בתורה" מיותר הפסוק, שהרי קיום מצוות כבר אמור.

והנה יש להתבונן: מדוע לא מפרש "אם בחוקתי תלכו" על "יראת שמים" שהיא קודמת לזה, כמו שאמרו חז"ל: "כל שיראת חטאו קודמת להכמתו חכמתו מתקיימת". (אבות ג, ט)

ועוד, מדוע הקב"ה מתחנן לבני ישראל שילכו בחוקותיו, וגם לתת להם שכר עבור זה, הרי קיום התורה והמצוות הוא לטובתם. מה גם שחז"ל הזהירו שלא לעבוד ע"מ לקבל פרס, כי העבודה היא לתועלת השלמות הנפשי של האדם, ואיך יתנו שכר בעד המעשה

הקושי הוא כאשר מדובר על שני מעשים שווים, שניהם מצוות, אבל במצווה אחת יש גם צד הנאה עצמית, אז קשה לו לאדם להתליט את מה להקדים ואת מה לאחר.

זה מה שקרה ביציאת מצרים. ישראל נצטוו ב' מצוות: א. להעלות את עצמות יוסף. ב. וישאלו איש מאת רעהו.

בני הקדימו את קיום המצווה של "וישאלו איש", שיש בה גם הנאה עצמית, ובינתיים לא קיימו את מצוות העלאת עצמות יוסף. ואילו משה שינה את הסדר: הקדים את מצוות העלאת עצמות קודם.

ולזה התכוונו חז"ל להודיעך חכמתו וחסידותו של משה, זו היתה חכמתו שיודע להקדים המעשה שיש בו טובה לאחרים לפני המעשה שיש בו טובה לעצמו. (את הפסוק "נבזה בעיניו נמאס" דורשים על משרע"ה בזה שעסק בעצמות יוסף וביזה עצמו שלא התעסק בביזה).

ולכאורה הצדק עם בני, שהרי חז"ל למדו "וחי אחיך עמך" – חייך קודמין.

המשנה בב"מ (צב, ע"א): "אוכל פועל קישות אפילו בדינר כותבת ואפילו בדינר" ובשו"ע חו"מ (סי' שלו ס"ז) נאמר: יכול הפועל לאכול יותר משכרו, כגון ששכרו אינו אלא דינר, יכול לאכול קישות או כות שווה סלע, ומ"מ מלמדים אותו שלא לעשות כן שלא ימנעו מהשכירו.

הנה: וי"א דווקא ששכרו לעשות כל היום אבל אם לא שכרו רק כדי ללקוט קישות אחד לא יאכלנו, ואפי' ששכרו כל היום לא יאכל קישות הראשון שליפט, אלא ייתן תחילה לכליו של בעה"ב ואחר כך יאכל הוא.

המוסר השכל היוצא לנו מהלכה זו, שעלינו לתת קודם לכליו של בעה"ב, שהרי אנו שכירי יום בעוה"ז, "אנוש כחציר ימיו" (תהילים קיג, טו).

ואדרבה, התורה חייבה אותנו לאכול מטוב העוה"ז, שהרי התורה קראה לנויר הוטא לפי שהזיר עצמו מן היין (נדרים ט), ובר בי רב דיתיב בתעניתא ליכול כלבא לשירותיה (תענית יא), וב"ה אנו אוכלים יותר ממה שאנו עובדים. אבל לכל הפחות לתת הקישות הא' לכליו של בעה"ב.

ובמבילתא (יג, יט), מובא בסגנון שונה קצת: ויקח משה את עצמות יוסף עמו, להודיעך חכמתו וחסידותו של משה, שכל ישראל עסוקין בביוה, והוא עוסק במצוות עצמות יוסף, ועליו הכתוב אומר חכם לב וכו'.

האם אין דברים אחרים שבהם נוכל לפרסם חכמתו וחסידותו של משה רבנו, וביותר תמוה: הלא ישראל אם הם עסקו במצוות ביות מצרים, כמו שציווה הקב"ה לישראל ושאלה אשה וכו', והלא גם משה בעצמו לא היה בן חורין להיפטר ממנה.

במדרש רות רבה כתוב: "לנעמי מודע לאישה איש גבור חיל ממשפחת אלימלך ושמו בעו" (פ"ב), הרשעים הם קודמין לשמן (ש"א יז): "גלית שמו", (שם כא) "נבל שמו", (ש"ב כ) "שבע בן בכרי שמו". אבל הצדיקים שמן קודמים (ש"א ט): "ושמו קיש", "ושמו שאול", (שם יז) "ושמו ישי", (אסתר ב) "ושמו מרדכי", (ש"א א) "ושמו אלקנה". "ושמו בעו", דומין לבוראיו שנא: "ושמי ה' לא נודעתי להם".

נמצא, שסדר הזמנים בלבד מבדיל בין הרשעים לבין הצדיקים אם קודמין לשמן או שמן קודם להם.

פירוש הדברים: אדם יודע שמוטלים עליו ב' חובות: הא' במה שנוגע לעצמו, והב' במה שנוגע לכלל. חוב הב' מבדיל בין האדם לבהמה, הבהמה דואנת רק לעצמה, ואילו האדם הוא גם לאחרים. כל אדם מודע לאמת הזו, אולם הוא איננו יודע איך להוציא מחשבתו לפועל, בגלל הטעות שלו בסדר הזמנים הוא מתחיל קודם לטפל בחוב הנוגע לעצמו והוא שוקע בזה עד שהוא שוכח מהחוב המוטל עליו כלפי הכלל, וזו דרכם של רשעים.

אבל הצדיקים מתחילים לטפל בחוב הנוגע לכלל, וכמובן שלא ישכחו את עצמם. נמצא ששני הדברים בידיהם. וזו כוונת הו"ל שאמרו שמן קודם להם או הם קודמים לשמן. כי השם של האדם נקבע ע"פ מעשיו עם אחר ולא עם עצמו. כמ"ש באברהם: "לא יקרא עוד שמך אברהם וכו' כי אב המון גוים נתתיך". וכן ביעקב: "לא יקרא עוד שמך וגו' כי אם ישראל כי שרית עם אלוקים ועם אנשים ותוכל" נשתנו שמותיהם, הכל לפי הישנות עסקיהם עם הבריות ופעולתם על ארץ רבה.

קביעת סדר עדיפויות הזמנים אינה קשה כאשר מדובר בשני מעשים שאחד מהם מצווה והוא להנאת אחרים, והשני הוא רשות והוא להנאה עצמית פרטית, כי בודאי יעדיף את מעשה המצווה השייך לרבים.

וחי אחיך עמך – שאתה טפל לו

"וכי ימוך אחיך ומטה ידו עמך והחזקת בו גר ותושב וחי עמך, אל תקח מאתו נשך ותרבית ויראת מא-להיך וחי אחיך עמך". (כה, לה-לו)

וחי אחיך עמך, תניא שנים שהיו מהלכין בדרך, וביד אחד מהם קיטון של מים, אם שותים שניהם מתים (כגון: שאין במים לרוות צימאון של ב' אנשים), ואם שותה אחד מהם מגיע ליישוב, דרש בן פטורא: מוטב שישתו שניהם וימותו, ואל יראה אחד במיתתו של חברו. עד שבא ר"ע ולמד וחי אחיך עמך חיך קודמים לחיי חברך. (בבא מציעא סב, ע"א)

ומובא בחידושי המהר"ם שיף: מה שמקשין העולם מעמך דעבד עברי נמ' בקידושין (ב, א) דתניא "כי טוב לו עמך", עמך במאכל ועמך במשתה, שלא אתה אוכל פת נקייה והוא אוכל פת קיבר, אתה שותה יין ישן והוא שותה יין חדש, אתה ישן ע"ג מוכים והוא ישן ע"ג תבן. מכאן אמרו כל הקונה עבד עברי כקונה אדון לעצמו.

וכתבו התוס' וז"ל: וקשה, מאי אדון שייך בזה, והלא די לו להיות כאדונג, ויש לומר כדאיתא בירושלמי, דלפעמים אין לו אלא כר אחד, אם שוכב בעצמו עליו אינו מקיים "כי טוב לו עמך", ואם אינו שוכב עליו וגם אינו מוסרו לעבדו, זו מדת סדום. נמצא שע"כ צריך למסור לעבדו והיינו אדון לעצמו.

ומבואר מזה דהירושלמי מפרש הלשון "כי טוב לו עמך", שאתה טפל לו, משמע מזה ההיפך, שלא אומרים "חייך קודמים".

מתרץ המהר"ם שיף ג' תירוצים: הא' הוא, אפשר לומר דהכא אם נותן לחברו, גם חברו מצווה עליו לחזור ולייתן לו, לקיים "וחי אחיך עמך", אם כן אין לדבר סוף. ולהכי דריש "עמך", דחייך קודמים. אבל בעבד האדון מצווה "כי טוב לו עמך", ולא העבד. ויש עוד ב' תירוצים ע"ש.

השימוש בפתגם זה "חייך קודמים" הוא נפוץ מאוד בידי האדם, ונשאלת השאלה: מהי באמת הבנתו האמיתית של פתגם זה. הגמ' בסוטה יג, ע"א: ת"ר, בוא וראה כמה חביבות מצוות על משה רבנו, שכל ישראל כולן התעסקו בביזה והוא התעסק בתורה, שנא': "חכם לב יקח מצוות ואוויל שפתים ילבט". (משלי י, ח)

ויתבאר על נכון מה שכתוב (פסחים נו ע"א) על חזקיהו שבשסתם מי גיחון לא הסכימו אותו חכמים ואחר כך הודה להם.

ומעיקרא מאי קסבר ולבסוף מה קסבר.

אלא, חזקיהו בתחילה חשב ללכת בדרך הטבע כיצד לנצחם במלחמה וזה ע"י שלא יהא להם מים.

וחכמים לא הסכימו אותו משום שהוא מודה לדרך הטבע, ואחר כך עמד על טעותו וחזר בו ואמר להקב"ה שהוא יטפל בהם, והוא הולך לישון, והקב"ה הרג באותו לילה מאה ושמונים אלף ראשי גיסות.

ובשביל להגיע למדרגה כזו באמונה זה דבר קשה מאוד, והראיה מיציאת מצרים שכתוב ויושע ה' בהיום ההוא ואח"כ אמרו שירה והקשו המפרשים מדוע לא אמרו בתחילה שירה וחיכו לסוף. למרות שהאמינו למשה בזה שיצאו ולא ביקשו וחקרו כיצד יסתדרו.

וביאר בספרים שכל זמן שהיו תלויים בחסדי הטבע לא היה עדיין הכרה כ"כ ברורה בהקב"ה, ורק אחרי שעברו ניסיון שאין שום דרך רק הקב"ה, אז ויאמינו בה' ובמשה עבדו ואז ישיר משה.

מסופר ששאלו פעם לחרב מבריסק זצ"ל בענין השתדלות לגבי שידוכין, ואמר שכל ההשתדלות בזה להרגיע את הנפש כיון שכבר נגזר בשמים בת פלוני לפלוני ואפשר רק להתפלל שהקב"ה ימציא לו את זה.

וענין השמטה גדול מאד, שפעם הגיע לר"ח זוננפלד אחד שהתלונן מדוע מחמירים כ"כ בענין השמיטה, ואמר לו שיבחר איזה ספר מהספרים שמוכיח לו שם את חשיבות השמיטה, וכך היה שהוציא לו סידור והוכיח לו מהתפילה כך.

וכותה של השמיטה גדול להחדיר אמונה בלב האדם, אבל על האדם לשנן כל הזמן לעצמו את מציאות הי"ת בעולם והנהגתו בכל פרט ופרט.

יעטה

בהר

מורה

שמו

אלא שתקופת רשב"י היתה בזמן שרומי עשתה צרות לעם ישראל וחכמי ישראל פחדו לצאת ולהילחם נגדם. ורשב"י לא פחד ויצא בריש גלי נגדם ובאמת השלמונות רצו להורגו.

והכנים את עצמו בפיקוח נפש שסמך שהוא עושה את רצון ה' ומאמין בה' ואין לו ממה לפחד לא מהרומיים ולא מהדומה להם, שאם יפחד מהם הרי הוא מודה שיש שילטון חוץ מהקב"ה ח"ו.

והיה נזקק בגלל זה לברוח למערה ונברא לו מעיין ועץ חרובין. והיה מסתפק מהם ואע"פ שזה היה מעשה ניסים, מ"מ אצל רשב"י זה לא היה נס כיון שאת כל העולם ואת כל הישות כולה הרגיש וידע שזה נס ולא היה אצלו טבע כלל.

וכן היה אצל רבי חנינא בן דוסא שאמר לביתו מי שאמר לשמן וידלוק יאמר לחומץ וידלוק (תענית כה ע"א) ולא חשש שיתמעטו מזכויותיו, משום שאצלו זה היה דבר ברור שהקב"ה יכול להדליק חומץ כמו שמן כי שניהם דולקים במאמרו יתברך.

ולכן מדליקים את המדורות בלילה להורות שצריך ללכת לאור האור שמאיר בחשכת הגלות.

וכך ביארו על מה שאחז"ל (ברכות לג ע"א) לא הערוד ממית אלא החטא ממית, דהיינו שלא היה הבדל בין עקיצה של זבוב לעקיצה של ערוד ששניהם יכולים להרוג ושניהם יכולים לא להזיק, הכל תלוי בעוון.

אמונה, זו לא אמירה אני מאמין או לשיר את זה, אלא לחיות על פי זה, וכשחיים על פי זה לא שייך שאדם יעשה חשבונות ותיכנונים כי יודע שהכל בהשגחה ממנו יתברך.

וכך אמר דהע"ה בתהילים נו, יא) באלוקים אהלל דבר בה' אהלל דבר, שבין במידת הרחמים ובין במידת הדין על האדם להלל את הקב"ה וזה יתכן רק באמונה.

דונמא לדבר, שמצוי הרבה שכשאדם רואה תאונה מיד מחפש מה הסיבה שגרמה לזה, אולי בגלל עקיפה לא נכונה וכדו', ויתכן שזה באמת נכון.

אולם על האדם לחשוב לא על הסבה האחרונה שגרמה לתאונה אלא על הסבה הראשונה מדוע אדם זה התבלבל, מה גרם לו לשנות מסלול ואז יגיע למסובב הסיבות הקב"ה.

והנה בפרשת השבוע קוראים אנו על מצות השמיטה שכל מטרתה היא חזוק האמונה בהקב"ה שהכל תלוי בו שאע"פ שלא עובדים ועשת התבואה לשלוש השנים.

וביארנו בספרים שזה עונש ולא ברכה, בגלל שצריך לדאוג לאיחסון ולקצירה של כל התבואה לשלוש השנים.

אבל מי שלא אמר מה נאכל לא צריך לדאוג כי מאמין בהקב"ה והקב"ה ישלח לו את כל מה שצריך.

והנה לגבי מצות האמונה קי"ל שאין ישראל נגאלין אלא בזכות האמונה.

וכדי להמחיש את הדברים סיפר הרבי מצאנו זצ"ל שהיה יהודי שקראו לו אברהם יוסף. ואביו לפני שילד אותו הלך לבקש ברכה מאביו שיפקדו בבנים ובירכו האדמו"ר.

ותיכף כשנמר לקבל את הברכה הלך למשרד הפנים ואמר שנולד לו בן וקוראים לו אברהם יוסף. ורשמו זאת.

לתקופת השנה נולדה לו בת, וכן במשך שבע השנים שלאח"כ נולדו רק בנות ורק בשנה השמינית נולד לו הבן אברהם יוסף. והנה כשהגיע לגיל בר מצוה קיבל צו ניום שלפי הרשום אצלם הוא כבר בגיל עשרים.

וכשהלך לפניהם וראו אותו שהוא ילד בסה"כ חשבוהו כאחד לא בריא ופטרוהו לשלום.

ואמר הרבי מצאנו שזה נקרא "אמונה" שרשם שנולד לו בן מהרגע שקיבל את הברכה, והיא הצילה את הבן מהצבא הרוסי.

ה"ה גם כאן ברנע שאדם אומר מה נאכל הוא צריך לטרוח הרבה בשביל שיוכל להתקים משא"כ המאמין.

ולפי"ז אפשר לחבין, מה שבשבעה באדר אנשי הח"ק צמים ובל"ג בעומר שמחים עד כדי כך שנגלה רשב"י לאר"י ואמר לו מדוע תלמידך אומר נחם, ואמר לו שיאמר לאותו תלמיד שהוא יראה בנחמה, ולאחר חודש נפטר לאותו תלמיד בן.

וכי משה רבנו חשוב פחות מרשב"י.

והקשה וכי בא רב ללמדנו כיצד להנהיג בהמות, הלא זה אפשר ללמוד מהרבה עגלונים.

והמכוון הוא שהדברים הצריכים לעורר הבעלי חיים הן בקול אחד פשוט הנאמר ונשנה כ"פ, ולעורר הכח והחפץ של המדבר כדי לעורר כוחו של האדם למשוך החבל הוא בקולות משונים, וזה עיון נפלא להורות אותנו שלשבר כח התאווה יפה להתעורר במאמר אחד או במושכל אחד כמה פעמים, כמו שמתאווה אדם לדבר איסור יאמר בהתלהבות הרבה פעמים מאמר מחריד אחד כמו הקנאה והתאווה כו' מוציאין וכו' או בוא וחשב הפסד וכו' וכיו"ב, (אבות ד-כה. בבא בתרא עח:) אבל לישר הדיעות ולהצדיק המושכלות נגד הטענות הבאים בלבן של אדם ע"ז יחשוב ויתחכם בטענות ומושכלות שונות בתשובות מוחלפות לעורר הדיעות הצודקות אשר תקוקין במושכל הישראלי, וזה עמוק.

ובמפרשים על הגמ' בשם ספר אמת ליעקב ביארו ששור זה רמז לרשע שאם מתחיל לדבר עמך עליך להשיב לו הן הן. ולעוזבו כמה שיותר מהר. בלא להתוכח עימו.

ואריה משול על הת"ח שעל האדם לקבל את דבריו בלא להרהר עליו שהוא לא ת"ח כבדורות קודמים.

וגמלא זהו גמילות חסדים שאדם צריך להיות רגיל בה כ"כ הרבה, וארבא זו ספינה שאדם משול לספינה בעולם הזה וביאור הלשון הוא שבפרסית אחד זה לשון זריות ואחד במיתון.

שאם אדם הולך רק בדרך אחת עלול לבוא לידי הפסד אלא צריך לדאוג לשלב בין שניהם.

וכן בדיעת התורה אמר ר"ע זמר בכל יום (סנהדרין צט ע"א), ואין הכונה שישורר את הלימוד, אלא הלימוד צריך להיות בזמר, שחתענוג מהשיר הוא רק כשזומעים אותו בפועל, ולא מספיק עצם כתיבת השיר. כך בלימוד צריך להוציא את הלימוד בפיו וגם לעשותו למעשה.

וכך כתב הרמח"ל החולך בעולמו בלי התבוננות אם טובה דרכו או רעה הנח הוא כסומא החולך על שפת הנהר.

ואל תאמר מי אני ומה אני ומה בכוחי לעשות, ואיך יוכלו מעשי הדלים והפעוטים לעשות ולפעול למען קירוב הקץ ובניית המקדש, וביאת המשיח וכו', ע"ז אומר המד', חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך (תהלים קנ"ט, יט), חשבתי לשון מעלה וחשיבות, תן חשיבות לדרכיך ומעשיך ואל תזלזל בהם, כי זה גופא מטענות היצר, הרוצה להחליש אותך ולייאשך, ע"י כך שלא תתן חשיבות לפעולותיך. אלא אדרבה תן חשיבות לפעולותיך וזה לבד יגרום שתשיב רגליך אל עדותיו ומצוותיו, וזה יגרום להגיע לאמונתך בלילות.

ובשם תלמידי הבעש"ט הק', ביארו, בזמן שאתה הולך לעשות דבר מצווה או ללמוד תורה וכדומה, תחשוב כאלו אתה הולך לצורכי עצמך, ששם הרי אנו יודעים ששום דבר לא עומד לו לאדם על הדרך, והוא מוצא לו דרכים ותחבולות לשים העקוב למישור והרכסים לבקעה, ושום מכשול ומפריע לא ימנע ממנו לבצע את אשר זמם, ואם בגשמיות אתה מוצא כוחות אלה למה שלא תשתמש בהם גם ברוחניות, וזהו חשבתי דרכי וכו', כאשר – אשיבה רגלי אל עדותיך – עלי לפעול ולחשוב באותה מידה כמו שאני עושה בשביל "דרכי" וצרכי הפרטיים.

וצויתי את ברכתי – עונש על חסרון באמונה

בספר משך חכמה בפרשת בא על הפסוק משכו וקחו לכם צאן ושחטו הפסח. (יב, כא) כתב: ובדרך זה ביארתי מאמר תמוה ונפלא בפרק ערבי פסחים (קיב ע"ב) אמר רב ניהא דתורא הן הן, ניהא דאריה זה זה, ניהא דגמלא דא דא, ניהא דארבא אילני הייא הילא והילוק הוליא.

וביאר רשב"ם שאם אדם רוצה להנהיג שור אריה או גמל באיזה שפה עליו לדבר בשביל שיבין.

ועפ"י ביאר העמק דבר את המאמר בבא בתרא (פח ע"ב) "א"ר לוי קשה עונשן של מדות יותר מעונשן של עריות שזה נאמר בהן אל וזה נאמר בהן אלה", שהעניין הוא שבעריות יש תאוה שמושכת לזה, אולם כשנכשל במידות ומרמה במשקל, כשנשאלהו מדוע מרמה, אין זה מצד התאוה לרמות, אלא זהו מצד הכפירה, שחושב שמרויח יותר, ולעקוף את הקב"ה שציווה לו כמה ירויח בשנה זו.

וזהו שאמר הוזה"ק (קי ע"ב) וכי תאמרו מה נאכל וגו', ר' יהודה פתח (תהלים ל"ו) בטח ב"י ועשה טוב שכן ארץ ורעה אמונה, לעולם ב"נ יהא זהיר במאריה וידבק לביה במהימנותא עלאה בגין דיהוי שלים במאריה, דכד יהוי שלים ביה לא יכלין לאבאשא ליה כל בני עלמא, עיי"ש.

דהיינו שעל האדם לבטוח בה' בשנה השמטה ולא לדאוג, וכשיעשה רק טוב לא יחסר כל טוב ג"כ.

והטוב שעל האדם לעשות הוא, שכון ארץ, תתבונן בארץ בשנת השמטה איך שהיא מקימת גזרתו יתברך בשנה הששית לתת לך עבור שלשת השנים, ומזה גופא תרעה עצמך באמונה, להכיר ולדעת שהכל תלוי בידו ובהשגחתו.

ותכלית האמונה היא – ואמונתך בלילות, כי בבוקר זהו להגיד הסדך כי להאמין כשהכל מאיר ואין הסתר פנים אין זה ניסיון אמונה, אלא האמונה צריכה להיות כמו בלילה בחושך ואפילה שהוא יודע שהוא נמצא תוך חדר, והחדר הזה הוא בבית מסוים, ושהוא נמצא על כסא שליד השולחן. אבל הוא לא רואה כלום ממש, אפילו שביב של אור לא תודר לתוך החדר, האם בגלל זה שהוא לא רואה – הוא לא מאמין במה שהוא יודע, הלא אף אחד לא יכול לסתור לו את מה שהוא יודע היטב במלוא הכרתו.

כמו כן האמונה שאתה צריך להגיע אליה היא, אפילו אתה לא רואה ולא שומע, בכל זאת חייב אתה להאמין שישנו גבוה מעל גבוה שומר שבידו נפש כל חי, והוא הזן ומפרנס ומכלכל ומחיה כל העולמות. בחינת ואמונתך בלילות.

ואין ישראל ננאלים אלא בזכות האמונה, והשגת האמונה היא דווקא קודם ביאת המשיח, שאז יש הסתר פנים, דכשיבוא המשיח ולא יהיה הסתר פנים אין זה ניסיון להאמין.

וצויתי את ברכתי לכם בשנה הששית ועשת את התבואה לשלש השנים. הרי שבשנה הששית אחרי שזרענו וקצרנו אותה משך כמה שנים רצופות, דוקא אז נותנת פי שלשה ממה שנתנה לפני כן.

והדבר מעניין כי לשון שבת לא נמצא רק בשבת בראשית וביוה"כ (כי בכל המועדים אמר שבתון) וגם ביוה"כ"פ אמר, (כג, לב) שבת שבתון הוא לכם. ולשון שבת לה' לא נמצא רק בשבת ובשמטה, כי הם עדות לה' ששבת בשביעי ומודיעים הרוש העולם.

נמצא שמטרת השבת והשמטה לחזק את הביטחון אצל האדם. שלא תוספת עבודה יביא לו את העושר.

וכן יש לדייק בלשון הפסוק, מהו "ועשת את התבואה", היה צ"ל ועשת תבואה, מהו התבואה.

וביאר האוה"ח (כת, כא) וז"ל: וצויתי את ברכתי וגו' ברכה זו אינה בצומח שכבר הבטיח ונתנה הארץ פריה, שהוא גבול שנבל ה' בכחה, אלא שמבטיח ברכת התבואה כבר קמת הצרפית (מ"א יז, טז), וכשמן אשת עובדיה (שם ב ד, ז), והוא שדקדק לומר ועשת את התבואה, פירוש הברכה שיצו ה' תעשה ריבוי בתבואה כדי שתספיק לשלש שנים, הגם שהארץ תוציא צמחה כמדוי שנה בשנה, צא ולמד מקב חטים שבעליה (תענית כד ע"א), עכ"ל.

והיות ועיקר שלמות האדם תלוי במדת הבטחון, וברוך הגבר אשר יבטח בה' כי הוא הנותן לו כוח לעשות חיל ובוה יעסוק כל חייו בעבודת הנפש ולהבזות כל עניני העוה"ז כי הבל הבלים המה, לכן צוה ה' מצות שמטה כדי שנדע שבידו יתב' לזון ולפרנס כמ"ש וצויתי את ברכתי. והיה זה בשנה השביעית כי מספר זה די להשריש בלבבנו זה לכל שאר השש שנים, וכענין יום שבת עם ששת ימי החול. ולכן אחז"ל במכילתא דרבי ישמעאל (בשלח פ"ב): לא נתנה תורה לדרוש אלא לאוכלי המן, וזהו משום שהיו בוטחים בה' הזן ומפרנס את כל העולם. ולא היה להם דאגות פרנסה, ה"ה לכל מי שחי בצורה זו של ביטחון בקב"ה יכול לעסוק בתורה. (עולת תמיד).

ולכן סמך אחריו איסור הונאה כי גם זה תלוי באמונת ההשגחה שה' הוא המנהיג את העולם ומבלעדיו לא יעשה האדם שום דבר ואז בודאי לא יונה לשום אדם ולא ישקול במאזני מרמה להרויח מעות באסור, כי למה לו להונות ומה שגזר ה' עליו בר"ה להרויח ירויח ולא יועיל לו כלל שום מרמה להרויח יותר. (בנין דוד)

חיוזק האמונה ע"י השמיטה

"דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם כי תבואו אל הארץ אשר אני נתן לכם ושבתה הארץ שבת לה". (כה, ב).

ופי' רש"י שבת לה, "לשם ה' כשם שנאמר בשבת בראשית" עכ"ל.

והביאור הוא, ששנת השמיטה לא לשם קיום הארץ, כדעתם של החילוניים למיניהם הרוצים להסביר כל דבר שכתוב בתורה רק אחרי ההיקש וההניח האנושי, באומרם שכל טעם מצות השמיטה הוא רק לתת לאדמה לנוח שנה אחת, שלא להכחיש את כוחה אם נעבד אותה שנה אחרי שנה, וכמו"כ אצל שבת חושבים הם שכל הטעם הוא לתת מנוחה ליעף ומרגוע לעמל מכל התעסקותו בששת ימי המעשה.

וכדי לפרוק את טענותיהם אומר רש"י ז"ל, באומרו "כשם שנא' בשבת בראשית" כלומר: והרי שבת בראשית נאמרה כבר לאדה"ר, ושם ודאי לא שייך לומר שנתנה לו שבת כדי לנוח מעבודת ששת ימי המעשה, שהרי רק לפני שעות ספורות בא לעולם, ובפרט לפי דברי חז"ל (סנהדרין נט ע"ב) שמלאכים צלו לו בשר ומוזגו לו יין.

אלא ודאי, שהטעם של שבת הוא כדי שנכיר ונדע כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ את הים ואת כל אשר בהם וינת ביום השביעי, וכמו"כ ענינה של שמיטה כדי להשריש בלבנו את היסוד, "לה' הארץ ומלואה" ואנחנו רק גרים ותושבים בארץ.

וכך כתב הרב "קול מנחם" שליט"א ראייה לדבר וז"ל: "יסכר פי דוברי שקר הרוצים לומר שכל טעם השמיטה הוא, שלא להחליש את כח הקרקע, ולכן צוותה התורה לתת לה מנוחה בשנה השביעית.

והנה לדבריהם היה צריך להיות שכל שנה יהיה יכולו פחות מהיבול של השנה שקדמה לה בחינת הלוך וחסור, וא"כ טבעי הוא שבשנה הששית צריכה לתת פחות בהרבה מהשנה הראשונה, וכאן אנו רואים דווקא להיפך, שהרי התורה אמרה (כה, כא)

¹ שכתבו הפוסקים שאסור לומר בשבת שהולך לישון ע"מ שיהא כוח לאחר שבת דיש בוה משום מכין משבת לחול ומטעם כדלעיל.

בידך לגתל חיי רווחה והרחבה ובכל זאת אתה עושה כן, כי אין התורה נקנית מתוך עדון כנ"ל אז אפשר לומר אשריך וטוב לך ע"כ.

ולכן צוו חז"ל הוי גולה למקום תורה (אבות ד') שעיקר למוד התורה הוא כשהאדם בבחינת גולה, גר אנכי בארץ, אז מתגלים לו סתרי תורה ורוזיה.

ואחד מהיסודות הגדולים בקנין התורה הוא, אמונת חכמים כמובא באבות (ו, ו),

וביאר בספר מדרש שמואל, שבלי אמונת חכמים יכול לבוא האדם לידי כפירה בהקב"ה, ורק ע"י אמונת חכמים יזכה יותר להכמת התורה על דרך מצווה גוררת מצווה.

ועפ"י ביאר את הקנין "המחכים את רבו" שעושה את רבו חכם עליו, שרק ע"י שמעריכו שייך שיקבל ממנו.

עוד אמרו חז"ל "עשה לך רב" ולא להסתפק אך ורק בקריאת הספרים לבד¹.

והסביר הבעש"ט שזה מפורש בתורה ויאמר ה' אל משה כתוב זאת זכרון בספר ושים באזני יהושע (שמות י"ז) ולבאורה די בזה מה שאמר ה' למשה לכתוב בספר, ועב"ז אמר לו "ושים באזני יהושע" שידבר עמו פה אל פה, כי העיקר הוא מה ששומעים מצדיק הדור.

¹ זכורני שאמר הרב קצין זצ"ל שהיה מלמד חכמת הקבלה, שכל תורת הקבלה זה רק ע"י שמקבלים, ובלא קבלה מרב אפשר להגיע לשיבושים גדולים. ואמר הרב מנצור בן שמעון זצ"ל שכך הוא בכל מקצועות התורה.

פרשת בהר

קנין התורה ע"י עמל

"וידבר ה' אל משה בהר סיני לאמר". (כת, א)

וברש"י ז"ל מה ענין שמטה אצל הר סיני וכו' ע"ש.

ואפשר לישב ע"ד הדרוש, דהנה ידוע שהתלמיד חכם הבקי נקרא בשם "סיני" כמ"ש סיני ועוקר הרים וכו' ע"י הוריות (יד ע"א), וזהו ענין הסמיכות של שמטה אצל הר סיני, שכמו שאצל שמטה דוקא כמה שזורעים אותה יותר נותנת יותר כג"ל, כמו"כ אצל סיני דהיינו אצל הת"ת, אין התורה נקנית אלא במי שממית את עצמו עליה, אבל עם כל זאת כמה שזורעים וחורשים יום אחר יום ושנה אחר שנה, כן תמצא מאה שערים תמורת עבודתך, והזורעים בדמעה ברנה יקצורו וישאו אלומותיהם.

אבל בלא זריעה ראשונה לא תיתכן ברכת השלוש שנים כי הקב"ה לא הבטיח יש מאין.

ומצינו בחז"ל כמה עצות ודרכים כדי לקנות את התורה כמובא בברכות (ס"ג) אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה, וכן פסק השו"ע ביו"ד (רמו, כא) אין דברי התורה מתקיימים במי שמתרפה עצמו עליהם, ולא בלומדים מתוך עידון ומתוך אכילה ושתייה, אלא במי שממית עצמו עליה ומצער גופו תמיד, ולא יתן שינה לעיניו ותנופה לעפעפיו.

ובאבות (פ"ו, ד) אמרו: כך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ תישן וחיי צער תחיה ובתורה אתה עמל ואם אתה עושה כן אשריך וטוב לך אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא.

וביאר הרי"מ מפרימישלאן זצ"ל, שמתי כך היא דרכה של תורה – אם אתה עושה כן – לא מחמת ההכרח שאין לך ברירה, ואתה נאלץ להסתפק במועט, אלא אפי' אם

ומפרש הוא ז"ל, שהרי אמרו שגוי וסת תחילת חולי מעיים, ואם לא היה אוכל בשר כל השבוע היה הבשר מזיקו בשבת, ולכן יאכל בשרה בימי החול כדי שיוכל לאכול בשבת, והרי נמצא שאוכל לכבוד שבת, ודפח"ה.

הרי לפניך בכוח התורה יכול אדם להפוך תכסיו של היצר הרע למצוות, וזה שאמרו: אם רעב שונאך האכילהו לחם, ואם צמא השקהו מים, כי גחלים אתה חותה על ראשו, וה' ישלם לך. אל תיקרי ישלם לך אלא ישלימנו לך. אפשר לומר הכוונה להם ממש ולמים ממש, כי ברגע שהאוכל והשתייה נעשים לש"ש אין לו ליצר הרע חיילים במה להלחם באדם כי אלה הם חייליו.

וכן מובא ב"אוהב ישראל" וצוק"ל, דמפרש הכתוב "חכמים הם להרע ולהיטיב לא ידעו" (ירמיה ד) שהוא כמו דכתיב "נפש כי תישבע לבטא בשפתים להרע או להיטיב". (להרע לעצמו שלא לאכול ולא לישון, ולהיטיב הוא ההפך לאכול ולישון) ומפרש הוא ז"ל: חכמים המה להרע לישוב בתענית אבל להיטיב – לאכול לשם שמים, לא ידעו.

ובדברים האמורים יתיישבו הדקדוקים שהערנו עליהם בפתח דרשתנו. כך אמר הקב"ה לישראל: בני, בראתי יצה"ר, בראתי לו תורה תבלין, אם אתם עוסקין בתורה אין אתם נמסרים בידו. ואם אין אתם עוסקין בתורה אתם נמסרים בידו להסית אתכם לעבירה, ולא יהיה באפשרותכם לעמוד כנגדו, ולא עוד, שכל משאו ומתנו בך, כלומר: מלבד שאתם מסורים בידו לעבור על מצוות ל"ת, הוא לא ייפרד ממך ולא יעובך לנפשך, אף בעת שאתה רוצה לקיים איזה מצוות עשה, הוא יטרידך ויבלבל אותך, ויפסול ויפגום את המצווה שאתה עושה.

ואם אתה רוצה אתה מושל בו, והוא כאמור שתקדיש את כל העניינים הנשמיים שלך לשם שמים, וזה שאמרו: אם אתה רוצה, כי לזה אין צריכים מעשה רק מחשבת, וממילא ניהא מה שהערנו לעיל למה לא נזכרה בגמרא אכילה ושתייה כי זה נכלל במה שאמר ואם אתה רוצה, הכל בדברים האמורים.

ואע"פ שיש לאדם מעשים טובים מ"מ כדי להיות בהיכל המלך זקוק הוא לעסק התורה כמובא בזוהר ע"ה "אם לא תדעי לך היפה בנשים צאי לך בעקבי הצאן", בזוהר הקדוש פירש מקרא זה: אם לא תדעי לך – אם לא יהיה לך ידיעה באוריתא, "היפה בנשים" – אף אי אית לך עובדין טבין סגיאין, "צאי לך" – צאי ממחיצתי! ודי בזה למבין דבר. (לב אליהו – ח"א שביבי לב קבה)

בן הניצחון של הנשמה האלוקית על הנפש הבהמית, אפשר להשיגו בשתי דרכים: ע"י התורה או ע"י שממרידים את כל כוחות הנפש הבהמית המבוססים על אכילה ושתייה ותענוגים, לעשות אותם לכבודו של הקב"ה.

כמו שמוכח במסכת תענית כ"ד ע"ב וז"ל: "רב פפא גזר תעניתא ולא אתא מטרא, חלש ליביה שרף פנכא דדייסא ובעי רחמי ולא אתא מיטרא, אמר ליה רב נחמן בר אושפּרתי (שם אמו של רב פפא): אי שריף מר פנכא אחריתי דדייסא אתי מטרא, אכסיף וחלש דעתיה ואתי מיטרא."

וכתב רש"י שם ד"ה הכי גרסינן: "רב פפא גזר תעניתא חלש לביה טעים מידי בעא רחמי ולא אתא מיטרא, אי שריף מר חדא פינכא דדייסא – מלשון שורפה היה (ע"ז כמ, ע"ב), פינכא – מלא כף, כמו מלחיק פינכי (פסחים מט, א), דייסא טריי"ס בלעו, ולחוכא קאמר ליה הכי, משום דטעים ברישא והדר בעא רחמי." עכ"ל.

והוא דבר תמוה, איך עלה בדעתו של רב פפא לבקש רחמים אחרי ששרף פנכא דדייסא, אם לא נענה אפ"י אחר התענית ממש, כ"ש שלא יענה אחרי שאכל.

התשובה היא: אכילה לשם שמים מקובלת יותר מהתענית, כי האכילה לשם שמים היא ניצחון תמידי על היצה"ר יותר מאשר הסינוף בתענית.

וזהו מה שדקדקו חז"ל בלשונם שרף ולא אמרו אכל, לומר לך שהוא לא נהנה מאכילתו, ולכן נענה אחרי אכילתו דווקא ולא אחרי תעניתו.

וזה מה שאמר רב פפא בשבת (ק"ה) לדידי חשדו ולא הווה בי, כלומר: רב נחמן חשד בו שהוא אוכל לרעבונג, ולא הווה בו, אלא אכל לשי"ש.

וכן מוכח בכתב סופר זצ"ל, שהוא מפרש את הנמ" בביצה (טז): תניא אמרו עליו על שמאי חוקן, כל ימיו היה אוכל לכבוד שבת. מצא בחמה נאה אומר זו לשבת, מצא אחרת נאה הימנה, מניח את השנייה ואוכל את הראשונה.

ופירש רש"י: ואוכל את הראשונה נמצא אוכלה לזו כדי שתהיה היפה נאכלת בשבת דהויא לה אכילתה של ראשונה לכבוד שבת, והוא דחוק.

בא לרבות כ"ש שאר מצוות שהן פחות חשובות מתפילה, ובכל זאת היצה"ר מבלבל את התפילה¹ והיא אינה עולה למעלה.

וכך רואים במשנה בסוף הוריות: כהן קודם ללווי, לוי לישראל, ישראל לממזר, אימתי בזמן שכולם שווים, אבל היה ממזר ת"ח וכה"ג עם הארץ, ת"ח קודם לכה"ג ע"ה.

וביאר הגמ': מנה"מ, א"ר אחא בר חנינא דא"ק: יקרה היא מפנינים, מכה"ג שנכנס לפני ולפנים.

ולכאורה הוא תמוה, מגין לחז"ל דברים אלו, האם להיכנס לפני ולפנים במקום שגם למלאך אין רשות לכנס (כדאיתא בירושלמי ביומא בפ' הוציאו לו), מילתא זותרתא היא.

ולפי הדברים האמורים ניחא, כיוון שהוא ע"ה ואינו עוסק בתורה, הרי הוא מסור ביד השטן, וכשהוא נכנס לפני ולפנים – נכנס גם הוא עמו ומכשילו ומבלבלו בדעות כוזבות ובמחשבות זרות, ועבודתו פסולה ופיגול, ויפה הקדימו ממזר ת"ח, כיוון שאין מסור בידי היצה"ר, מלבד שהוא נוהר מלא תעשה – הרי כל מצווה שעושה היא בשלמותה בטהרתה בלי שום פגם ודופי.

בנוסף על האמור לעיל, עסק התורה מקדש עוד גם את העניינים הגשמיים ומעלה אותם בר כבוד עם שאר המצוות.

וביתר ביאור נוכל לדמות את המלחמה בין הנשמה האלוקית לנפש הבהמית למלחמה בין שני מלכים אשר קיימות לפניהם שתי אפשרויות להצליח: א. ע"י ריבוי צבא וכלי מלחמה. ב. בתעמולת הסתה וקריאה למרד נגד המלך.

הדרך לניצחון ע"י קריאה למרד היא מוצלחת יותר, היות ובכך הניצחון הוא תמידי יותר. לא כן בדרך של ריבוי צבא וכלי מלחמה, שהניצחון על ידם הוא ניצחון זמני – עד שהצד שכנגד יתארגן מחדש ויתעצם בכוח אדם ובנשק.

¹ התפילה היא מהדברים שעומדים ברומו של עולם כדרז"ל על הפסוק "כרום זולות לבני אדם" (ברכות ו, ע"א).

ובכות רוחני זה כביכול הכה הקב"ה את האדם, ועל מכה זו הנית רשייה, והוא עסק התורה, הרי נראה ברור כי אין שום רפואה בעולם ליצה"ר כי אם לימוד התורה, אף אם תהיה המצווה הגדולה ביותר – גם לא תועיל לבטל את היצה"ר.

וכן כתב הרמח"ל במסילת ישרים פרק ה': קביעת עיתים לתורה נחוצה לאדם ביותר כדי שיגיע לזהירות, כמאמר ר' פנחס בן יאיר: תורה מביאה לידי זהירות, וזולתה לא יגיע אליו כלל.

ולכן אמרו חז"ל שם בקידושין: בני, אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש, ולא אמרו לביהכנ"ס, (הוא בימיהם שלתפילה היה מיוחד ביהכנ"ס, וללימוד היה מיוחד ביהמ"ד)

וכן מצינו בסוכה (גב, ע"א): "אם רעב שונאך האכילו לחם, ואם צמא השקהו מים, כי נחלים אתה חותה על ראשו, וה' ישלם לך", אל תיקרי ישלם לך אלא ישלימנו לך (משלי כ"ה) ישלימנו מלשון יסגירנו. וכן תרגם אונקלוס: "וה' הסגירם" – וה' אשלמנו.

ופי' רש"י: אם יצרך הרע רעב ותאב לעבירה, הטריחיהו במלחמתה של תורה, דכתיב: לכו לחמו בלחמי (משלי ט), והשקהו מים – תורה דכתיב בה אוי כל צמא לכו למים (ישעיה נה). ועיי' יהא יצרך שלם עמך ואוהבך ואל ישיאך לחטוא וליאבד מן העולם.

למרות שת"ת היא מצוות עשה אחת מכל תרי"ג מצוות, בכל זאת בלעדיה אין שום אפשרות קיום לאדם והוא ימות בחטאו.

כי התוצאות מהתרשלות לימוד התורה רעות ומרות ומכאיבות מאוד מאוד, כי מלבד שאנחנו מסורים בידי המנוול להסית אותנו לעבור על ל"ת שבתורה, אלא הוא נכנס לתוך תוכה של המצוות עשה שהאדם עושה ונוטל את נשמתה. ונשאר רק הקליפה לסמא את העינים.

כמשולל במסילת ישרים, כי היצה"ר מסמא את העיניים ומראה לו את השקר כאילו הוא אמת ממש. וזהו דכתיב (משלי כז): "מסיר אזנו משמוע תורה גם תפילתו תועבה". גם

משאו ומתנו כך, שנא: ואלך תשוקתו, ואם אתה רוצה אתה מושל בו, שנא: ואתה תמשול בו. (קידושין ל, ע"ב).

וביאר הרד"ל "שלא תאמר שאיני יכול לעסוק בתורה מחמת פיתויו, לו"א שברית כרותה היא שנתנה תבלין לו למשול עליו על ידי התורה, וע"י עסק התורה תוכל למשול בו."

במאמר זה יש לדייק איזה דיוקים: מדוע לא הזכיר בנמשל אכול ושתה כמו במשל, ומה הוסיף בזה שאמר – "ולא עוד שכל משאו ומתנו כך", על מה שאמר תחילה – "ואם אין אתם עוסקים בתורה, אתם נמסרים בידו".

ועוד, מה שאמר "ואם אתה רוצה אתה מושל בו", הרי הכוונה לכאורה אם אתה עוסק בתורה, א"כ למה לא אמר בפירוש "אם אתה עוסק בתורה", ובן מה הוסיף על מה שאמר תחילה, "ואם אתם עוסקין בתורה אין אתם נמסרים בידו".

וליישב העניין נ"ל הדבר ידוע הוא, שכל מחלה יש לה רפואה המיוחדת לה ואופן השימוש בה, וה"ה ליצה"ר יש רפואה מיוחדת, וגם הוראות שימוש כיצד לקחת התרופה שתועיל כדבעי.

כמ"ש רז"ל: לעולם ירגזו אדם יצר טוב על יצר רע. נצחו מוטב, ואם לאו – יעסוק בתורה. נצחו מוטב, ואם לאו – יקרא ק"ש. נצחו מוטב, ואם לאו – יזכיר לו יום המיתה.

כל התרופות הללו עפ"י סדר דווקא: ירגזו, יעסוק בתורה, יקרא ק"ש, ואח"כ יזכיר לו יום המיתה, אבל אם ייקח אדם מיד את התרופה האחרונה למשל, ויזכיר לו יום המיתה, בלא ירגזו, ובלא עסק התורה, ובלא ק"ש – לא יועיל לו ולא כלום, אלא אדרבא יבוא לומר, אכול ושתה כי מחר נמות, וכמו שאמר גם עשיו הרשע: "הנני הולך למות", הרי שהזכיר לעצמו יום המיתה, ומה סיים, "ולמה זה לי בכורה".

כן הקב"ה הרכיב בדמנו ובבשרנו ובלבנו היצה"ר. פרצופו האמיתי אתה מוצא בחובת הלבבות שער יחוד המעשה פרק ה' וז"ל שם: בן אדם, ראוי לך לדעת כי השונא הגדול שיש לך בעולם הוא יצרך הנמסך בכוחות נפשך, והמעורב במזג רוחך והמשתתף עמך בהנהגת חושך הגופניים והרוחניים, המושל בסודות נפשך וצפון חובך, בעל עצתך בכל תנועתך הנראות והנסתרות שתהיינה ברצונך, ואתה ישן והוא ער לך, ואתה מתעלם ממנו והוא אינו מתעלם ממך וכו', עיי"ש.

מראה, נאה בכל דרכיו, למען ייתפשו מחשבות בני איש אחריו. ומלבד זה אפשר שיש לשלמות צורתו רמז לעניינים שמתוך מחשבת האדם בהם תיטהר נפשו ותתעלה.

לכן אין ראוי בשום צד שיהיה בו שינוי צורה מכל צורתיו, פן תתפור נפש המחשב מצד השינוי ותגוד מן החפץ. "עכ"ל.

ובמצווה רע"ז (שלא ייכנס בעל מום בהיכל) כתב וז"ל: "משורשי המצווה להגדיל כבוד הבית והדרו, ע"כ אין ראוי לבוא שם בע"מ, כי הוא מקום השלמות, אין בדין לעמוד שם מי שיש בו חיסרון. וכבר כתבתי למעלה הרבה פעמים התועלת הנמצא לנו בהגדילנו מעלת בית המקדש ותפארתו."

ובמצווה רפ"ו (שיהיה כל קרבן תמים) כתב וז"ל: "שורש המצווה נגלה עם מה שהקדמנו למעלה בעניין הקרבנות ע"ד הפשט, שהן לעורר ולכוון מחשבת בני איש אל הקב"ה, כי האדם מתפעל בכוח מעשיו, ע"כ ראוי עכ"פ להיות הקרבן בלי מום, כי מחשבות בני אדם לא ינחו ולא יתפשמו במין הפחות כמו בחשוב, כי הלבבות יתעוררו בחשוב ובשלם במינו יותר, וזה דבר ידוע לכל מבין."

דרכי המלחמה ביצה"ר

"ושמרתם מצוותי ועשיתם אותם אני ה'." (כב, לא)

ת"ר: ושמרתם, סם תם, נמשלה תורה כסם חיים. משל לאדם שהכה את בנו מכה גדולה והניח לו רטייה על מכתו, ואמר לו: בני, כל זמן שהרטייה זו על מכתך אכול מה שהנאתך ושתה מה שהנאתך ורחוץ בין בחמין בין בצונן ואין אתה מתיירא, ואם אתה מעבירה – הרי היא מעלה גומי.

כך הקב"ה אמר להם לישראל: בני, בראתי יצהר"ע בראתי לו תורה תבלין, ואם אתם עוסקים בתורה אין אתם נמסרים בידו, שנא': לפתח הטאת רובץ, ולא עוד, אלא שכל

ואותיות המילואים של הדבר ההוא הן מתפשטות בפנימיותו, כי המילוי ההוא נעלם
ופנימיות של האותיות וק"ל.¹

יש תואר שהחיצוניות שלו אינה זהה לפנימיות שבו, ויש תואר שהחיצוניות
והפנימיות שלו הם שווים, כגון: מום – החיצוניות שווה לפנימיות: מ"מ ו"ו מ"מ.

דבר זה מראה, שהנברא הזה הנושא את המום הזה נשתנה מברייתו, ולסיבה זו אמרו
"כל מום רע".

ולכן שנא ה' עוורת או שבור שלא יהיה לרצון, הגם כי ה' לא ימאס לב נשבר ונדכא
ומשתמש במאנין תבירין, אלא בעבור שפגם זה עצמו הוא בפנימיותו.

ווש"ה טעם על איסור בעל מום – כי משחתם – (מומם, קלקולם) בהם, ר"ל: בל תאמר
כי ה' מאסו על דבר מום החיצוני שבו, אלא הטעם הוא, כי משחתם בהם הוא, ג"כ בהם
בפנימיותם, והמופת ע"ז, שהרי מום הנעלם הוא ג"כ מום, ולצד זה לא יירצו לכם.

והבן, וה' יטהר ליבנו ומחשבותינו לעבדו בכל לב. (עפ"ד ה"ערבי נחל")

על פי האמור אפשר להבין את מארז"ל – ר' מאיר בדיק בשמא (יומא פג, ע"ב). ועל
דרך הלצה אולי אפשר לומר שמי שנקרא בשני שמות יש לו הצלחה יותר ממי שנקרא
בשם אחד, כיוון ששורשיו מרובים, וממילא צינורות השפע המזינים אותו גם הם מרובים.

נמצא שהטעם שהכהן בעל המום והבהמה בעלת המום אינם ראויים, מפני שחל שינוי
מהותי בנופם, וממילא אינם יכולים למלא את התפקיד המוטל עליהם, להיות לרצון
לבעלים.

ובספר החינוך כתב במצווה ער"ה וז"ל: "משורשי המצווה, לפי שרוב פעולות בני
אדם רצויות אל לב רואיהן לפי חשיבות עושיהן, כי בהיות האדם חשוב במראהו וטוב
במעשיו ימצא חן ושכל טוב בכל אשר יעשה בעיני כל רואיו. ואם יהיה בחיפך מזה –
פחות בצורתו ומשונה באיבריו, ואם (ואפי') ישר בדרכיו, לא יאותו פעולותיו כל כך אל
לב רואיו, ע"כ באמת ראוי להיות השליח שהכפרה תלויה עליו, איש חן יפה תואר ויפה

¹ שקר במילוח שי"ן, קו"ף, רי"ש, סופי תיבות שפן.

זוה עניין ושם רשעים ירקב. וארז"ל, דלא מסקינן בשמייהו, כי נאבד שמם, ואין לו שם כלל ונשאר מבלי שם ושארית בארץ, ולכן הרשע אינו יודע שמו, כי באמת אין לו שם כלל.

ולחיות כי ה' הפץ שהרשעים יצדיקו דין בעצמם, לזאת חותם יד כל אדם בו, כדי שיידע הרשע בעונשו כי חלילה לא-ל מרשע, כי לפי שכל דרך איש ישר בעיניו, ולזאת ארז"ל: רשעים אפי' בפתחו של גיהנום אינם חוזרין בתשובה, ופי' המהרש"א בח"א, כי הרשע מחזיק עצמו לצדיק, ואפי' כשמביאין אותו לפתח גיהנום עדיין אומר בליבו שהוא צדיק, רק מוליכין אותו דרך גיהנום כמו שמוליכין הצדיקים דרך גיהנום להעלות משם נשמות. ועד שבא לגיהנום ורואה שהאש שורפתו, אז אומר לו ליבו שהוא רשע, ואז מראין לו בבי"ד של מעלה כל פרטי מעשיו כדי שיצדיק דין שמים בעצמו. ולכן למעם זה בחיבוט הקבר שהוא קודם בואו אל הבי"ד, אם יכוחו כך יתרעם, ויאמר שהוכה בחינם.

לכן שואלין לו שמו, וכשאינו יודע מה שמו, מזה הוא מבין ויודע בעצמו שהיה רשע ואבד שמו, ועי"ז יקבל הדין בלי ערעור. זהו פשמות הדברים.

ואפשר שזהו שאה"כ שהאלקים יביא במשפט על כל נעלם אם טוב ואם רע, כי המילוי נקרא בספרים נעלם כנודע, ולזה אה"כ שמביאין את האדם למשפט על מה שפגם במילוי אותיות שמו ובמילוי דמילוי וכו'.

כשם שהמילוי של שם העצם יכול להיות טוב ויכול להיות החיפך לפי מעשיו של האדם, כך העניין גם בשמות רעים.

כי עניין הפגם שיש בגוף הנברא נקרא מום, ואותיות אלו הם המחזקים ומהווים הפגם ההוא, וכפי חוזק וחולשה של צירוף אותיות מום החופף על מקום הפגם ההוא, כן יהיה חוזקו וחולשתו של הפגם, כי יש שקנה לו צירוף ההוא מקום בקבע וחוזק באותו האבר, ואז הוי מום קבוע, ויש מום עובר.

והנה כל תואר שיקנה האדם לעצמו הן לטוב והן למוטב, הנה קיום התואר ההוא הן אותיות של שמו המתייחס לאותו התואר, והוא הנראה בחיצוניות האדם.

וה"ל: יש לתמוה שנותן טעם בעצמו של דבר – כי משחתם בהם מום במ, שהרי בא ליתן טעם למה אין בעל מום מרצה, ונתן טעם בעצמו של דבר.

ויובן עם מה שפי' כוונת הפסוק – "וכל אשר יקרא לו האדם נפש חיה הוא שמו" (בראשית ב, יט). ידוע שכל הנמצאים, הן מהטוב והן מהפכו, שמם הוא חיותם, שאותיות שמו הם צינורות המשפיעים החיות להם מלמעלה, וזהו שאה"כ: נפש חיה הוא שמו.

ואמנם, מה שלפעמים נתוסף כוח באיזו מציאות ולפעמים נגרע, זה נמשך מאותיות המילוי. כי גוף אותיות שמו הוא לכדי חיות הדבר בצמצום, ואילו ייפגם אות אחת יתבטל הדבר ההוא ממציאיותו, רק לפעמים שנמשך לכל אות מהשם אותיות המילוי, אזי ניתוסף בו כוח, ואם יומשך גם מילוי, המילוי ניתוסף עוד יותר, ובהיעדר קצת מהמילואים יתמעט כוחו, ובהיעדר כל המילוי אין בו חיותו, רק בצמצום.

ע"פ האמור יתבאר משארו"ל בענייני חיבוט הקבר, כי בא הממונה ושואלו מה שמו, ואם הוא רשע, אינו זוכר שמו – והוא מכהו וחובטו.

והוא לכאורה דבר פלא ותימה הוא, דממ"ג, אם הוא רשע וראוי לחובטו, למה זה ישאל לשמו, והוא פלאי, וגם מה זה ועל מה זה לא ידע שמו.

אכן פשט הדבר הוא על פי האמור, כי כל נמצא מדצח"מ שואב חיותו משורשו ע"י אותיות שמו, והאותיות של שמו הן הנה צרופי הצינורות אשר נשפע על ידם החיות להנמצא ההוא, וכשאדם הולך בדרך התורה מתגדל חיותו ע"י שאותיות שמו מקבלים מילוי, ומילוי המילוי, וכן מוסיף כוח ע"י מעשיו בכל הנמצאים בדצח"מ והקליפה מתרוקנת.

ובשח"ו עושה היפך התורה, מתרוקן אותיות שמו מהמילוי, ונעשה חיותו בצמצום כדי סיפוקו לבד, וכן גורם בכל הנמצאים, וממילא ח"ו צירופים הרעים, שמות הרעים של הס"א, ומ"ש במ"א על מאמרם ז"ל: "לא נתמלאה צור אלא מחורבנה של ירושלים", ע"ש.

וכשמרשיע עוד, גורם לאבד גם אותיות העצמיים של שמו, וכשגורם ע"י מעשיו לאבד כל אותיות שמו, בע"כ הוא מת ונאבד מן העולם, כי נפסקו הצינורות אשר על ידיהם היה דבוק בשורשו.

החיסרון בבעל מום

"כי כל איש אשר בו מום לא יקרב, איש עור או פסח או חרום או שרוע, כל אשר בו מום לא תקריבו כי לא לרצון יהיה לכם." (כב, כ)¹

בדרך כלל המילה "כי" באה להוראת טעם או להוראת הסיבה, ובאה במקום "יען" או "בגלל". כמו: "כי ששת ימים עשה ה'" (שמות לא, יז) – טעם, "לא אירא רע כי אתה עמדי" (תהילים כג, ד) – יען, בגלל.

אבל "כי" שבכאן אינו לא ממובן זה ולא ממובן זה, אך בא להכפיל אל הדין שאמר בזה.

אכן אפשר לומר, כי רוצה לומר בזה, שאין לחקור בדין זה ולבקרו למה זה בן, למה לא יקריב בעל מום – אך בן הוא הדין ואין להרהר אחריו.

את זאת מצינו במס' שבת (כא, א): בעא מיניה אביי מרבבה, שמנם שאמרו חכמים אין מדליקין בהם בשבת, מהו שייתן לתוכם שמן כל שהוא (כלומר שמן כשר להדליק), וידליק. אמר ליה: אין מדליקין, ואמר ליה אביי: מ"ט, אמר ליה (רבה) לפי שאין מדליקין, כלומר: כך הוא הדין ואין לחקור בו. וע"ע בתוספת ברכה.

ואפשר שנתנית הטעם יבוא לידי מכשול בקיום המצווה, וכמו בשבת (יב, ע"ב), שאמרו במשנה שם שלא יקרא אדם יחידי בשבת לאור הנר של שמן, דחיישינן שמא ישבת ויטה. ור"י אמר שיקרא ולא יטה ולבסוף נכשל והיטה, מפני שידע את הטעם. ואמר: כמה גדולים דברי חכמים, שהיו אומרים "לא יקרא לאור הנר", דהיינו בלי נתנית טעם, וכן שהע"ה נכשל בשתי מצוות ע"פ טעמיהן, כמבואר בסנהדרין (כא, ע"ב).

קושיה דומה שואל הרב "ערבי נחל" על הפסוק: "כל אשר בו מום לא תקריבו בו, לא תקריבו את לחם אלקיכם מכל אלה, כי משחתם בהם, מום בם לא ירצו לכם".

¹ רש"י: "כי כל איש אשר בו מום לא יקרב, אינו דין שיקרב, כמו (מלאכי א, ח): הקריבהו נא לפתך".

הגמ' ביבמות (כ, ע"א), מביאה מחלוקת בין אביו לרבא מה הטעם שקראו לשניות מדברי סופרים איסור קדושה. אביו אמר שכל המקיים דברי חכמים נקרא קדוש, ורבא שאל אותו, וכל שאינו מקיים דברי חכמים קדוש הוא לא נקרא, רשע גם כן לא נקרא אלא אמר קדש עצמך במותר לך.

כלומר, לדעת אביו אין דרך ממוצעת: או קדושה או רשע ח"ו, משא"כ לדעת רבא.

ונרמז הדבר בפסוק "מגיד מראשית אחרית" – על האחרית אפשר להצביע כבר לפי הראשית, כי הכל נעוץ בראשית, איך שהאדם מתחיל.

לפתח חטאת רובץ – על דרך הלצה, בפתח כל דבר החטאת רובצת, הכוונה שאם לא תזמין אותה היא נשארת רובצת בחוץ ולא תפריע לך.

ולפי"ו יובן משחז"ל: "כל המקיים דברי חכמים נקרא קדוש". (יבמות כ, ע"א). וכתב בספר בן יהודע הטעם: "כי מצוות דרבנן הם ביסוד הנקרא יוסף הצדיק שהיא מס' שם"ה (יוסף הצדיק – גימטריה שם"ה), והמקיים דברי חכמים נקרא אדם, כמ"ש אם ראשונים כמלאכים אנו כבני אדם". ופירושו: אם רואים אנו בעינינו את החכמים הראשונים כמלאכים לשמוע ולקיים דבריהם, אז אנו חשובים כבני אדם. ואם תוסיף מספר אדם על שם"ה יעלה מס' קדוש, ולכך המקיים דברי חכמים נקרא קדוש.

בעיניהם כ"כ שיהא ראוי לברך בה, שלא היו עוסקים בה לשמה ומתוך כך היו מזלזלין בברכתה, והיינו לא הלכו בה כלומר בכוונתה ולשמה. אלו דברי הרב החסיד ז"ל והם נאים וראויים למי שאמרם.

ויש להקשות, הרי אמרו חז"ל: "לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוות אפי' שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה" (פסחים ג, ע"ב), ועוד, וכי ברכות מעכבות.

ומתוך הרב משנת ר"א: אף שוויתר הקב"ה על הג' עברות החמורות שעשו לתאבון, לא ויתר על מאסה של תורה שהוא כמו להכעיס, והמאיסה היינו שלא ברכו בתורה תחילה, דמעם הברכה דהיינו שאסור ליהנות מעוה"ז בלא ברכה. "פקודי ה' ישרים משמחי לב" וכיוון שלא ברכו, בזה הראו שאין שמחה במענה פיהם ואין להם הנאה מד"ת, ואין לך מאיסה גדולה מזו.

נמצא שחיסרון הברכה תחילה מראה על היחס שלהם כלפי התורה, וזהו המיאוס והזלזול בתורה כולה, אפי' שעסק בה שלא לשמה. (עיין בתוס' פסחים ג ע"ב על העניין הנ"ל, שחלק בעניין "לא לשמה" שיש שני סוגי לא לשמה וזה נותן תוקף לדברינו בע"ה).

זה כוחה של התחלה. שכבר בתחילה נקבע ערכו של המעשה לפי צורת ההתחלה, כמו כאן, שמוה שלא ברכו בתורה תחילה מוכיח על מאסם את התורה.

על דרך זה אפשר לומר טעם, למה בתפלת מנחה ביוה"כ קוראים את הפרשה של עריות, כי האדם בסוף יוה"כ עומד במדרגה גבוהה מאוד, לכן מזכירין לו שידע שאם לא ישמור את עצמו כל השנה לעמוד במדרגה גבוהה מאוד, יכול לרדת במדרגה הכי פחותה – לעבור על עריות שהן מן העברות החמורות, מפני שאין דרך ממוצעת, או קדושה או טומאה.

אשר בחר בנו – כנגד העיון והסברא של חלק הנגלה אשר בחלק זה ישראל משתבחים בפי האומות שאומרים רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה לכן נאמר לשון נתינה כי כל הנותן בעין יפה נותן.

והנה יש שאינם מאמינים בחלק הסוד ולכן אלו לא ברכו בתורה תחילה שהיא ברכה ראשונה אשר היא כנגד חלק הסוד, ולזה אומר על עובם את תורתנו תורת יו"ד חלק הסוד היא כנגד יו"ד דשם הוי"ה שהם' חכמה. (בן יהודע)

אומר הרב "דרכי מוסר", ששמע הסבר על מאמר זה משם הסבא מקלם שאמר, כי אם האדם כבר ירד למדרגת התחתונה עד שהוא כ"כ מושחת, שעובד ע"ז או מגלה עריות או שופך דמים, אין מה לדבר ואין מה לדרוש ממנו ולהעניש אותו, כי כבר אבד ממנו תואר אדם ונחשב לבהמה. אלא מענישים את האיש הזה שעובד ע"ז או שופך דמים בעד הצעד הראשון, שפר מן הדרך והפסיק מללמוד תורה.

הלא אז היית בן אדם והיה לך לדעת כי על ידי ביטול תורה תגיע לידי ג' עברות חמורות אלו.

הקב"ה אינו מוותר על ג' עברות חמורות אלו לנמרי, אלא בתוך ביטול תורה מענישים גם על הג' עברות חמורות אלו, כי הם נכללים בביטול תורה, כי האדם שאינו עולה מעלה מעלה, בע"כ הוא יורד מטה מטה.

ולכאורה יש להבין איך חז"ל למדו מן הפסוק "על עזבם את תורת", שזה מורה על ביטול תורה שלא נעשה להכעים, על העבירה שהיתה בידם – מאסה של תורה, שזה נראה בלהכעים.

הרב "משנת דרבי אליעזר" בפ"י על המדרש מסביר שבאמת עזבת התורה שהייתה בידיהם נבעה מן המיאוס. ומצאתי במגילת סתרים של הר' יונה ז"ל דקרא הכי דייק דעל שלא ברכו בתורה תחילה אבדה הארץ, דאם איתא על עזבם את תורת כפשוטו, משמע שהיו עוזבים את התורה ולא היו עוסקין בה. א"כ כשנשאל לחכמים ולנביאים למה לא פרשוהו, והלא דבר גלוי היה וקל לפרש, אלא ודאי עוסקים היו בתורה תמיד ולפיכך היו חכמים ונביאים שלא ידעו על מה אבדה הארץ, עד שפירשו הקב"ה בעצמו שהוא יודע מעמקי הלב שלא היו מברכים בתורה תחילה,¹ כלומר שלא היתה התורה חשובה

¹ נ"ל בס"ד דמצינו תקנו ג' ברכות בכל יום לתורה ופירשתי במ"א:

ברכה ראשונה – אקב"ו על דברי תורה היא כנגד חלק הסוד, לכן נאמר קדשנו כי כל קודש הוא בחכמה וחלק הסוד הוא בחכמה.

ברכת הערב נא – כנגד הגירסה של חלק הנגלה, לכן אומרים בפינו ובפיות עמך בית ישראל כי הגירסה היא בפה.

הרב "דרכי מוסר" מתרץ, שזה בא ללמד כי בעבודת השי"ת אין דרך ממוצעת: או שמקדשים שם שמים, ואם לא מקדשים אזי מחללים כבוד שמים. לכן הוזהרה התורה: קדושים יהיו – כדי שלא יחללו שם אלוקים.

אלו הם אינם שני צווים, אלא צו אחד בלבד: "קדושים יהיו", ומעמו: כדי שלא יחללו שם אלוקים.

וכן מצינו בתורה סוף פר' עקב: "והיה אם שמוע תשמעו אל מצוותי לאהבה וכו' ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם, השמרו לכם פן יפתה לבבכם וסרתם ועבדתם אלוקים אחרים".

אין דרך ממוצעת בעבודת ה'. או שמניעים למדרגה של אהבה ולעבדו וכו', או שיורדים לוסרתם ועבדתם אלוקים אחרים.

ובספרי על הפס' "ואכלת ושבעת" כתיב: "ד"א השמרו לכם פן יפתה לבבכם. אמר להם, היוזהרו שלא יטעה אתכם יצר הרע ותפרשו מן התורה, שכיוון שאדם פורש מן התורה, הולך ומדבק בע"ז, שנא' (שמות לב): סרו מהר מן הדרך אשר צויתים עשו להם עגל ומסכה. ואומר (שמואל א, כו): ועתה ישמע נא אדני המלך את דברי עבדו את הסיתך בי ירח מנחה. ואם בני אדם ארורים הם לפני ה' כי יגרשוני היום מהסתפת בנחלת ה' לאמר לך עבוד אלוקים אחרים.

וכי תעלה בדעתך דוד מלך ישראל עובד ע"ז, אלא כיוון שפוסק מדברי תורה כאילו הולך ומדבק בע"ז.

וסרתם¹ (מן הדרך) מדרך החיים לדרך המוות.

חז"ל אומרים עוד (בריש פתיחת איכה ר' אבא ב): רב הונא ור' ירמיה בשם ר' שמואל ברבי יצחק אמר (אמרי): מצינו שויתר הקב"ה על ע"ז ועל ג"ע ועל שפ"ד ולא ויתר על מאסח של תורה, שנא' "על מה אבדה הארץ על עובם את תורתו". על ע"ז על ג"ע ועל שפ"ד אין כתיב כאן, אלא רק על עובם את תורתו.

¹ עיין מס' כתובות קי ע"ב, שהגמ' דרשה את הפסוק על מי שדר בחוץ לארץ.

להתקדש בקדושה עליונה. והוסיף עוד פעם "והיו קדש", ללמד שעליהם לשמור על קדושה זו ולהישאר בה בכל אופן שהוא, לרבות כהן בעל מום¹.

הרב "משכיל לדוד" ע"ה שואל: מנין למדו חז"ל שבי"ד מזהירים להכריח את הכהנים לשמור על קדושתם, והיכן נרמז זה בפסוק.

והשפתי חכמים תירץ, מדלא כתיב קדושים הם אלא קדושים יהיו משמע על כרחם, אך קשה דקדושים הם לא משמע ציווי, לכך מוכרח לכתוב "יהיו", ולעולם נימא שהציווי לכהנים עצמם, כמו "קדושים תהיו" בפר' קדושים, שהוא ציווי לישראל עצמם. וא"ת הרי נאמר בסיפא "והיו קדש", הרי ציווי לכהנים פעם נוספת, וא"כ נשאר הראשון מלמד על בי"ד. זה לא מסתבר לומר כן, שבהתחלה נלמד את האזהרה לבי"ד, ואח"כ האזהרה לכהנים, אלא להיפך צריך להיות, שבהתחלה נלמד את האזהרה לכהנים ומהייתור נלמד את האזהרה לבי"ד. וגם זה לא ילך, שכבר הספרא אמר, שוהיו קדש אינו מיותר ובא לרבות אפי' בעלי מומים.

א"כ נשאלת השאלה: מנין למדו חז"ל שהתורה משמיעה אזהרה לבי"ד.

ותירץ הרב ז"ל, וז"ל: ואפשר לי לומר שאם הוא אזהרה לכהנים עצמם, הרי הכתוב מהופך, דתחילה הוא ליה למימר ולא יחללו וכו' והדר קדושים יהיו וכו' דהכי שפיר למיכתב בתחילה השליחה, דהיינו בחינת סור מרע, ואחר כך החיוב, דהיינו בחינת ועשה טוב, אלא ודאי קדושים יהיו קאי אבי"ד, ולא יחללו קאי לכהנים גופיהו.

סגנונו של פסוק זה "קדושים יהיו ולא יחללו" הסב את תשומת ליבם של חכמי המוסר גם כן, ששאלו: מאחר שאמר קדושים יהיו יותר מכל ישראל כפי המובא לעיל, איך אמר אח"כ ולא יחללו שהיא המדרגה הגרועה ביותר.

¹ אמור אל הכהנים, שזכרו תמיד שהם בני אהרון, ע"כ הוב מופל עליהם להידמות לו וללכת בדרכיו, ע"ד אומרים ז"ל: הווי מתלמידיו של אהרון וכו', אוהב את הבריות ומקרבן לתורה. שע"י שיעסקו בתורה תמיד יוכלו להכניע את היצה"ר, כי הכהנים אינם יכולים לשבר ולהכניע את יצרם ע"י התעסקות במתים, כי הלא ואמרת אליהם לנפש לא יטמא בעמיו. ודו"ק. (ילקוט הגרשוני)

זו האזהרה לכוהנים, שאם רוצים לצאת ולהרבות תורה בעם, יש להם להיזהר שלא להינזק.

וכשנמצאים אנו בימים אלה – ימי דין של ספירת העומר, יש לאדם להתחזק ביותר להביט בעצמו שהוא חסר, ולדעת מה עליו להשלים על מנת שיוכל להגיע לשלמות.

מניד מראשית אחרית

"קדושים יהיו לאלהיהם ולא יחללו שם אלהיהם כי את אשי ה' לחם אלהיהם הם מקריבים והיו קדש". (בא, ו)

רש"י מביא את התורה כהנים, וז"ל: "על כרחם יקדישום בי"ד בכך". וז"ל הספרא בשלמותה: "קדושים יהיו לאלהיהם, על כרחם. ולא יחללו שם אלהים כי את אשי ה' לחם אלוהיהם הם מקריבים והיו קדש, להניד מה גרם, הם מקריבים ולא הלוויים. והיו קדש, לרבות בעלי מומים."

אחרי שהתורה הזהירה את ישראל בכלל שיקדשו את עצמם מטומאות המאכלות (סוף פר' שמיני), ומאיסורי העריות ויתר התועבות (בפר' אח"ק), ואמרה להם "קדושים תהיו", "והייתם קדושים", באה התורה להזהיר את הכוהנים לנהוג בקדושה יתרה, נוסף על קדושת ישראל להיזהר מן הטומאה והקרחת והשריטה. ואף משמיעה אזהרה לב"ד שישגיחו על זה ויכריחו אותם על קדושה זו.

והסיבה לכך היא, כי הכוהנים הם המקריבים ע"ג המזבח, על אף שגם הלוויים הם משרתי ה', אבל הם נבחרו רק לשיר ולשמור משמרת. משום כך הכוהנים מוכרחים

וברבנו יונה על אבות הקשה: הרי האדם צריך להידבק בכל המידות, וכיצד כל תנא אומר רק דבר אחד מתוך כלל המידות. ויישב: ר"ל להידבק במידה אחת להיות שלם בה, שעל ידה ישיג גם שאר המידות, מה שאין כן אם יהיה דבוק בכמה מידות, לעולם לא יגיע לשלמות.

וודאי שאין כוונת התנאים לומר שרק המידה הזאת או אחרת בה צריך להידבק, אלא זו מידה שדרכה אפשר להשיג יותר, אבל ודאי שצריך שיהיה דבוק במידה אחת בשלמות.

ודגומא לדבר, אחד שהוא נאה, אזי אין לו כבר אהבת חבריות, וכן קשור הוא למידת העצלות, שהרי מי שיש לו בושת פנים – לא במהרה הוא חוטא, אבל בעל הגאווה אינו בוש ואינו מפקח, ואז יתעצל בעבודת ה'.

והגאווה גורמת גם להיות אכזר שאינו מרחם על האחרים, ויותר מכך: הוא מלא תאוות, שהרי הכל מגיע לו. וכשמתחיל בדרך זו – אחריתה מי ישורנו.

וכמ"ש הגר"ח פלאני על תהילים: אך טוב וחסד ירדפוני, שאם אצל האדם הטוב והחסד הם בבחינת "אך", שממעט בהם, אזי הוא יכול ללמוד תורה, אבל אם הוא רודף אחר הטוב ועוה"ז, אזי אין הוא יכול ללמוד תורה.

כאשר האדם עווב את הגאווה השלילית, ממילא יגיע לכל המעלות הטובות: לאהוב את הבריות ולוריות, הפוך ממה שמתואר למעלה.

וזה מה שהתורה אומרת לכהנים: לנפש לא יטמא בעמיו, שאם אתה רואה איך הגוף החיצוני של המת יכול להזיק לך, אם כן איך אתה רוצה שהקב"ה ישכון בתוכך. דהיינו, זו תוכחה לכל האנשים, שבשביל להיות דבוק בהקב"ה צריך להיזהר שלא יהיו דברים שיויקו לנשמה.

וזהו שאמרו במכות (י, ע"א): תלמיד שרצח בשננה, מגלין רבו עימו, וביארו בזה שלא יהיה התלמיד בלי תורה, ומ"מ זהו עונש גם לרב, משום שהתלמיד שלו מתנהג כך, שזה מוכיח שגם הוא לא היה בסדר.

ולכן היו הרבה שלא היו אומרים דברי תורה ברבים, שמא יש בהם מי שאינו הגון, ואז הוא כזורק אבן למרקולים, ואז ייענשו בסיבתו.

יעטה אמור מורה שמא

כלומר, שכל זמן שהגוף מחובר לנשמה אינו מטמא, מכיוון שהנשמה לא תיתן לגוף לרדת לדרגה נמוכה או בגלל שיכול לעשות תשובה.

וראוי באמת למשרתי השם יתברך להתרחק ממנו, זולתי לקרובים שהותר להם, כי אחיהם בשרם הוא, וכל דרכי התורה דרכי נועם ונתיבותיה שלום ולא רצתה לצערם כל כך כי יחם לבבם על הקרוב המת שלא יוכלו להתקרב תוך האהל אשר הוא בתוכו ולשפך את רוחם ולהשיביע נפשם בבכי עליו.

ובשם המדענים אומרים שהגוף של האדם כשמסרית לאחר מיתה ריחו קשה יותר מנבילה פרוחה של בהמה.

והטעם לכך הוא, משום שהנשמה שהיא חלק אלוך ממעלה שניתנה לאדם על מנת שתזכך את הגוף ככל האפשר שלא ישחית הגוף אותה.

וזה עיקר העבודה בעוה"ז שמקיימים את המצוות רק בעזרת הגוף.

ולאחר מיתה, שאין מה ששומר על הגוף, אזי הגוף יכול להזיק יותר, ולכן לכהן אסור להיטמא.

ובשם הגר"י מסלאנט מובא, ששאלוהו אם כדאי שבחורי ישיבה ילמדו איסור והיתר או שילמדו כרגיל איך שנהגו ללמוד מאז ומתמיד.

והשיב להם, שכדאי מאוד שבחורים ילמדו איסור והיתר על מנת שיהיו בקיאים בזה, והטעם לכך, משום שיגיע זמן שלא יהיו תלמידי חכמים שמקיפים את כל חלקי התורה כולה ולכן צריך שכל אחד יהיה בקי באיזה עניין ומיניה ומיניה תתרווח שמעתתא.

גדלותו של האדם הוא בזה שיודע שהוא חסר, ושיש דברים שהוא אינו יודע.

וכשהאדם חי מתוך ידיעה שהוא חסר, אזי הוא עובד כדי להשיג את מה שחסר ולהגיע לשלמות.

וכך אמרו באבות (ב, ט): "אמר להם, צאו וראו איזהו דרך ישרה שידבק בה האדם. רבי אליעזר אומר, עין טובה. רבי יהושע אומר, חבר טוב. רבי יוסי אומר, שכן טוב. רבי שמעון אומר, הרואה את הגולד. רבי אלעזר אומר, לב טוב. אמר להם, רואה אני את דברי אלעזר בן ערך מדבריכם, שבכלל דבריו דבריכם".

וכן משה רבנו, שהיה במדיין בבית הסוהר, היה זה לטובתו, כדי שלא יראה את כל עובדי האלילים שהיו באים אצל יתרו.

וכן אדם הראשון, כל זמן שהיה יחידי, היה במעלה גבוהה, וברגע שהביאו לו את חווה, נפל ממדרגתו.

וכן מבארים את מה שאומרים בפיוט על רשב"י: "נעשה אדם נאמר בעבורך", שהקב"ה אמר "נעשה אדם" בשביל רשב"י שנטמן במערה והגיע לכל השגותיו.

ובספרי המוסר מביאים עוד ראיה מרבי פנחס בן יאיר, שהיה חותנו של רשב"י, שעל אף שחידש ולמד הרבה תורה, מ"מ בכל הש"ס קיימים רק שני מאמרים משמו, משום שהיה בורח למדבריות ויושב ללמוד תורה, שח"ו לא יתחבר או ייפגש באחד שזיוק לו בדרגתו.

וכך כתב הרמב"ם באגרת לבנו, שלא יסתכל מחוץ לארבע אמות שלו, היינו שלא יביט סביבו מחוץ לארבע אמות שלו.

וכמו שהיו מגדולי ישראל שאמרו על עצמם שבזה שנתפרסמו בתור אדמו"ר או ת"ח זהו עונש בשבילם.

וכך אמר שלמה: "אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני", ואמרו בספרים שהכוונה היא "אח-כמה", שאני אחכים את אחרים, ועל ידי כך אני הפסדתי.

ובספר החינוך מצוה רסג כתוב: "משרשי המצוה. לפי שהכהנים נבחרו לעבודת השם ברוך הוא, כמו שאמר הכתוב קדושים יהיו לאלהיהם, על בן הרחיקם מן המת, וכבר כתבתי למעלה (מצוה קנט), שענין הטמאה דבר נמאס ונאלח, וגוף האדם המת פרשו חכמים שהוא אבי אבות הטמאה, כלומר שיש לו טמאה חזקה עד מאד למעלה מכל טמאה.

והענין הוא כי בהפרד מעליו צורת השכל החיה הטובה וישאר הוא לבדו, בשגם הוא בשר פחות וגרוע ומשתוקק אל הרעות, וגם ברעתו רבה החטיא הנפש היקרה בעודה שוכנת אצלו, על כן ראוי שיטמא כל סביביו בהתפשט מעליו כל הודו שזהו נפשו ולא נשאר בו כי אם החומר הרע.

מיחה, (כמובא בב"מ פד) ולכן נענש. על אף שכל חייו הקפיד על כך, שלא לשמוע ביזיון ת"ח ולשתוק.

וכן מוכח אצל יהושע, שכתוב במסכת תמורה (טז ע"א) אמר רב יהודה אמר רב בשעה שנפטר משה רבינו לגן עדן, אמר לו ליהושע שאל ממני כל ספיקות שיש לך אמר לו רבי כלום הנחתיך שעה אחת והלכתי למקום אחר לא כך כתבת בי ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האהל, מיד תשש כחו של יהושע ונשתכחו ממנו שלש מאות הלכות ונולדו לו שבע מאות ספיקות. וכו'.

על אף שלבאורה יהושע צדק, שהרי לא משה ידו מתוך ידו של משה רבנו, מ"מ לא היה ראוי לו לומר כך.

וכך כתב בעל הטורים (שמות ל, יח) ועשית כיוור – סמך כיוור לפרשת שקלים לומר שהגשמים נעצרים בשביל פוסקי צדקה ואינם נותנים.

ולא בגלל כאלו שאינם נותנים, אלא רק בגלל אלה שפוסקים צדקה ואינם נותנים, שאם כבר יש לך לב רגיש לתת צדקה, אם כן מדוע אינך נותן, כי האדם נתבע לפי דרגתו.

והנה התורה מצווה שלכוהנים אסור להיטמא למתים, וביאר האור החיים: מדוע כתוב "הכהנים בני אהרן", התואר קודם לשם, אלא זהו מלשון "האמרת", שזהו לגדלם שחייבים הם לדעת את מעלתם הגדולה, ולכן אסורים הם להיטמא למת.

וביאר עוד במפרשים, שהרי "שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו", אזי צריך הוא להיזהר "לנפש לא יטמא בעמיו", שהוא בעצמו לא ייפול.

כמו כן מסופר על החזו"א, שכשנפגש עם בן גוריון, הוריד החזו"א את המשקפים. והרב "קהילות יעקב" שהיה באותו זמן אצלו, יצא מהחדר, משום שאם הוא אינו צריך לדבר עימו, אם כן לשם מה לו לראות את פניו.

וכך כתב החת"ס, שהיה תלמיד שפרש לתרבות רעה, והיה קורא לו החת"ס לחזקו בדברי מוסר, ואחרי שהיה מסיים לדבר עימו, היה יושב ללמוד לעצמו מוסר כדי שלא ייגזק וישפיע עליו הדיבור עם החוטא. וכמובא בגמרא, שר"ל לא היה מדבר עם רבי אלעזר משום שקיבל על עצמו שלא לפתוח בשיחה, על אף שהיה מרא דארעא דישראל.

המכיר את מקומו

"ויאמר ה' אל משה אמר אל הכהנים בני אהרן ואמרת אלהם לנפש לא יטמא בעמיו." (כא, א)

בפרשה הקודמת קראנו (יט, יח) "לא תקם ולא תטר את בני עמך ואהבת לרעך כמוך אני ה'". וכתב רש"י – (יומא כג) אמר לו השאילני מגלך אמר לו לאו למחר אמר לו השאילני קרדומך אמר לו איני משאילך בדרך שלא השאלתני זו היא נקימה. ואינו הוא נטירה א"ל השאילני קרדומך אמר לו לאו למחר אמר לו השאילני מגלך אמר לו הא לך ואינו כמותך שלא השאלתני זו היא נטירה שנוטר האיבה בלבו אע"פ שאינו נוקם.

הקשה החוקוני על דברי רש"י מדוע הקב"ה אינו בא בטענה על אדם שכלל אינו משאיל – שיעבור על איזה לאו, ורק כשהאדם נותן, אך מזכיר לו נשכחות, עובר על לאו.

וביאר, שהרוצה לתת והשנאה מעכבת בידו מליתן, דבר זה חמור יותר מזה שאינו נותן כלל, משום שכשיש שנאה המעכבת מלתת, על האדם להתגבר ולכבוש ולסלק את השנאה מליבו.

ואמרו בעלי המוסר, שמכאן ראיה שהאדם נתבע לפי ההכרה שלו והשנתו, ואין התביעה שווה מכולם.

וכן מצינו בגמ' בבבא מציעא (פג ע"א) רבה בר בר חנן תברו ליה הנהו שקולאי חביתא דחמרא (שברו לו הסבלים חבית יין) שקל לגלימיהו (לקח את בגדיהם בתור פיצוי) אתו אמרו לרב אמר ליה הב להו גלימיהו, (החזר להם) אמר ליה דינא הכי, אמר ליה אין למען תלך בדרך טובים יהיב להו גלימיהו. אמרו ליה עניי אנן וטרחינן כולה יומא וכפינן ולית לן מידי, אמר ליה זיל הב אנרייהו (שלם להם דמי פעולתם) אמר ליה דינא הכי, אמר ליה אין, וארחות צדיקים תשמר.

רבה בר בר חנה נתבע להתנהג לפנים משורת הדין לפי דרגתו, עד כדי כך שישלם שכר פעולה.

וכן במסכת מכות (כד ע"א) דרשה הגמ' את הפסוק אוטם אוזנו משמוע דמים. וכו' על רבי אלעזר ברבי שמעון, שיצאה לו תולעת מאוזנו, ע"כ ששמע בזילותא של ת"ת ולא

אבל היראה האמיתית היא היראה שאינה תלויה בדבר, עומד לעד כמ"ש הפסוק יראת ה' מהורה עומדת לעד, לא נעזבת מהאדם, ועל זה הוזהר דהע"ה באמרו יראו את ה' קדושו כי אין מחסור ליראיו, צריכים לפחד מה' גם בזמן שאין שום מחסור ליראיו.

והאמצעים הדרושים להגיע למטרה הזאת ששמה יראת ה', חכמים גלו לנו אותם במאמר המובא במס' ברכות (ה ע"א): לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע שנא' רגזו ואל תחטאו, אם נצחו מוטב ואם לאו יעסוק בתורה שנא' אמרו בלבבכם, אם נצחו מוטב ואם לאו יקרא קריאת שמע שנא' על משכבכם, אם נצחו מוטב ואם לאו יזכור לו יום המיתה שנא' ודומו סלה.

דהיינו, שישנם ג' אפשרויות, לעסוק בתורה, לקרוא קריאת שמע, ולזכור יום המיתה. ואם כבר מגיע האדם לידי כך שצריך להשתמש בזכירת יום המיתה כדי להרחיק ממנו את היצה"ר, סימן הוא שהיצה"ר התקיף אותו חזק מאד, שרק ע"י האמצעי הזה יכול להציל את עצמו ממנו, כיון ששתי הסגולות הראשונות לא היו אצלו שלמות ולא הספיקו לו להיעזר בהם להיחלץ מהיצה"ר.

וכאן ספרו לנו חכמים מעלתו של אהרן הכהן. יראת שמים הגדולה שהיתה בו היתה מספיקה לו להשתחרר מבלבולי היצה"ר כשייתקפהו, משום כך אמר לו הקב"ה לך אני נותן את פרשת המת, ואין לך צורך להיטמאות למתים, כי אם למספר מתים עפ"י טעמים ידועים. ומשום כך אמר ר' לוי זכה ונתנה לו הפרשה וכו' כי זו באמת עדות גמורה על גודל יראתו של אהרן מלפני ה'.

אבל אנשים כמונו הלואי שננצל את האמצעי השלישי הזה של זכרון יום המיתה. ולא נהיה בבחינת מן המיצר קראתי י-ה.

ועוד דרשו רז"ל עה"פ ואתנם לו מורא וייראנו ומפני שמי נחת הוא, שקבל עליו כל דברי תורה באימה ברתת ובזיעה וכו' (מלאכי ב').

אמנם עדיין הדברים מפליאים מאד, הלא אהרן זכה לכ"ד מתנות כהונה, תרומות ומעשרות ובכורים ועוד, ועל כל המתנות הללו, לא ראינו לחכמים שאמרו שהכהנים זכו להם בגלל יראת שמים הגדולה של אהרן, אלא רק על פרשת המת.

מהי באמת הזכייה הגדולה שיש בפרשת המת.

להבנת הענין, נראה להקדים את דברי הרב אהל יעקב ז"ל, על הפסוק "יראת ה' טהורה עומדת לעד".

שהביא את דברי הוזהר (בראשית י"א ב') האומר: אית בר נש דדחיל מעונשא בגופא או בממוניה, ועל דא דחיל ליה, ואית ברנש דדחיל מקב"ה, בגין דדחיל מעונשא דההוא עלמא ועונשא דניהנב. ואלין לאו עקרין דיראה איגין, אבל יראה דאיהי עקרא, למדחל בר נש למאריה בגין דאיהי רב ושלמי, עקרא ושרשא דכל עלמין.

יראת שמים של האדם באה משתי סיבות. האחת כתוצאה מהפחד של המקרים הרעים שפקדו אותו או הפוקדים אותו ועל ידם התעורר לפחד מה'. השנייה, כתוצאה מהבנת גדלותו של ה' והיא הנקראת יראת הרוממות.

יראת שמים מהסוג הראשון, היא לא מחזיקה מעמד הרבה זמן, כמו שהנביא הושע הוכיח את ישראל ואמר להם: מה אעשה לך אפרים מה אעשה לך יהודה וחסדכם כענן בקר וכטל משכים חולך.

הנביא משה את החסד שישראל היו עושים, לענן של הבקר שעם זריחת השמש נעלם, וגם לטל שמתנדף גם כן עם זריחת השמש.

כלומר: הם היו מפתדים מה' רק בזמן של צרה הדומה ללילה, אבל כאשר שמש החצלחה מאירה להם ומשיגים את הברכה הדומה ליום אז פורחת מהם יראת ה', על דרך מה שאומרים בעלי הרמוז על הפסוק, מן המיצר קראתי י-ה, כשהאדם בצרה אז הוא קורא את ה'. אבל כשות שאני רוח, כשהאדם מתרומם צומח ועולה אז ואשמע אחרי וכו' ברוך כבוד ה' ממקומו.

פרשת אמור

פרשת המת – עדות על יראת ה'

"ויאמר ה' אל משה אמר אל הכהנים בני אהרן ואמרת אלהם לנפש לא יטמא בעמיו". (כא, א)

איתא במדרש, אמר ה' לוי: מיראה שנתירא אהרן לפני הקב"ה, זכה ונתנה לו הפרשה הזאת שאינה זזה לא ממנו ולא מבניו ולא מבני בניו עד סוף כל הדורות. ואינו זו פרשת המת, שנא' ויאמר ה' אל משה אמור אל הכהנים בני אהרן ואמרת אליהם לנפש לא יטמא בעמיו, כי אם לשארו הקרוב אליו לאמו ולאביו ולבנו ולבתו ולאחיו.

פרשת המת, האוסרת על הכהנים בני אהרן להטמא למתים מחוץ לאלה המזוכרים בתורה, כי אם לשארו הקרוב אליו לאמו ולאביו וכו', זכה בה אהרן. רק בני אהרן אסור להם להטמאות למתים, אבל שאר העם יכולים להטמאות למתים. זו הזכיה שזכה לה אהרן מאת ה' ובגלל מה, מהיראה שנתירא אהרן לפני הקב"ה.

ובמה התבלטה יראתו של אהרן לפני הקב"ה, תז"ל מספרים לנו במדרש: אחרי שעם ישראל חטא בעון העגל שעשה אהרן, היה אהרן קושר חבל של ברזל במתניו ומחזיר על כל פתחי ישראל ללמד אותם קבלת עול מלכות שמים.

הבושה כסתה את פניו בגלל אותו עון מחפיר שממנו אנו סובלים גם היום. ולא היה פוסק מלחזור בתשובה על כך. ובזמן שהגיעה השעה שהכהנים יעבדו במשכן ואהרן נבחר לשרת במשרת הכהן הגדול הראשון, היה השטן מראה לפניו דמות עגל והיה אהרן חוזר לאחוריו שמא הוא אינו ראוי לעבוד במשכן. עד שהיה צורך בפקודה מיוחדת מטעם משה שאמר קרב אל המזבח ועשה את הטאתך ואת עולתך וכפר בעדך ובעד העם. למה אתה בוש, כי כך בחר ה'.

זוהי אחת הדוגמאות הבולטות של יראת שמים טהורה שהיתה לאהרן הכהן. אשר זכתה אותו בפרשת המת.

ואם לאו נאמן ליפרע ממני. (ע"כ פירש הר"ש משאנץ) והגר"א פירש, שמתוך שיודע שכולנו בני איש אחד, לא יעשה עוולה לחברו.

ובחידושי מהר"ץ חיות על מסכת שבת הנ"ל, כתב וז"ל: "הכוונה לדעתי, ואהבת לרעך כמוך לא נשמע רק שיהא אוהב לזולתו, רק בעצמו וגופו, אבל בעצמותו יש ג"כ הבדל: מה שסמוך לליבו ולראשו הוא חביב אצלו יותר מהרגלים וידיים המרוחקים, ומנית לחתוך איברים אלו להציל שאר גופו.

וא"כ אם מקיים ואהבת לרעך כמוך, הגת אהבתו נגד זולתו הוא כאהבתו לאברים הרחוקים מליבו, אבל מקרא זה ספר תולדות אדם בהבראו, אשר נאמר 'בצלם אלקים ברא את האדם, והאדם נכבד רק מצד התחלת שכלות אשר בו, עי' מורה פ"א ופ"ב לראשון, שע"ז נאמר בצלם אלקים ברא, ומצד הנפש שוב כל הנשמות נחצבו ממחצב אחד, אחודים, ונפש אחד להם מצד ההשכלה, ונפש השכלית אשר בהם.

ומצד זה החובה על האדם לאהוב חברו אהבה עצמית מפני אחדות הנפש, וזה כלל גדול יותר מואהבת לרעך כמוך."

לעומתם, אחדות האנשים מביאה לאחדות הבורא, ע"כ ברורה כוונתם של הלל ור"ע שאמרו: "ואהבת לרעך כמוך זה כלל גדול בתורה" – מצוות שבין אדם לחברו מושכות אחריהן מצוות שבין אדם למקום.

והירושלמי מוסיף ואומר: "בן עזאי אומר: זה ספר תולדות אדם, זה כלל גדול מזה".

כתב "ציון ירושלים" בגיליון על הירושלמי, וז"ל: "ולענ"ד נראה דהנה גוף הכתוב צריך באור: זה ספר תולדות אדם ביום ברוא אלקים אדם בדמות אלקים עשה אותו... זכר ונקבה בראם, ויברך אותם ויקרא את שמם אדם ביום הבראם, והוא כפול ומכופל.

ולפי ענ"ד נראה, דהנה "אלקים" הוא ריבוי, וכמ"ש: "עשה לנו אלהים אשר ילכו לפנינו", ואעפ"כ הוא אחד בתכלית הפשטות, וחלילה אין שום ריבוי בתוכו, אף שמסתעף כביכול כמה כוחות השפעה ממנו, בכל זאת הוא יחיד ומיוחד.

והנה, כאשר ברא אלקים אדם, זכר ונקבה בראם, עשהו בדמות אלקים כביכול. דהיינו: אף שיש בו ריבוי – זכר ונקבה, ותולדותיהם יסתעפו לכמה וכמה, בכל זאת יהיו כאדם אחד, שתהיה אהבה ואחוה בינותם כאילו הם אדם אחד, מורכב מכמה איברים. וז"ש זה ספר תולדות אדם, ביום ברוא אלקים את האדם בדמות אלקים עשה אותו. והיינו שאף שכביכול מורה על ריבוי בזב, בכל זאת אחד בתכלית הפשטות והיחיד הוא. כמו"כ אדם שזכר ונקבה בראם, בכ"ז יהיו כדמות אלקים ויהיה אחד, וזה מורה שתהיה אהבה ואחוה ביניהם.

וא"כ, זה כלל גדול יותר מואהבת לרעך כמוך, שהוא מתחילת הבריאה, רמוז לזה ודוק היטב, כי נכון הוא. עכ"ל.

ובב"ר מפרש, דאי מקרא ואהבת לרעך כמוך הו"א, הרי שנתבזה ונתקלל, יכול לומר: גם אני רוצה בביוזן ובקללת חברי, שכבר באתי לידי מידה זו. א"ר תנחומא: למי אתה מבזה, למי שבדמות עשה אותו. נמצא שזה הכלל גדול מן הראשון.

ועוד נראה לומר דבקרא "ואהבת לרעך כמוך" כתוב פעם אחת "אלקים", שהקב"ה יושב בדין על הדבר, ובקרא דזה ספר כתיב שני פעמים, שהקב"ה יושב בדין והדר יושב.

וכה"ג מוכח באבות דר' נתן, דאמרינן התם "ואהבת לרעך כמוך, ר' שמעון בן אלעזר אומר: בשבועה גדולה נאמר דבר זה – ואהבת לרעך כמוך, כי אני ה' נאמן לשלם שכר,

שלב יעטה קדושים מורה

כי לא יהיה בך אביון, שלך קודם לשל כל אדם, ואמר רב יהודה א"ר: כל המקיים בעצמו כך סוף בא לידי כך".

א"כ, במה כוחה של המצווה – "ואהבת לרעך כמוך", שהלל ור"ע ראו בה כלל גדול בתורה.

"המוסר והדעת" מסביר את הדבר ואומר: מדוע התורה שוללת מהאדם ליהנות במה שרואה את חברו מצטער, ובפרט כשיש לו עליו טינה בליבו – אסור לנקום ולנטור, ומדוע התורה מחייבת אותי לרצות בטובת חברי, מה לי ולו, מה איכפת לי ממנו.

את זה באה התורה ללמד, מושג חדש: שאין להסתכל על עצמך ועל חברך כעל שני גופים זרים, אלא "כמוך".

ובך הירושלמי על נדרים (פ"ט מ"ד): ועוד א"ר מאיר, פותחין לו מן הכתוב בתורה, ואומרים לו: אילו היית יודע שאתה עובר על לא תקום ולא תטור וכו', אמר: אילו הייתי יודע שהוא בן לא הייתי נודר, הרי זה מותר.

אומר הירושלמי: אילו האדם בעצמו התך ידו, לא יתכן להינקם מהיד שפשעה ולפצוע אותה, שחרי סוף יוסוף צער על צערו. הוא הדין בנוגע לחברו – אבר אחר הוא מאותו הגוף.

זה הסוד של אחדות נשמות כלל ישראל, ועל כן גורל כל אחד קשור לגורלו של חברו.

ועד כדי כך הקשר נמשך, עד שמצאנו שכאשר נהרג אחד בשגגה, יש תביעה על הכה"ג של אותו הדור – למה לא התפלל על בני דורו שלא יקרה כזאת. (מכות יא)

ולמעלה מזה, מ"ש חז"ל בסנהדרין (מו, ע"א): כשהרשע שרוי בצער, שכינה מה אומרת, קלני מראשי, קלני מזרועי.

וזה שאמרו: ישראל ואורייתא וקב"ה חד הוא, כי האחדות הנוצרת בין האנשים ע"י ריבוי מעשי החסד מביאה לתורה, כמו שנא' באבות (א, יב): "אוהב את הבריות ומקרבן לתורה".

זו היתה שיטתו של אאע"ה, שהגדיל את מידת החסד שלו במה שנטע אשל, ובכך היה יוצר אחדות בין האנשים, היפך מטרת עובדי הע"ז למיניהם, אשר כל כת חוגלת באילול משלה, מצב המראה על כוחות מפוזרים המנחמים אלו את אלו.

והעניין, כי פסוק זה כולל ב' יסודות לשני סוגי המצוות שהתורה מורכבת מהם: "ואהבת לרעך כמוך" – יסוד למצוות שבין אדם לחברו, "אני ה'" – יסוד למצוות שבין אדם למקום, דוגמת דיבור "אנכי ה' אלקיך".

ובתרגום יונתן בן עוזיאל תרגם את הפסוק: "לא תהוון נקמין ולא נטרין דבבו לבני עמך ותרחמין לחברך, דמן אנת סני לך לא תעביד ליה אנא ה'".

וכן כתב הרמב"ן: "וטעם ואהבת לרעך כמוך הפלגה, כי לא יקבל לב האדם שיאהוב את חברו כאהבתו את נפשו, ועוד, שכבר בא ר"ע ולימד: חייך קודמין לחיי חברך (ב"מ סב), אלא צוותה התורה שיאהב חברו בכל ענין כאשר יאהב את נפשו בכל הטוב. ויתכן בעבור שלא אמר – ואהבת את רעך כמוך, והשווה אותם במילת לרעך. וכלומר: ואהבת שיהיה לרעך כמוך, כמו שאתה אוהב שיהיה לך].

כי פעמים שיאהב אדם את רעהו בדברים ידועים, להיטיבו בעושר ולא בחכמה, וכיוצא בזה, ואם יהיה אוהבו בכל, יחפוץ שיוכה רעהו האהוב לו בעושר ובנכסים וכבוד ובדעת וחכמה, ולא שישווה אליו, אבל יהיה חפץ בליבו לעולם שיהיה הוא יותר ממנו בכל טובה.

ויצווה הכתוב שלא תהיה פחיתות הקנאה הזאת בליבו, אבל יאהב ברבות הטובה לחברו כאשר אדם עושה לנפשו, ולא ייתן שיעורין באהבה.

וע"כ אמר ביהונתן: כי אהבת נפשו אהבו, בעבור שהסיר מידת הקנאה מליבו, ואמר: כי אתה תמלוך על ישראל.

יוצא איפוא, שכל המצווה שבאהבת לרעך כמוך מצטמצמת למידה בזאת, שעל האדם להימנע מלגרום רעה לחברו ולרצות בטובתו, ולא שהוא חייב לדאוג בפועל לתועלת חברו כמו לשל עצמו, הן במה שנוגע לנופו, והן במה שנוגע לממונו.

במה שנוגע לגופו – למדנו בברייתא (ב"מ סב, ע"א), מחלוקת בן פטורא ור"ע: בן פטורא דרש: מוטב שישתו שניהם וימותו, ואל יראה אחד מהם במיתתו של חברו. עד שבא ר"ע ולמד "וחי אחיך עימך" – חייך קודמין לחיי חברך.

ובמה שנוגע לרכוש – למדנו במשנה (ב"מ לג, ע"א): אבדתו ואבדת אביו, אבדתו קודמת וכו', שואלת הגמ' מנה"מ (דשלו קודם), אמר רב יהודה אמר רב: אמר קרא "אפס

כולה בשאני עומד על רגל אחת. דחפו באמת הבניין שבידו. בא לפני הלל, גיירית, אמר לו: דעלך סני, לחברך לא תעביד, זו היא כל התורה כולה, ואידך פירושה הוא זיל גמור.¹

לכאורה הלל לימד אותו על המצוות שבין אדם לחברו, אבל איך יש ללמוד משם המצוות שבין אדם למקום.

אמנם רש"י בגמ' בד"ה "דעלך סני לחברך לא תעביד" כתב: "ריעך ורע אביך אל תעזוב (משלי כו), זה הקב"ה, אל תעבור על דבריו, שהרי עליך שנאווי שיעבור חברך על דבריך!"

נמצא שדבריו של הקב"ה כוללים מצוות שבין אדם למקום, וגם מצוות שבין אדם לחברו.

לפי"ז מובן למה הוצרך רש"י לפרש דלרעך זה הקב"ה, ואי לאו דאמרוהו חז"ל, לא היה מפרש הכי מדידיה, דלאו אורח ארעא, אלא שרז"ל ברוח קודשם קיבלו שזו כוונת הכתוב, והיינו דאמר, אמר ר' עקיבא, זה כלל גדול בתורה, כלומר: ואי לאו דאמרה ר"ע לא הוזה אמינא ליה.²

הרב "כלי יקר" כנראה הרגיש בקושיה זו, וע"כ פירש את דברי הנכרי בדרך אחרת, ואמר, שהנכרי ביקש מהלל שימסור לו יסוד אחד – רגל אחת, אשר עליו יעמיד כל המצוות, כדי שלא ישכח את המצוות, וכשייזכר ביסוד יזכור את כל המצוות, ולכן הלל לימדו את הפסוק "ואהבת לרעך כמוך אני ה'".

¹ כתב בהידושי מהר"ץ היות על מסכת שבת הנ"ל: "ועוד י"ל דמדוע אמר לו על השלילה, מה דעלך סני לחברך לא תעביד, ולא א"ל החיוב באהבה לוולתו, והיינו מפני דהמצווה הזאת אינה מובנת כפשוטה, דהרי להיפך אמרו (ב"מ סב, ע"א): חייך קודמין. ומפ"י הסביר לו הלל שאין הכוונה בקיום מצווה זו, רק על השלילה, דמה שהוא שנוא אצלך לא תעשה לאחרים, אבל בחיוב בודאי חייך קודמין".

² ע"ד מה שמצאנו ששמעון העמסוני שהיה דורש את כל "את" שבתורה, וכשהגיע ל"את ה' אלוקיך תירא" פירש וכו', עד שבא ר"ע ודרש: לרבות תלמידי חכמים.

חסד עמם, ולהכיר להם טובה, אלא פשוט מתוך רגשי הרחמים המתעוררים בלבו של הבן, על אביו או על אמו, או משרת אותם, ומשקה אותם ומאכיל אותם מלביש אותם וכו' לא מתוך שהאב הוא חשוב אלא מתוך שהוא מסכן, זקן, ואינו יכול לשרת את עצמו וכו' וכו'.

כבוד מעין זה מפחית מכב' של הנצרך לו, ואיך אפשר לבוא עי"ו להאמין בהקב"ה. לכן התורה הקדימה את מצות השבת לכבוד או"א בפרשת יתרו.

אבל מורא אב ואם יוצר יראת כבוד מפני האב, מפני עליונותו של האב ועדיפותו, שהאב מבין יותר וחשוב יותר. כשהאדם ירא מאביו מתוך הערצה למעלתו הגדולה, או ישנם כל הסכויים שהוא יגיע להכרת טובתו של הקב"ה עליו.

ולא נדרש מהאדם יותר, כמו שאמר ר"י בן זכאי לתלמידיו לפני פטירתו, ולואי שיהיה מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם רואים, מכאן שיראת בשר ודם יכולה להביא לידי מורא שמים אם רוצים. וע"כ הקדימה התורה את מורא או"א למצות השבת.

כלומר: ע"י מורא או"א מניעים לאמונה בהקב"ה. וע"י כבוד או"א רק אם מקימים אותה מתוך הכרה לגמול חסד עם האב או האם בגלל מה שעשו לנו טובה בחייהם, או נוכל להגיע לאמונה בהקב"ה ובהשגחתו, אבל כשלא מכבדים מתוך הכרה זו, א"א להגיע ע"י להכרת טובה לקב"ה.

דעלך סני להברך לא תעביר

"לא תקום ולא תמור את בני עמך ואהבת לרעך כמוך אני ה'." (ימ, יח)

"תניא אמר ר' עקיבא: ואהבת לרעך כמוך זהו כלל גדול בתורה." (ירושלמי נדרים פ"ט, ה"ד) ספרא, וכן כתב רש"י ע"ה ואהבת לרעך כמוך.

והטעם שלא פירש בפשוטו, ג"ל שבא לתרץ קושיה מפורסמת על דברי הלל (בשבת לא): שוב מעשה בנכרי אחד, שבא לפני שמאי, אמר לו: ניירני ג"מ שתלמדני כל התורה

מכאן נובל להבין את סמיכות המצוות איש אמו ואביו תיראו, ואת שבתותי תשמורו, אומרים חז"ל: סמך שמירת שבת למורא אב, לומר לך אף על פי שהוזהרתיך על מורא אב, אם יאמר לך הלל את השבת אל תשמע לו וכן בשאר כל המצוות.

במקום אחר אומרת הגמ' (יבמות ו) "דתניא יכול אמר לו אביו הטמא או שאמר לו אל תחזור, יכול ישמע לו תלמוד לומר איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמורו, כולכם חייבים בכבודי".

מדוע התורה הסמיכה את מורא או"א לשמירת השבת, ולא הסמיכה אותו לענין טומאה או החזרת אבדה או שאר מצוות, ומדוע דוקא למצות מורא ולא למצות כבוד.

לאור דברי החינוך יתישבו שתי השאלות הללו כך: אפשר להעריך את האב רק כשהאדם מאמין שאדם הראשון הוא יציר כפיו של הקב"ה, לא כמו אותם דעות אפיקורסיות שהאדם הוא בעל חיים מתורבת שנולד מחיה פרימיטיבית – הקוף.

איך נובל לרחוש כבוד וחשיבות לדורות קודמים. כשאנחנו מביטים על עצמנו כעל אנשים מתקדמים והם מפגרים, הרי מחשבה כזאת נותנת לנו לזלזל בהם ולא להעריך אותם כי הם מפגרים.

לא כן כשנקודת המוצא שלנו היא, שהעולם התחדש ע"י הקב"ה, והאדם נברא ע"י ביום השישי, וכל כמה שאנחנו מתרחקים מאותו שורש אנחנו מתקמנים והולכים, כמו שאחז"ל אם הראשונים כמלאכים אנחנו כבני אדם וכו', אז נוכל לתת ערך לקודמנו ולפחד מהם.

לכן סמכו את שמירת השבת למורא אב ואם, לחנך את האדם מישראל לאמונה בבריאת עולם מתוכננת ומסודרת בהשגחה עליונה. הבאה לידי ביטוי ע"י שמירת שבת כהלכתה, המעידה על הדרוש העולם ע"י הקב"ה. זה ענה לנו על השאלה למה הסמיכו מורא או"א למצות השבת בכלל ולא לשאר מצוות.

ומה שסמך את מצות השבת, דוקא לאתר מורא או"א שנא' איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמורו. לא כסדר שאמר בעשרת הדברות בפרשת יתרו שהזכיר את השבת לפני כבוד או"א.

כי ממצות כבוד או"א אין בטחון גמור שהאדם יעלה למדרגה כזאת, שיכיר את טובתו של הקב"ה, כיון שלא תמיד מכבדים את האו"א מתוך הכונה האמתית לגמול

פרשת קדושים

מורא אב ואם

"איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמורו אני ה' אלוהיכם". (יט, ג)

החינוך כותב (מצוה ל"ג): משרשי מצוה זו, שראוי לו לאדם שיכיר ויגמול חסד למי שעשה עמו טובה, ולא יהיה נבל ומתנכר וכפוי טובה. זוהי מדה רעה ומאוסה בתכלית לפני אלקים ואנשים.

ושיתן אל לבו כי האב והאם הם סבת היותו בעולם, וע"כ באמת ראוי לו לעשות להם כל כבוד וכל תועלת שיוכל, כי הם הביאוהו לעולם, גם יגעו בו כמה יגיעות בקטנותו. וכשיקבל זאת המדה בנפשו, יעלה ממנה להכיר טובת הא-ל ב"ה, שהיא סבתו וסבת כל אבותיו עד אדם הראשון ושהוציאו לאור העולם, וספק צרכו כל ימיו והעמידו על מתכונתו ושלמות אבריו ונתן בו נפש ודעת ומושכלות, שלולא הנפש שחננו האל יהיה כסוס כפרד אין הבין, ויערוך מחשבתו כמה וכמה ראוי להוחרר בעבודתו ית"ש וכו' והעובר עליהם בטל עשה וענשו גדול מאד, שיעשה כמתנכר לאביו שבשמים וכו' ע"כ.

יסוד חנוכי חשוב טמון במצות כבוד או"א, כי ע"י מכירים בטובתו של הקב"ה.

ראיה לדבר אנו מוצאים, כמה שהיה אצל נעמן שר צבא ארם (במלכים ב' ה') שנתרפא מצרעתו ע"י ששמע לעצתו של אלישע הנביא, ובא לכלל הכרה כי "לא יעשה עוד עבדך עולה וזבח לאלוהים אחרים כי אם לה'", ונעשה גר תושב.

אבל עבדיו שהיו עמו אף שהם השפיעו על אדוניהם נעמן, לשמוע אל דברי הנביא והם ראו את הנס שנעשה, אעפ"כ נשארו עובדי ע"ז בקדם. כי להם לא נעשתה טובה ולא הכירו בטובתו של אלישע משום כך נשארו עו"ז.

מורה

אחרי מות

יעשה

שבו

וכך אומרים בתפילה, כי הם חיינו ואורך ימינו, וכי אנחנו באמת מרגישים, כי הם חיינו שהתורה זה החיים. אלא על האדם לבדוק שכל מה שאומר מקיים. ולכן אדם שיש בו יראת שמים, דבריו נשמעים. מכיון שמקיים את מה שאומר, ולכן דבריו נשמעים.

די תעבדין עמי, לכל אתרא דנהך לתמן, אמרי עלי אחי הוא. וכתב רש"י ואונקלוס תרגם מה שתרגם.

והמפרשים ברש"י לא התייחסו לזה, ורק בב"מ (קז ע"ב) על הגמ': והסיר ה' ממך כל חולי אמר רב זו עין, רב למעמיה דרב סליק לבי קברי עבד מאי דעבד, אמר תשעין ותשעה בעין רעה, ואחד בדרך ארץ. וכתב רש"י שם, שידע ללחוש על הקבר, והיה יודע לדבר אל המתים וכן הגיע לזה.

וממילא אפשר לפרש גם כאן כוונת רש"י, שאונקלוס ידע מה הכוונה, ולכן תירגם מה שתרגם. שכאן רש"י משבח את אונקלוס, שהיה גר, וידוע המעשה שהתנייר. באותו זמן שעם ישראל היו במצב קשה, ושלטו עליהם הרומאים, וזו כוונת רש"י שאונקלוס תירגם למעשה את מה שתרגם בפסוק. שכך גם הוא עשה שבזמן שהיו רצים אחרי האלילים, עזב ובא להתנייר.

וזהו מה שאמרו בספרים שכל עבירה יש בה מחילול השם ולכן בכל עונש יש בזה חלק מהעונש על חילול השם, ואפילו עבירות שבין אדם לחבירו, וכיון שעבר גם על ציווי ה', יש בזה חילול השם ונענש גם על זה.

וכמו שכתב האור החיים על הפסוק (יט, ג) איש אמו ואביו תיראו שעושה עבירה הוא חייב גם על זה שפגע בכבוד אביו ואימו. שהרי הבריות אומרים ארור שזה ילד, ארור שזה גידל, ובמעשה שעשה הרי הוא פגע גם בהורים. אפילו שזה לא חלק מהמעשה עצמו, מ"מ נענש על זה. שבזיון זה נגרם ממעשהו. ולכן כשאיש אמו ואביו תיראו (מלשון ראייה) אז ממילא שבתותי תשמורו, תקיימו אל כל המצוות.

וכך ביאר על יוסף, שנגלה לו דמות דיוקנו של אביו, בזמן שבאה אליו פוטיפר, שידע שכל מעשה שעושה הוא פוגם באביו, לכן אביו בא אליו להצילו.

שלמות האדם היא, שמה שלומד הן בהלכה הן במוסר, מקיים את כל לימודו הלכה למעשה.

וזהו דבר אל כל עדת ישראל קדושים תהיו, וכי כל התורה לא לעדת בני ישראל, אלא כל בני ישראל כל אחד בדרגתו מצווה בזה, ואף אחד לא פטור מזה, ואין זה רק לגדולי הדור ולצדיקים.

ורק ע"י כך ששמרתם ועשיתם – וחי בהם בעוה"ז.

שבשביל שיתקבלו דברי המוסר, צריך הונמא אישית, כידוע על אחד האדמו"רים שנוקק להיפגש עם איזה שליט, לבטל גזירה בשבת, והלה כיבדו בסיגריה, והשיב לו הרב איני מעשן. למרות שהיה מעשן כבד, הפסיק מאותו יום ואילך לעשן, שבביל לעמוד בדיבורו.

עוד מצאנו בגמ' חגיגה (טו ע"ב): בתו של אחר, אתיא לקמיה דרבי, אמרה ליה רבי פרנסני, אמר לה בת מי את, אמרה לו בתו של אחר אני, אמר לה עדיין יש מזרעו בעולם, והא כתיב לא גין לו ולא נכד בעמו, ואין שריד במגוריו, אמרה לו זכור לתורתו ואל תזכור מעשיו, מיד ירדה אש וסכסכה ספסלו של רבי, בכה ואמר רבי, ומה למתנגין בה כך, למשתבחין בה על אחת כמה וכמה.

הקשה הרב שפירא מלובלין זצ"ל, על מה בכה רבינו הקדוש, ובאמת בירושלמי חגיגה (ט ע"ב) מובא קצת אחרת, שדיברו עם רבי מאיר ואמר מצילין ספר תורה עם התנ"ך כך מצילין אלישע אחר עם תורתו, לאחר ימים הלכו בנותיו ליטול צדקה מר', גזר רבי ואמר (תהלים קט) אל יהי לו מושך חסד, ואל יהי חונן ליתומיו, אמרו לו ר' אל תבט במעשיו, הבט בתורתו, באותה השעה בכה ר', וגזר עליהן שיתרפנסו, אמר מה אם זה שיגע בתורה שלא לשום שמים ראו מה העמיד, מי שהוא יגע בתורה לשמה על אחת כמה וכמה.

וביאר, שבכה שההשקפה הורה הזאת, שאפשר להפריד בין התורה לבין המעשה, שתסתכל לתורה ואל תסתכל למעשה, חדרה גם לבין היהודים, שזוהי השקפה של אומות העולם.

וזכורני שסיפר לנו הגר"ע יוסף שפעם אחת, ניסו להשכין שלום בין אברך ת"ח לאשתו, ולא עזרו כל הניסיונות, וכשבא לפניו שאלו האם הוא יודע מה התחייב בכתובה, וכמובן שהוא זכר רק את הכסף, אמר לו הרב, תתבונן ותראה שהתחייבת גם לחיות איתה בשלום, ונשבעת על זה בשבועה חמורה, א"כ כיצד אתה עובר על שבועה זו, ועוד נתת על זה קנין. ורק ע"י כך חזר בו ממעשיו.

רעיון זה, שעל האדם לקיים את מוצא פיו, ביארו גם על מה שתירגם האונקלוס את הפסוק (בראשית כ, יג) ויהי כאשר התעו אתי אלוקים מבית אבי, ואמר לה זה הסדר אשר תעשי עמדי, אל כל המקום אשר נבוא שמה אמרי לי אחי הוא. וז"ל: והוה כד טעו עממיא בתר עובדי ידיהון, יתי קריב ה' לדחלתיה, מבית אבא ואמרית לה, דין טיבותיך

ומ"מ אין זה כ"כ ישוב מה הטעם לכתיבת דבר זה, וביאר שיש לדעת שיש הבדל יסודי, בין מוסר של ת"ח למוסר של אומות העולם, דהת"ח עומדים מאחרי דבריהם, והיו מיישמים זאת הלכה למעשה. ודייקן זאת בלשון התנא "הוא היה אומר", שהוא היה מבצע זאת למעשה לכן היה אומר. משא"כ אצל אומות העולם, דברי המוסר אצלם זו חכמה, אבל לא מחיבת את המעשים.

וכמעשה הידוע באריסטו, שתפסוהו במעשה מנונה, ואמר שאין הוא אריסטו בזמן זה, אלא כאחד האדם.

ולכן רבינו הקדוש בסידור המשניות, הדגיש את שמות התנאים, אפי' שאין במשניות אלו מחלוקת דינית, וכולם מסכימים לכל מה שנכתב שם. וזה שנו חכמים בלשון המשנה – שכתבו את שמות החכמים במשניות, משום – שברוך שבחר בהם ובמשנתם, ולכן כתב זאת בסוף פרקי אבות.

דוגמא לדבר מצינו על הלל, שהיה אומר הוי מתלמידיו של אהרן, אוהב שלום ורודף שלום וכו'. וידוע המעשה (שבת לא ע"א): שנתערבו שניים אם יצליחו להכעיס אותו, ולמרות שהיה נשיא קראו לו בשמו הפרטי, ועוד כשהוא בבית המרחץ, ומ"מ ענה לו ואמר לו שאלה גדולה בני שאלת. ובמעשה של הגר, שאמר לו מאן דסני עליך, לחברך לא תעביר, אלו מעשים שמוכיחים שגם למעשה, היה אוהב את הבריות ומקרבן לתורה.

וכן מצינו אצל ריב"ל, (כתובות עז ע"ב) שכל יום יוצאת בת קול ומכרזת אוי להם לבריות מעלבונה של תורה. וראינו שלמד עם חולי ראתן, אע"פ שיכול היה לידבק מהם, מכיוון שצריך לעמול בתורה. וכן לא החזיק טובה לעצמו, שכששאלו רשב"י נראתה הקשת בימך, השיב לרשב"י בן, בשביל לא להחזיק טובה לעצמו.

וכן רואים אצל ר' חנינא סגן הכהנים. שאמר באבות (פ"ג מ"ב): הוי מתפלל בשלומה של מלכות, שאלמלא מוראה, איש את רעהו חיים בלעו. ולכא' הרי חי בתקופה של הרומאים, והיה צ"ל שיתפלל שתתפרק המלכות, אלא היה אמיתי, והיה סגן של הרבה כהנים. ולא נתמנה להיות בעצמו כהן גדול, אע"פ שכך היה צ"ל, מ"מ ראו בו אפי' הגויים את האמת שבו, ולכן השאירו אותו בתור סגן כהן גדול.

כאן מתבטא השלמות של חכמי התורה שמקיימים את כל דברי המוסר שאמרו.

ישמעאל, מנין שאם אמרו לו לאדם עבוד עבודת כוכבים, ואל תהרג, מנין שיעבוד ואל יהרג, תלמוד לומר וחי בהם ולא שימות בהם. ומשמע שפסוק זה על חיי העוה"ז, וישב שם שהכוונה וחי בהם, אפשר להבין גם על חיי העוה"ז, וגם על חיי העוה"ב.

אם נאמר על חיי העוה"ז בלבד, היה צ"ל ושמתם את חקוטי אם חי בהם, ואם נאמר על חיי העוה"ב, היה צ"ל ויחיה בהם. וממה שאמר וחי בהם בא לומר גם בעוה"ז וגם בעוה"ב.

ובמהר"ם שיק על פרקי אבות בהקדמה כותב, שהכוונה בפסוק וחי בהם על חיי העוה"ז, כי הנה ידוע ששמירה יש בה משמעות של לימוד, כמו שכתוב בילקו"ש ויקרא פכ"א רמז תרמג): ושמתם זה משנה. ועשיתם זה מעשה, וכל שאינו במשנה אינו במעשה. ושמתם מצותי ועשיתם אותם ליתן שמירה ועשיה למצות. אני חי אני נאמן לשלם שכר. ה"ה כאן בפסוק זה, אומר הקב"ה שמתי יש לאדם זכות של וחי בהם, רק כשמקיים את ושמתם – קיום המצוות, ולא סגני במחשבה טובה שהקב"ה מצרפה למעשה, אלא ושמתם ועשיתם אותם, ורק אז וחי בהם אני חי.

והרב ילקוט הגרשוני מביא פירוש מההת"ס, שהרי מצוות לאו ליהנות ניתנו, וכתבו הפוסקים שזהו דוקא במצוות של התורה, אבל במצוות דרבנן מצוות ליהנות ניתנו, וזה התורה באה לומר, אשר יעשה אותם האדם – שזהו הת"ח שכשנזהר במצוות דרבנן, רשאי ליהנות בעולם הזה.

נמצא שהתכלית של לימוד התורה זה המעשה, וזו הסיבה שלשמה הוא חי.

וכך מצינו במסכת ברכות (יז ע"א): כי הווי מפטרי רבנן מבי רבי אמי, ואמרי לה מבי רבי חנינא, אמרי ליה הכי: עולמך תראה בחיך, ואחריתך לחיי העולם הבא, ותקונך לדור דורים, וכו'. וביארו המפרשים שאת עולמך – זו התורה, תראה בחיך, שתצליח ליישם אותה בעולם המעשה למעשה.

והרב מלובלין זצ"ל בהקדמה על מסכת אבות, הקשה על תחילת פרק ו', שפותח בשנו חכמים בלשון המשנה, ברוך שבחר בהם ובמשנתם.

ובתפארת ישראל הסביר, שחכמים הוסיפו פרק שישי, שיוכלו לקוראם בשש שבתות בין פסח לעצרת, ואין זה חלק מהמשנה, אבל לתת לזה תוקף של משנה, ולא ברייתא לכן שנו חכמים בלשון המשנה.

העוסק במצווה פטור מן המצווה, ואף במצווה זו לבד תזכה לבוא אל הקודש. לזה אמר "דבר אל אהרון", הכוונה לאדם שהוא מתלמידיו של אהרון. "ואל יבוא בכל עת אל הקודש" בטענה של "עושה צדקה בכל עת", בזאת יבוא אהרון אל הקודש, בזכות התורה וכו'.

ו"ש הפסוק "זאת אשיב אל לבי על כן אוחיל" (איכה ג, כא), "לולא תורתך שעשועי אז אבדתי בעניי" (תהילים קיט, צב).

ללמוד ע"מ לקיים

"ושמרתם את חקתי זאת משפטי אשר יעשה אתם האדם וחי בהם אני ה'." (ית, ה)

התרגום מתרגם וחי בהם לחיי עלמא. וכן כתב רש"י וחי בהם לעולם הבא, שאם תאמר לעוה"ז הרי בסוף הוא מת, אלא ודאי לחיי העוה"ב.

והרב הכתב והקבלה כותב בשם בעל העיקרים, שיש כאן ראייה שמדבר על חיי הנפש, כי איך יתכן שבגלל שמירת חוקי התורה, יאריך ימים יותר מאשר אם ישמור חוקי אמונה אחרת, כי נגלה לעין כל שאין כך היא, אלא ודאי שמדבר על חיי הנפש, והוא אחד המקומות שהוזכר שכר רוחני בתורה.

יש מהמפרשים שהקשו, שלא יתכן לפרש שהכוונה על חיי העוה"ב, מהגמ' ביומא (פה ע"ב) מנין לפיקוח נפש שדוחה את השבת וכו' וחי בהם ולא שימות בהם, ומוכת שלומדים זאת על חיי העולם הזה.

ועוד הקשה בספר משכיל לדוד מהגמ' בסנהדרין (עד ע"א): אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יחזקאל, נימנו וגמרו בעליית בית נתזה בלוד, כל עבירות שבתורה אם אומרין לאדם עבור ואל תהרג, יעבור ואל יהרג. חוץ מעבודת כוכבים וכו', והא תניא אמר רבי

פרשת אחרי מות

חובת השלמות

"בזאת יבוא אהרון אל הקדש זכו". (טז, ג)

כתב בספר "שבעים שנה" דף מת, שע"פ פי' ר"ת (ברכות לט ע"ב) שבפתיתין גדולים והקטנים שלמים, הקטנים חשובים, הצדיק הג' ר"י מסלנט לאחר שמסר את כל זמנו לתורת המוסר והמידות, ולו היה עוסק בהלכות לבד, היה אחד מגדולי הפוסקים בדורו, דמכאן אנו רואים ששלמה, אפילו שהיא קטנה היא יותר חשובה מפרוסה גדולה שחסר בה השלמות.

רעיון זה מוצאים אנו במה שדרשו חז"ל ע"ה: בזאת יבוא אהרון אל הקדש, איתא במד"ר (פכ"א): בזאת יבוא אהרון, רבי יודן פתח קרא בכהן גדול בכניסתו לבית קה"ק, חבילות חבילות של מצוות יש בידיו: בזכות התורה – "וזאת התורה"; בזכות המילה – "וזאת בריתי" (בראשית יז); בזכות שבת – "אשרי אנוש יעשה זאת" (ישעיה נו).

למרות בנדי הכהונה ועבודת הקרבנות, היה זקוק לרצות את הקב"ה בזכות לימוד התורה כי אם לא חסר בשלימות.

ידוע המעשה, באחד מתלמידי האר"י שנגלה אליו אליהו הנביא ז"ל ביום ר"ה ואמר לו, למען ה' התחזק להרבות בתפילה ובתחנונים, כי גברו מאוד המקטרגים, עד שמיכאל, השר הגדול המזכיר זכותן של ישראל נשתתק ותש כוחו, ואין בפיו מה לדבר. השיב לו הרב: הרי אני יודע שהשנה הייתה הרבה תורה ולמדו הרבה, השיב לו אליהו ז"ל: רוב התורה היא ביד הס"מ, כי היתה שלא לשמה. אמר לו הרב: ומה אומר אברהם אבינו ע"ה, אמר לו שהוא מתבייש לראות ברעה המוצאת את התורה שהיא שעשועי יום יום.

וע"ד רמז מוסרי כתבו המפרשים דאחז"ל (בכתובות נ, ע"ב) ע"ה "אשרי שומרי משפט עושה צדקה בכל עת", וכי אפשר, אלא זה הוץ בנינו ובנותינו הקטנים, הרי שהעוסק במו"מ באמונה עושה מצווה, לכן כאשר בא האדם לעסוק בתורה, בא היצר הרע ואומר לו:

שיט

מורה

תזריע

יעטה

ועב"ז עדיין עושים בשמחה וכמו כן להיפך בעריות שאמרו ביומא דאנשי כנה"ג אהני דלא ליגרי בקרובתיה א"כ אינם בוכים.

והקשו על דברי המהר"מ בן חביב שהרי זה דברי רשב"ג, וחומרת ר' זירא הייתה אחר כך, א"כ בזמנו של רשב"ג לא שייך להגיד "עדיין" כי באמת הייתה טהורה לפי זה בשמיני.

והחיד"א בפתח עיניים כתב שהרב שארית יעקב הנ"ל הביא את הקושיא הנ"ל ותירץ אותה, ותירוצו לא הונח בעיני החיד"א.

והחיד"א בעצמו תירץ שגם בזמן התנאים התחילו להחמיר שלא לזקק ליל ח', הירדה חולשה, והביא ראיה מפ' ערבי פסחים (ק"ב, ע"ב): ציווה ר' ישמעאל ב"ר יוסי לרבי: אשתך טבלה, אל תזקק לה לילה ראשונה, אמר רב: ובנידה דאורייתא הואיל והחזק מעיין פתוח, ופירש"י: קודם שהחמירו לישב ז' נקיים, ואפי' רואות כל ז' טובלות ליל ח' וכו'.

אותנו שכוחות הטבע המוטבעים באדם אי אפשר לעקרו לגמרי, אלא שאפשר להכניעם ולרסנם ולזככם. אבל אם לא יעמוד על המשמר תמיד, יתכן שבעת משבר נפשי, יתעוררו לתחייה כוחותיו הטבעיים ויפעלו לפי טבעם.

ומצינו בדברי חז"ל שדנו אם שעת אנינותו של האדם יש לה השפעה מרסנת על מחלף טבעו, ואמר רבי יצחק: "מה יתאונן אדם חי גבר על חטאיו" (איכה ג) אפילו בשעת אנינותו של אדם יצרו מתגבר עליו, מה מועיל אנינות לאדם לסמוך על כך מלהיזהר ביצרו, כל זמן שהוא חי צריך להיות צריך גבר על חטאיו, שאם לא כך יהא יצרו גובר עליו ויחטאנו (רש"י קידושין פ, ע"ב).

ביוון שכוח הדוחף של החיים ודרישותיהם, מתגבר על כל הרשמים שהאדם מתפעל מהם, אנינות וכדומה, כי אלו הרשמים הם בשכבה העליונה של הנפש, ואילו חיותו – כל זמן שהוא חי, הוא כוח העצם שבנפש, ולכן אם לא ירסן את כוחותיו לכוונם לאפיקים נכונים, אין שום מעצור במצבו שיוכל לעצרו מלחטוא.¹

ומנקודת מבט זו אמרו: מפני אמרה תורה מילה לשמונה, שלא יהיו כולם שמחים ואביו ואמו עצבים (גדה לא), שהתורה ירדה לסוף דעתו של האדם ורגשותיו ואומרת שאף בשעת שמחת לבבו, בהולדת זכר שהכל שמחים בו, ובהימולו את בנו שהיא מצווה שעושים אותה בשמחה (שבת קל) בכל זאת לא מתאים שהמילה תהיה בשביעי שאז כולם שמחים ואביו ואמו עצבים, כי אין טבע האדם משתנה באיזו מצב שהוא.

ומ"מ במצוות מילה, אע"ג דבטל הטעם עושים זאת בשמחה, וכמ"ש בספר שארית יעקב אלגזי פר' תוריע הביא בשם מהר"מ בן חביב שדייק הא דנקט בשבת ק"ל כל מצווה שקיבלו עליהם בשמחה כגון מילה, עדיין עושין אותה בשמחה. ולא כתב: כל מצווה שקבלו בשמחה כגון מילה עושים בשמחה, וביאר שזהו להדגיש שגם אחרי שנתבטל הטעם עדיין כך הוא, דמילה בשמיני הרי היא משום שלא יהיו כולם שמחים ואביו ואמו עצבים, א"כ אחרי שהחמירו על עצמם בו נקיים הרי שוב אביו ואמו עצבים

¹ "מפי עליון לא תצא הרעות והטוב", "מה יתאונן אדם חי גבר על חטאיו", ביאר הרמב"ם ז"ל בח' פרקים, כי אדם בעל בחירה: מפי עליון לא תצא הרעות והטוב, אם אדם יצא רע או טוב (כי הכל בידי שמים חוץ מיר"ש). א"כ מה יתאונן אדם חי כאשר יגמלו לו כמפעלו, הלא הוא גבר, כלומר: אדון על חטאיו, ואין מי שיכריחנו והוא פ' מתוק מדבש. (ילקוט הגרשוני איכה)

וכיוצא בזה בדין ברכה¹ מת אביו מברך דיין האמת, היה לו ממון שיורשו, אם אין לו אחים מברך ג"כ "שהחיינו", ואם יש לו אחים – במקום "שהחיינו" מברך "הטוב והמטיב", שאין מברכין הטוב והמטיב אלא א"כ יש לו שותפות באותה טובה (ברכות נט, ע"ב. טושי"ע או"ח סי' רכג ס"ג).

דהיינו שחז"ל דנו על ליבו של האדם ודרגת עיצובו ושמחתו, שאף בשעת אסונו הגדול ושברון לב אמיתי – יש נקודת שמחה בלבבו על הממון שיורשו. ואין הטעם משום שדנים על רכישת הממון בלבד, שעצם השגתו היא שמחה בלי קשר עם סיבת רכישתו והרגשתו באסון, שהרי להיפך: אם מת הבן והיה לו ממון והאב יורשו, אין האב מברך "שהחיינו", כיוון שזו פורענות גמורה שהאבא יראה במיתת בנו (הגהות רע"א שם). מכאן שדנו על עצם הרגשת האבלות שמעורבת בה שמחה על הממון שירש.

ואין בזה משום פחיתות המידות, אך זהו האדם, שהוא מורכב מהרגשות שונות, ויש מקום חלול בלבבו להרגשת אבל ושמחה יחד.

ועצומה התקשרותו של האדם להנאתו או לממונו, או לכל מה שיש לו קירבה טבעית, הרבה יותר מכל הרשמים שהוא מקבל אותם מצד ההתפעלות.

ויש שצינו כדוגמא את מה שאמרו חז"ל על הכתוב: "וישלח אברהם את ידו ויקח את המאכלת לשחוט את בנו" (בראשית כב, יא), הוא שולח יד ליטול את הסכין ועיניו מורידות דמעות ונפלות דמעות לעיניו של יצחק מרחמנותו של אבא, ואעפ"כ הלך שמח לעשות רצון יוצרו (ב"ר נו).

הרי שאף אברהם שהתורה מעידה עליו שהיה זה הניסיון הגדול, ניסיון האחרון שנתנסה בו, שהוא שקול כנגד כל הניסיונות הראשונים שאילולי לא קיבלו עליו, אבד את הכל (שם) ונאמר לו אחרי ניסיון זה: "עתה ידעתי כי ירא אלוקים אתה ולא חשבת את בנך וגו'", שהיה זה הניסיון המכריע שכלל כל תהומות הנפש, ואברהם הכריע את כל כוחותיו הטבעיים והנפשיים כדי לעשות רצון יוצרו וקונו, בכל זאת אמרו חז"ל שבעת ששלח ידו ליטול את המאכלת היו עיניו מורידות דמעות, מרחמנותו של אבא, וזה מלמד

¹ נמצא בכתבי הר"י בוסון ז"ל, שהנושא אישה יכול לומר שהחיינו, וכששאלו את פי הרב אור שרגא ז"ל אמר: חז"ל לשאלו אם יאמר דיין האמת. (הלכות קטנות ח"א סי' ז)

כוחות הנפש וחמדתם משפיעים על שיפוט השכל

"וביום השמיני ימול בשר ערלתו". (יב, ג)

בלל ידוע בחכמה, שאין האדם מסוגל לראות דבר כמו שהוא, אלא אם הוא מופשט מהדבר לגמרי, שאם קשור אל הדבר מאיזו בחינה שהיא – אין בהירות שלמה בראייתו, כי היא עוברת דרך עצמו.

וכן מצינו בגמ' (חגיגה יא, ע"ב) דאמרו במשנה: אין דורשין בעריות בשלשה. וביארה הגמ': אין דורשים בסתרי עריות לשלשה, מאי טעמא סברא היא, כי תרי כי יתבי קמי רבייהו, חד שקיל וטרי בהדי רביה ואידך מצלי אודניה לגמרא, (מטה אוזנו ושומע דבריהן, והן שומעין את דברי הרב).

תלתא חד שקיל וטרי בהדי רביה, והנך תרי שקלו וטרו בהדי הדדי ולא ידעי מאי קאמר רבייהו ואתו למישרי איסורא בעריות (כשהווי שלשה שקילו וטרו הנך זה עם זה ולא שמעו מאי דאמר רבן, ואתו למישרי איסורא דעריות על ידי שלא שמעו מפי הרב כשדרש בו איסור). אי הכי כל התורה נמי, עריות שאני, דאמר מר: גול ועריות נפשו מחמדתן ומתאווה להם (חגיגה יא, ע"ב).

הרי שמתוך שהוא קשור אל הדבר בחבלי האהבה והחמדה, עלול הוא לטעות ולהוציא מסקנות הפוכות מן האמת, אע"פ שהחמדה הזאת היא עודנה מופשטת, כללית, ואינה קשורה בנושא מיוחד, בכל זאת היא משפיעה על שיפוט השכל, כי בלא יודעין כל כוחות הנפש וחמדתם משפיעים על מסקנת השכל והחלטתו.

וחכמי המוסר הביאו דוגמא ממה שאמרו (סנהדרין יח, ע"ב): אין מושיבים וכו' מלך וכהן גדול בעיבור השנה וכו' כהן גדול משום צינה, אינו רוצה שתתעבר השנה משום צינה, שצריך לטבול ולקדש ביום הכיפורים ה' טבילות וי' קידושין, ואם תתעבר השנה הרי תשרי במרחשון, וצינת מרחשון תהיה בתשרי, (רש"י שם).

חזינן הכא עד היכן נגיעתו של אדם, שאפילו על אדם גדול ככהן גדול, יכולה להשפיע על שיפוט שכלו, וממרחק כה גדול ודבר קטן כל כך, שהרי היו מפינים את צינת המים, בכל זאת דנו חז"ל על כוחות הנפש שהן יכולות להשפיע, לפעמים אף בלי הכרה גלויה, על מהות השיפוט.

וכבר הסביר בעל החוות דעת דברי חז"ל הנ"ל ואמר, שהשכל החריף בטבעו לחקור דברים הרחוקים, לפרק הרים ולשבר סלעים, להקשות מובחים על בבא קמא, להשוות עניינים הנראים מנוגדים – בוח זה עלול לגרום לו להעלים עין מן הדברים הקרובים והפשוטים. ועל זה אמר "מתלמידי יותר מכולם", משום שתלמידיו לא יתנו לו לשכוח את הדברים הפשוטים.

וכן מצאנו בחז"ל שאמר הקב"ה לאדם הראשון: "ראה מעשי כמה נאים ומשובחים הם, תן דעתך שלא תחריב את עולמי" (קה"ר ז, כח).

הודגש כאן – "תן דעתך שלא תקלקל", כלומר: אין צורך לומר שלא יקלקל בכוונה, שעל זה לא היה חשוד, אבל היות ותיקון העולם לעומת הקלקול תלוי בחוט השערה, אי"ב רק אם יסיח דעתו, כבר מאליו יגיע הקלקול, אם לא ישים לב להתאמץ ולפקח על מעשיו בשבע עיניים מחשש של פגם כלשהו.

זה בוחה של התורה"ק שהיא תבלין ליצה"ר (קידושין ל), בתנאי שנדע שהיא מלמדת אותנו ואנחנו זקוקים ללמוד. אבל כשהאדם מפליג במחשבתו שהוא אינו זקוק ללמוד, גם התורה לא תועיל לו.

כמו שכתב הרמב"ם בסוף הלכות תמורה: "ורוב דיני התורה אינן אלא עצות מרחוק מגדול העצה לתקן הדעות וליישר כל המעשים, וכן הוא אומר: הלא כתבתי לך שלישים במועצות ודעת, להודיעך קושט אמרי אמת לחשיב אמרים אמת לשולחך".

ולכאורה ייפלא, איך לא שומעים לעצות הגדולות האלה.

אבל התירוץ הוא במאמר החכם: "ושומע לעצה חכם" (משלי יב, טו), העצה הכי גדולה אינה יכולה להועיל אם לא תיפול על אוזניים קשובות. אם האדם הוא בעצמו אינו חכם, ולא הכשיר את ליבו לשמוע אל העצה הנבונה, לא תצמח לו ממנה שום תועלת, עד שלא יקנה לב להבין.

את הערך של חוט השערה עלינו ללמוד מדין שחיטה, שכל ההצלחה תלויה בשימת לב לחוט השערה. וכבר אמרו: אין בין גן עדן לגיהנום אלא חוט השערה בלבד.

"ובין החיה הנאכלת, צ"ל בין צבי לערוד, והלא כבר מפורשים הם, אלא בין שנולדו בה סימני טרפה כשרה, לנולדו בה סימני טרפה פסולה". – דהיינו: נקובת הושט, מוח, לב, ריאה, מרה, דקין וכו' (חולין מב, ע"ב) – ד"ן חנ"ק נפ"ש, או ח"י טריפות הלכה למשה מסיני.

כלומר, לא מספיק רק לדעת את המציאות של טמא וטהור, כשזה נובע מהמראה החיצוני של בעלי החיים ע"פ סימני טומאה וטהרה, ואפי' שזה נובע מקביעתו של האדם לפי ראות עיניו, אם יש רוב סימן שחוט או אם יש נקב, אלא על האדם לדעת מה בוחו של חוט השערה, ומה בוחו של נקב. בוחם של אלה לקבוע אם הבהמה טרפה או כשרה.

כשהאדם לומד מתורת הבהמה שחוט השערה קובע אם להתיר או לאסור, ידע להיזהר מחוט השערה של עבירה.

כמ"ש, אמר ר' חסדא: איזהו ת"ח, הרואה טרפה לעצמו. (חולין מד). וביאר רש"י: "כשנולד ספק טרפות בבהמתו ונראה בו טעם לאיסור וטעם להיתר, ואינו חס עליה ואוסרה.

ואפשר לומר דרש"י לאו דוקא קאמר שהוא ספק שקול דצד היתר וצד איסור הנהו שקולאי דבהא ודאי אשר הוא יהודי איבעי ליה להחמיר, דספיקא דאורייתא לחומרא, אבל הכא מיירי דצד ההיתר יותר נראה ואינו ברור, רק שהדבר נוטה להיתר ומחמיר. (פתח עינים להחיד"א) וזה מורה על היותו נקי בפנים אמיתי הראוי לשם ת"ח.

הגמ' בתענית (ו, ע"א): אמר ר' חנינא הרבה למדתי מרבתי, ומחברי יותר מרבתי, ומתלמידי יותר מכולם.

כתב הרב "עיון יעקב" וז"ל: מ"מ צריכין כולם להיות כסדר, מתחילה ילמד מרבתיו כל צרכו, ואח"כ ילמד עם חבריו, ואח"כ ילמד עם תלמידיו. משא"כ בעו"ה בדורות הללו שהרבה לומדין שלא לשמה, ותלמידים שלא שימשו כל צרכם נוטלין לעצמם עטרה ללמוד עם תלמידים ומשבשים את עצמן, וכ"ש התלמידים. וע"ד דאמרינן רבי לא שנה חייא מגליה. הם חוטאים ומחטיאים את הרבים ועתידין ליתן הדין ושומר נפשו ירחק מהם.

לא נתנו המצוות לישראל אלא לצרף בהם את הבריות, וכל כך למה, שנאמר: "מגן הוא לכל החוסים בו". והפרוש: מצוות איסורי אכילה, אינו אלא לצרף בהם את הבריות, ובזה הוא אוהב אותנו.

כדאיתא במדרש (ויק"ר יג, ב), שמי שאוהב את עבדו, מזהיר אותו ממאכלים רעים, ע"כ אמר, שכשם שבשעת בריאת העולם נברא האדם באחרונה בשביל מעלתו שימצא מזון ערוך, ה"נ בתורה ומצוות שנתן הקב"ה לישראל, שהם בשביל טובתן לצרף אותם.

ע"כ נזכר באחרונה שיהיה לו צרוף מצוות ע"י תורת בהמה וכו', שאלו המצוות ע"י שידע מה מותר ומה אסור באכילה יהיה צרוף לבריות, אבל בטומאת נגעים לא שייך צרוף זה, ומשו"ה לא קשה מדוע לא הקדים דין טומאת אדם לטומאת אישה.

וע"כ אחז"ל ויק"ר פי"ד: "אם זכה אדם, אומרים לו: אתה קדמת לכל מעשה בראשית, ואם לאו, אומרים לו – יתוש קדמך".

הנשמה היא קדמה לבריאת הגוף – היא חלק א-לוח ממעל. הגוף נברא אחר כל בהמה חיה ועוף, מפני שהגוף צריך תיקון ע"י התורה והמצוות, ואם האדם זכה לתקן את הגוף ולהעלותו לצד הנשמה, נמצא שהוא קדם למעשה בראשית כמו הנשמה, ואם לא זכה – אומרים לו: יתוש קדמך.

וחז"ל אומרים, שכשהקב"ה דן את האדם בעוה"ב מרכיב את הנשמה בגוף, וכך דנים אותו.

ואין הכוונה על הבשר ממש, כי זה לא נקרא גוף אלא בשר. כמ"ש על בשר אדם לא יכך, אלא נפש הבהמית שבאדם נקרא גוף כ"כ ר' חיים ויטאל ז"ל. (לב אליהו ח"א עמוד קלג).

נמצא שסדר הבריאה מרמז לנו שהאדם צריך לתקן את עצמו. ובאיזה אופן מתקן, ע"י תורת הבהמה, וכו'. ותורת הבהמה היא מה שנא' בסוף פרשת שמיני: "זאת תורת הבהמה והעוף וכו', להבדיל בין הטמא ובין הטהור, ובין החיה הנאכלת ובין החיה אשר לא תאכל".

וע"ז כתב רש"י: "בין הטמא ובין הטהור, צ"ל בין חמר לפרה, והלא כבר מפורשים הם, אלא בין טמאה לך לטהורה לך, בין נשחט חציו של קנה לנשחט רובו". – ההבדל הוא בחוט השערה.

תורת הבהמה קדמה לתורת האדם

"אשה כי תזריע וילדה זכר". (יב, ב)

"א"ר שמלאי: כשם שיצירתו של אדם אחר כל בהמה חיה ועוף במעשה בראשית, כך תורתו נתפרשה אחר תורת בהמה חיה ועוף." (רש"י ע"פ המדרש ויק"ר פ' יד)

הוצרך רבנו להביא מדרש זה משום דקי"ל: מ"ט התחיל הכתוב בטומאת לידה מכל שאר הטומאות, בפרט דהכא כתיב "כימי נדת דוותה" וכו', ועדיין לא נכתב דין טומאת הנידה.

ולא עוד, אלא כפי סדר הזמנים נמי א"א לאישה לבוא לידי לידה, אא"כ באתה תחילה לזמן נידתה, וכשם שהשאור יפה לעיסה, כך דמים יפין לאישה, כדאי' בריש כתובות.

אשר מכל אלה היה נראה דהו"ל לאקדומי בקרא דין נידה לדין יולדת.

ורצה לתרץ זה עם המדרש דר' שמלאי, שהפסוק מודיע בזה טעם סמיכות דיני תורת האדם – טומאתו וטהרתו אחר תורת בהמה חיה ועוף, שזה הסדר נפקא מסדר לידתן בראשונה במעשה בראשית, שהאדם נולד באחרונה, ולהודיע טעם זה סמך והתחיל בלידת האדם, באומרו: "אשה כי תזריע וילדה זכר".

וא"ת: היה לו לפרש דין מצורע תחילה, שהוא קודם נידה, שהוא נברא תחילה, ותירץ באמרי נועם, דתדיר ואינו תדיר, תדיר קודם, ורוב נשים יולדות ומיעוט אנשים מצורעים.

והר"מ מקוצי פי': אחר שהזכיר תורת הטמא והטהור מן הנאכלים, הזכיר טומאת אדם, והתחיל מן היולדות, שהלידה תחילה, ודו"ק. (חידושי מהרש"א)

והקשה בדברי דוד: מאי נפ"מ מהיקש זה, ואיך באמת יישב הקושיות דלעיל, דמ"מ הוזה ליה למכתב דיני נידה, דא"א ללדת בלא עת נידה קודם.

ותרץ, דכוונת ר' שמלאי לומר, דכשם שיש טעם לשבח בבריאת האדם באחרונה, כדי שיבוא וימצא סעודה מוכנת ויאכל מאשר יחפוץ (רש"י סנהדרין לח, א), ה"נ בתורת האדם, שנתפרש אחר תורת בהמה חיה ועוף פירוש לעניין איסור והיתר שבהם, כדאיתא במדרש על "זאת החיה" (ויק"ר יג, ג): "כל אמרת אלוה צרופה" (משלי ל, ה), רב אמר:

יעטה תזריע מורה שיא

ואמרו בעלי המוסר שכאן יש תוכחה לאדם שלא מסתפק בעוה"ו ומחפש לעצמו דירה גדולה וחדרים גדולים ולאחר מאה ועשרים יספיק לו עלה של עץ למנוחתו.

והדרך שבה יוכל האדם לתקן ככל האפשר, אמרו חז"ל באבות (א, י) אהב את המלאכה ושנא את הרבנות והביאור הוא שנא את המנהיגות.

שאדם שהוא מנהיג יצטרך לסבול בעבור אלה שהוא הנהיג אותם, מכיון שהוא נושא באחריות, ולכן הרבנות מקברת את בעליה.

ולכן אמרו רבותנו שטוב לשתוק מאשר לדבר, משום שאם תוכיחם הם יעשו במזיד וממילא יענשו יותר ומוי שחברו נענש בגללו אין מכניסין אותו במחיצתו של הקב"ה, ולכן מסופר על תלמידי הבעש"ט שהיו נוהרים מלומר הרבה דברי תורה לציבור שמא הציבור לא יקיים ואזי יהיו מזידין, ומוטב שיהיו שונגין ולא יהיו מזידיים.

וכך אמר הדברי חיים לבנו שהוא מקנא בו שעליו אין תביעה כ"כ שיהא בדרגה גבוהה כיון שלא ראה אנשים כאלה, אולם אני שראיתי את הצדיקים הגדולים של דורות שעברו יש עלי תביעה גדולה, מדוע לא למדתי והלכתי בדרכיהם.

וכך ביארו את דברי הגמ' (ברכות כה, ע"א) שרבן גמליאל לא היה מקבל תלמידים שאין תוכו כברו, ובזמן ראב"ע נתוספו ארבע מאות ספסלים וכששמע זאת ר"ג נצטער, והראו לו בחלום שתלמידים אלה הם כדים מלאים אפר.

והקשו המפרשים כיצד יתכן שיראוהו בזה דבר שנראה לכא' שקרי ע"מ להרגיע את ר"ג.

וביאר זה שאמת היה מה שראה בחלום שהם כדים מלאים אפר, הינו שהיו ענוים ולא טעמו טעם חטא.

ור"ג פחד להכניסם ללמוד אצלו שמא לא יוכל להעלות אותם לדרגה שצריכים להגיע אליה ויתבע על כך. וזה נבע גם מהענוה שלו.

דהיינו שהסבל הוא גם לרב וגם לתלמיד.

מ"מ יש פעמים שהמנהיג חייב להוכיח, שאם לא יוכיח יתבע על כך. שעליו מוטלת האחריות להעיר.

וכן ביארו בטעם שאסור לחרוש בשור ובחמור יחדיו, משום שהשור מעלה גירה ובזמן שיחרוש עם החמור יראה החמור שהשור כל הזמן לועס, ויחשוב שנותנים לשור לאוכל ולו לא נותנים ויגרם צער לחמור, עד כיכ חסה התורה על צער של בעלי חיים.

מוטב שיהיו שונגין ואל יהיו מזדיין

"אשה כי תזריע וילדה זכר". (יב, ב)

מובא במדרש לא נתקררה דעתו של איוב עד שראה פרשת אשה כי תזריע.

וביאורם של דברים, שהנה המפרשים דייקו בלשון הפסוק מהו שכתוב וילדה זכר ולא כתוב ותלד זכר בלשון עתיד.

וביאר האור החיים שהולד נקרא נולד עוד לפני שנוצר ובא לעולם, ולכן כתבה התורה וילדה זכר. שנחשב שנולד כבר.

ויש שביארו שכאן רמזה התורה סוד הנילגול, ואיוב היתה לו שאלה מדוע באים עליו כיכ הרבה צרות הרי היה ירא ותם וסר מרע.

ובשראה שכתוב וילדה לשון עבר שכבר היה הנולד הזה בעולם והוא עכשיו בא בגילגול. אזי גם הוא בא בגילגול ולכן הוא סובל הרבה.

וזה מתאים למה שכתוב במדרש שאיוב היה נילגול של אדם הראשון, שהיות וקילקל היה על איוב לסבול לתקן את פגם אדם הראשון.

וכן מצינו כלפי ברכת האילנות שכתבו בספרים שיש להודרו לברכה בפרט אם נפטרו לו ההורים, בגלל שיש נשמות מגולגלים בעצים, ובענפיהם. וע"י הברכה נתקנים ומגיעים למנוחתם האמיתית.

השקפה זו היא השקפת הראשונים הבהירה על למוד התורה. כתוכן וכמטרת חייו של האדם.

אם לידתו של האדם חלה ביום הששי, כדי להורות לאדם שעליו להודרו בהכנותיו בקיום התורה ומצוותיה שיהיו לו צידה לדרך, פטירתו של האדם ביום הששי, בודאי משקפת את האמת הצרופה שבדברי חז"ל, מי שטרח בערב שבת אוכל בשבת, והם הם דברי חז"ל (כתובת ק"ג) סימן לאדם שמת ביום הששי שהוא נכנס ליום מנוחה מן הגיהנום ונצל מחבוט הקבר.

התורה חסה על צער הזולת אף של בע"ח

"דבר אל בני ישראל לאמר אשה כי תוריע וילדה זכר וטמאה שבעת ימים כימי נדת דותה תטמא." (יב, ב)

בהמשך מובא ובמלאת טהרה לבן או לבת שינתה כאן התורה מהלשון זכר ונקיבה, וכתבה בן או בת.

הטעם לכך, שאם אין טהרה ראויה אז התוצאה היא זכר או נקיבה, אבל כשיש טהרה בשלימות הם לא זכר ונקיבה אלא הם עכשיו כבר מוגדרים כבן וכבת, וההורים יתפארו בהם והם יתפארו בהורים.

וכתב בעל הטורים שבכל מקום מקדים תורים לבני יונה, וכאן הקדים יונה לתור משום שאינו מביא אלא אחד, ואם ימצא יונה יביאה משום שהתור מתאבל על בן זוגו כשתקלח ממנו. שאינו מזדווג לאחר.

וביאר המפרשים שכאן התורה באה לעורר כמה צריך לחשוב על צער הזולת אפי' של בעלי חיים, מזה שהתורה אמרה תיקח את היונה ולא את התור, למרות שהבן יונה הוא קטן. והתור הוא גדול.

אם ר"ל אמר מה שאמר, שהביא להקפדתו של ר"י ויצא מלפניו פסק דינו החמור הזה, לא התחשב ר"י בחייו של גיסו החביב, ובצערו של בן אחותו שיהיה יתום אומלל בלי אב, ואחותו תשאר הלמנה גלמודה, ונת נפשיה דר"ש בן לקיש.

אימתי ר"י אכן הצטער והתחרט על שהמיתו, כשלא מצא תלמיד ותיק כמותו, שידע להתפלל אתו בתורה. וצערו זה היה גדול ועמוק, הלך הגה והנה וקרע את בגדיו בכה וצעק, היכן אתה בר לקישה היכן אתה בר לקישה, עד דשף דעתו מיניה.

וזאת ועוד, לר"י מתו עשרה בנים, היה רגיל לנחם אנשים באבלם, באומרו דין גרמא דעשיראה ביה (ברכות ה ע"א)

הכאב הגדול הזה – פטירת עשרה בנים בחיים יכול היה לקבל בדומיה, ועוד לנחם אחרים, אבל על ריש לקיש לא מצא תנחומים כי חסרים לו הקושיות, ובשאינ ברור השמעתתא על זה אין נחומים.

להפיג צערו של ר"י לא מצאו רבנן שום תרופה ועצה, כי אם היו רבנן מתפללים עליו שיבריא, היה שוב שף דעתו של ר"י מתוך אותו הצער, לכן באין ברירה – באו רבנן רחמי ונת נפשיה.

הנה לפנינו אהבת תורה של בעלי התלמוד.

וכך רבינו יונה בפרושו על אבות (ג, יד) מסביר את המשנה, ר' דוסא בן הרכינס אומר, שינה של שחרית שמבטלת התפלה בזמנה, יין של צהרים שמבטל ת"ת ומביא לידי עבירה, שיחת הילדים – שאותו השעשוע מושך את לבות בני אדם על ידי אהבתם את הנערים, ונמצאת התורה מתבטלת וישיבת בתי כנסיות של עמי הארץ, כמה רעות בישיבת כנסיות, הן מוציאים את האדם מן העולם.

כי לשם מה נברא האדם, אך לעסוק בתורה והיא אורך ימים ושנות חיים, ואם לוקח הוא דברים כאלה למה לו חיים. וראוי לטורדו מן העולם כי הבל הוא והבל ימיו ואחר שיחיה כמה שנים ונתעסק בעסקו ולא הועיל, הואיל שבטל התורה – על מה יוסיפו לו ימים.

משל למלך שנתן מאה כסף לעבדו, השליכם לים וחזר ובקש מהמלך אחרים, – והלא ראוי שלא יתן לו יותר, כך מי שאינו עוסק בתורה.

וזה שאמרו כדי שיכנס מיד למצוה. שהערה זו ילמוד האדם מתחלת יצירתו, שאם תבוא מצוה לידו באיזה זמן אזי יעשה אותה מיד, ואל ידחה ליום המחרת. כמו שאמר שהע"ה: אל תתהלל ביום מחר כי לא תדע מה ילד יום. (משלי כו, א)

וזהו חובתו של האדם בעולמו, כמו שכתב הרב מסלת ישרים בפרק הראשון מספרו. בבאור כלל חובת האדם בעולמו, יסוד החסידות ושורש העבודה התמימה הוא שיתברר ויתאמת אצל האדם מה חובתו בעולמו, ולמה צריך שישים מבטו ומנמתו בכל אשר הוא עמל כל ימי חייו.

והנה מה שהורונו חז"ל הוא, שהאדם לא נברא אלא להתענג על ה', וליהנות מזיו שכינתו, וזהו התענוג האמיתי והעדון הגדול מכל העדונים שיכולים להמצא.

ומקום העדון הזה באמת הוא העולם הבא, כי הוא הנברא בהכנה המצטרפת לדבר הזה. אך הדרך כדי להגיע אל מחוז הפצנו זה הוא העוה"ז והוא משז"ל (אבות פ"ד) העולם הזה דומה לפרוודור בפני העוה"ב.

והאמצעים המניעים את האדם לתכלית הזה הם המצוות אשר צונו עליהם השי"ת ומקום עשית המצוות הוא רק העוה"ז וכו'.

וכשתסתכל עוד בדבר תראה, כי השלמות האמיתי הוא רק הדביקות בו יתברך, והוא מה שהיה דהע"ה אומר ואני קרבת אלקים לי טוב, כי רק זה הוא הטוב וכל זולת זה שיחשבוהו בני האדם לטוב אינו אלא הבל ושוא נתעה.

נמצא שהתורה היא חיינו ואורך ימינו. וכך גדולי ישראל חנכו את עצמם ובנו את שעור קומתם הרוחניות המקסימה כל רואיה, והראו לנו דוגמא חיה על דבקתם החוקה בתורת ה'.

הנמ' מספרת על ר"י איך שקירב את ר"ל לתורה, ואיך שניהם ר"י ור"ל מתו מיתה טרנית ר"ל. (ב"מ פד ע"א).

וכשבאה אשתו של ר"ל ובכתה לפני ר"י אחיה, שירחם על בנה שלא ישאר יתום ויתפלל שר"ל בעלה יבריא, ענה לה ר"י אחיה בפסוק עובה יתמיד אני אחיה (ירמי' מט, יא) וכשהתחננה לפניו שיחוס עליה – על אחותו, שלא תשאר אלמנה – שוב היתה תשובתו בחציו השני של הפסוק ואלמנותי עלי תבטחו.

פרשת תזריע

כי הם חיינו

"דבר אל בני ישראל לאמר אשה כי תזריע וילדה זכר ושמאה שבעת ימים
כימי נדת דותה תטמא". (יב, ב)

כתב רש"י, א"ר שמלאי כשם שיצירתו של אדם אחר כל בהמה חיה ועוף במעשה
בראשית, כך תורתו נתפרשה אחר תורת בהמה חיה ועוף, ע"כ.

הגמ' בסנהדרין דף ל"ח אומרת: ת"ר אדם נברא בע"ש ומפני מה, שלא יהיו מינין
אומרים שותף היה לו להקב"ה במעשה בראשית. ד"א שאם תזוח דעתו עלו אומרים לו
יתוש קדמך במעשה בראשית. ד"א כדי שיכנס למצוה מיד. (למצות שבת), ד"א כדי
שיכנס לסעודה מיד (שימצא הכל מוכן ויאכל מאשר יחפוץ).

האדם הוא תכלית הבריאה של העולם. נברא בע"ש כדי שיכנס לסעודה מיד. כל
היקום נבנע לפניו וכולו נברא אך ורק לשמשו, והוא לא נברא אלא לשמש את קונו.

ולא רק לכשיודמן לו לעבוד את ה' או הוא יעבוד, וכשאינו לו זמן לפי ראות עיניו או
הוא לא יעבוד את ה'. אלא יכנס למצוה מיד ולא יחכה רק להודמנויות. כמו שמסביר
הרב עוללות אפרים (דבריו הובאו בגליון על הגמ' הנ"ל בעין יעקב).

רצה הקב"ה לרמוז בזה הוראה חשובה לאדם, לפי שהעולם הזה דומה לערב שבת,
וכמו שאמרו מי שלא טרח בע"ש מה יאכל בשבת, ולפיכך ברא הקב"ה את האדם בע"ש,
לגלות את אזניו שאפילו מיום הולדו, אינו בטוח שמא יום המחרת הוא יום שכולו שבת
אצלו, וכ"ש הימים הבאים אחר יום הולדו, שהמשכיל צריך להיות מסופק בכל יום שמא
יום המחרת הוא סוף ימי חלדו, ובסבה זו אם תבוא מצוה לידו יעשנה היום, ואל ידחה
אותה ליום המחרת, כי יכול להיות שהיום הוא כאן ומחר בקבר.

יעטה שמיני מורה שה

וכך ביארו בספרי חסידות שחמץ בפסח איסור במשהוא – שהבמשהוא חוזר על האדם, שאפילו שיש דברים שמותרים מ"מ האדם יתבע למי מה שהוא שאם היה יכול יותר להקפיד יתבע על כך מדוע לא נזהר בזה.

בחלכות ציצית מצינו שאם נקרע חוט אחד מהכנף לא פסל, ודיקן המפרשים שמוזה שלא כתוב כשר משמע שמצד הדין הציצית היא כשרה, אבל לקבל את ההגנה שיש במצות ציצית וכן ששקולה כנגד תרי"ג מצוות זה רק כשיש את כל החומים בשלימות.

וכן הדין כלפי המצוות שהמצווה בשירה למרות שאין בה תנים, מ"מ ההגנה שנותנת זה רק כשיש תנין.

כמו"כ ההבדל בין תורה שנלמדת בקדושה שזוכים ע"י כך להורות להבדיל בין הטמא לטהור לבין התורה שנלמדת לא כ"כ בקדושה. ואין זה תלוי כלל בכמות התורה שלמד.

וה' יזכנו ללמוד תורה בקדושה, ללמוד וללמד לשמור ולעשות.

והביאו ראיה מזה שהתורה היא מן השמים ולא נכתבה בידי בשר ודם, שהרי כיצד אפשר להתליט כך בלי לבדוק בכל העולם מה קורה אלא רק הקב"ה יודע את זה.

וכך כתבה נמ' בחולין (נט ע"א): תני דבי ר' ישמעאל ואת הנמל כי מעלה גרה הוא שליט בעולמו יודע שאין לך דבר מעלה גרה וטמא אלא גמל לפיכך פרט בו הכתוב. וכן תנא דבי ר' ישמעאל ואת החזיר כי מפריס פרסה הוא, שליט בעולמו יודע שאין לך דבר שמפריס פרסה וטמא אלא חזיר לפיכך פרט בו הכתוב הוא.

והוכחות תזו להבדיל בין הטמא לטהור, המיוחד שבת שע"י לימוד התורה לבד האדם לא ישתנה אלא א"כ ירצה, אולם לימוד תורה יועיל רק כשהוא בעל מידות טובות ויראת שמים.

וביארנו בספרים שמה שהיו בדורות קדמונים גדולי תורה יותר משום שהלימוד היה יותר בקדושה.

ולכן ההבחנה שלהם להבדיל בין דין לדין ובין דם לדם היתה גדולה.

ומסופר על המהרי"ל דיסקין זיע"א שסיפר על אביו שהיה רב בעירה בחו"ל שכשהיו בבית מוצאים ביצה עם דם היה אומר לאשתו שתוציא את הדם במקום שאפשר ותתן לילדים.

ודבר זה חרה לו מאד, וכי הילדים כעין גוי של שבת, עד שפעם אחת נתישבה לו קושייתו.

וכך היה מעשה, שהגיע אדם אחד מעיר אחרת להתיעץ עם אביו ושאלו על מה ברצונו להתיעץ, והשיב לו שפרצה אצלם שריפה ונשרפו ספרי תורה.

וכשנכנס לרב וסיפר לו על כך מיד התעלה ורק לאחר הרבה זמן כשנרגע, נכנס הכפרי וחורה לו הרב מה לעשות בגווילין השרופים.

כשראה כך נתישב לו שאביו מפתח הדין לא רצה לאכול דבר שהוא לא אליבא דכו"ע, ואפ' שזה רק חומרא. אבל על הילדים לא צריך להחמיר לכן היה אומר לאשתו שתתן לילדים.

אדם צריך לבדוק בעצמו כמה קשור הוא לתורה.

כיצד זוכים להוראה

"וידבר ה' אל משה ואל אהרון לאמור אליהם". (יא, א)

כתב רש"י: לאמר אליהם – אמר שיאמר לאלעזר ולאיתמר או אינו אלא לאמר לישראל, כשהוא אומר דברו אל בני ישראל הרי דבור אמור לישראל הא מה אני מקיים לאמר אליהם לבניו לאלעזר ולאיתמר.

רש"י מדגיש שהכונה אליהם לבני אהרון. וביאר הרב העמק דבר, שהרי לפי הסדר תמיד אלעזר ואיתמר היו פחות חשובים ולכן מדגישה התורה שלמרות שנדב ואביהו נפטרו ביום הקמת המשכן, מ"מ עדיין נותרה חשיבות בני אהרון כמו שהיתה שהתורה צריכה לעבור קודם אליהם.

ומסר להם את כל עניני ההוראה שכתוב להורות להבדיל בין הטמא והטהור.

והנה כשנתבונן כמה שכתבה התורה בדיני טומאה וטהרה יש לדקדק. שכתבה התורה פעם בלשון הוה ופרסה איננו מפרים ופעם בלשון עתיד ופרסה לא יפרים ופעם בלשון עבר ופרסה לא הפריסה.

ולגבי החזיר כתב האור החיים שהטעם שכתוב בלשון עתיד, משום שלעתיד יהיו בו סימני טהרה, אולם לא ביאר כלפי השאר.

ואין הכונה שהתורה תשתנה מה שכתבה על החזיר אלא בגלל שיהיה בו סימני טהרה הנדרשים יהיה כשר.

ויש שהקשו על זה דמה זכה החזיר להיות מיוחד משאר הבהמות שיחזור להיות בו סימני טהרה.

ולכן ביארו שזהו משל, שאדום נמשלה לחזיר שהיא עתידה למשול ולעשות צרות לעם ישראל, אולם לאחמ"כ לעתיד לבוא היא תתהפך ותהיה לעזר לעם ישראל.

והראיה לזה, מזה שהדגישה התורה לגבי הגמל השפן והארנבת, ופרסה איננו מפרים בלשון הוה שהם לא ישתנו לעולם. ולעולם לא יהא בהם סימני טהרה.

אבל התורה שהיא לא שייכת בכלל המידות – התורה פרטה אותה בפרשה זו: שתויי היין ומאכלות אסורות.

ומה שהתייחדה פרשה זו בתור שכר לאהרן, זה בא להדגיש את מעלתו של אהרן שהצדיק עליו את הדין, ולא ניסה להצדיק את בניו ולבוא בטענות להקב"ה.

כי תוליד בנים ובני בנים ונושנתם בארץ והשחתם – ועשיתם הרע בעיני ה'. רמז בפסוק זה על התנהגותו של האדם, שכשהוא צעיר הוא דבק בתורה ובמצוותיה בשלמות, וכשמזקין ונולדים לו בנים ובני בנים אשר אין דרכם סוגה בשושנים, גופל בליבו ספק בנכונות מה שכתוב בתורה, מפני שזה נוגע לב"ב.

למשל: פרשת כריתות שבתורה, מחלל שבת כמומר לכל התורה כולה.

חז"ל פסלו ממזר מכותיבת ס"ת, לפי שבהגיעו לאזהרת לא יבוא ממזר בקהל ה', אי אפשר לו שיקדש אזכרתו בראוי, ואין הקב"ה מיחד שמו על החיים שמא יקלקלו לבסוף.

ורק במשה הקב"ה הכיר בו ונתייחד עליו הדבור. וכיוון שאהרן גילה גדלות כזאת בעניין שתויי היין ושתק על האסון שפקד אותו, קיבל שכרו ונתייחד עליו הדבור.

עיי' בספר "המדרש והמעשה", שדיבר בפרשה זו בהרחבה, דברים המושכים את הלב. הסביר את ההבדל בין ענווה לבין שפלות, מלך בתוך תוכו צריך להכיר בשפלות עצמו, וכלפי העם צריך להפגין גבהות. והראיה משאול שנענש מפני שמחל על כבודו בזמן שהנערים לגלגו עליו.

למה דומה ת"ח בפני ע"ה. סיפר עמו – דומה לכלי כסף, נהנה ממנו דומה לכלי חרס וכו'.

ואיתא בברכות (סג, ע"ב): "ומיץ אף יוצא דם", כל ת"ח שכוּעס עליו רבו פעם ראשונה ושותק, זוכה להבחין בין דם טמא לדם טהור. להיות מורה הוראה בישראל. ובשביל שקצף משה על אלעזר ואיתמר ושתקו – בשביל זה נתייחדו להורות בישראל.

ומה עניינה של פרשה זו לכאן, בסדר שמיני, שכולו בתורת כהנים משתעי, ואלו בהמה טמאה כהנים היא דלא אכלו ישראל אכלי.

ועוד, מדוע נתייחדה פרשה זו גם לאהרן ולא למשה לבדו, ככל אזהרות התורה, שאינן מיוחדות למצוות כהונה בלבד.

ונראה להסביר בהקדים מש"כ רש"י (י, ב) בטעם מיתתן של נו"א, רבי אליעזר אומר לא מתו בני אהרן אלא על ידי שהורו הלכה בפני משה רבן. רבי ישמעאל אומר שתויי יין נכנסו למקדש.

ובילקו"ש (רמז תקכד) אחז"ל: "אבא חנן אומר על ידי שלא היה להם נשים, דתנן תמן וכפר בעדו ובעד ביתו זה אשתו. א"ר לוי הרבה נשים היו יושבות עגונות ממתנות להם, ומה היו אומרים, אחי אבינו מלך אחי אמנו נשיא אבינו כהן גדול, אנו סגני כהונה, איו אשה הגונה לנו."

"דבר אחר מסיני נטלו להם, שכיוון שראו את משה ואת אהרן שהיו מהלכין תחלה והם באים אחריהם, אמרו נדב ואביהוא מתי שנים זקנים הללו מתיים ואנו ננהיג את הקהל, אמר המקום נראה מי קובר את מי, הם קוברים אתכם ויהיו מנהיגים את הקהל."

טעמים אלה נתן לסווג אותם לג' דברים שמוציאים את האדם מן העולם: התאוה והקנאה והכבוד.

לא נשאו להם נשים ואמרו מתי ימותו – הכוונה היתה שיהיו מוכנים לקבל לידם את המנהיגות על עם ישראל כשהם קדושים, ולמדו ק"ו ממשה, זה מצביע על קנאה.

שתויי יין זה מצביע על תאוה.

הוראת הלכה בפני רבם – זה מצביע על כבוד.

הקנאה והכבוד הם שייכים לקנייני המידות של האדם, והתורה לא מנתה במצוותיה איסורים על המידות הרעות.

לרגליו לנתר בהם על הארץ: כתיב לא וקרינן לו, מלמד שאפי' אין לו עכשיו ועתיד לגדל לאחר זמן כגון הוחל – מותר.

ובדגים – "כל שיש לו סנפיר וקשקשת", תנו רבנן: אין לו עכשיו ועתיד לגדל לאחר זמן, כגון הסולתנית והעפואן, הרי זה מותר. יש לו עכשיו ועתיד להשירן בשעה שעולה מן המים, כגון אקונס וכו' – הרי זה מותר.

רואים מכאן שסימני המהרה בדגים וחגבים אינם מעכבים שיהיו בהם תמיד, ודי אם היו בהם בעבר ונשרו אח"כ, או אם לא היה בהם בהתחלה ויהיה בהם לעתיד, אע"פ שאינם עתה.

ואולי הוא הדין גם בסימני בהמה מהורה, שאם ידוע שהיה בה סימן המהרה באיזה זמן מן הזמנים, כגון שהיתה מפרסת פרסה בתחילה אף שנעשית קלוטה לאח"כ, או שעתידה להפריס להבא, אעפ"י שהיא קלוטה עכשיו – מהורה היא.

דוגמא מציאותית לכך, מה שאמרו בבכורות (ה, ע"ב): "כל היוצא מן הטהור, טהור". טמא כידוע פרסותיו קלוטות, וכשהיה בבטן אמו היה מותר משום שעובר ירך אמו, וכשיצא לאוויר העולם עם הפרסות הקלוטות נחשב כאלו שנשר ממנו סימן המהרה שהיה מקודם ובכל זאת טהור. כמו דגים שנשרו קשקשיהם ביציאתם מהמים.

ואין להקשות, הרי המשנה אמרה ש"כל היוצא מן הטמא טמא", וא"כ סותר את מה שאמרנו – העיקר שהיו סימני טהרה, התשובה לכך: א. גזרת הכתוב מפורשת: את זה לא תאכלו ממעלי הגרה וממפריס הפרסה.

ת"ר: אך את זה לא תאכלו ממעלי הגרה וממפריסי הפרסה, יש לך שהוא מעלה גרה ומפריס פרסה ואי אתה אוכל, ואיזה זה, זה טהור הנולד מן הטמא (בכורות ג, ע"א).

ב. אם יצויר שהבהמה הטמאה (שילדה את הטהור), תביא בעתיד סימני טהרה אולי היינו מטהרים את הוולד שלה.

ע"כ באו שנויי לשון אלה בשלושת המינים הטמאים האלה: גמל, שפן וארנבת. ללמדך שבכל המינים הטמאים, אם יוצר מצב שהיה, הווה או יהיה סימני טהרה בהם, יהיו טהורים גם עכשיו, אבל בשלושת דברים אלה: גמל, שפן וארנבת. שליט בעולמו יודע "שלא יתכן אצלם שינוי כזה, לא בהווה לא בעבר ולא בעתיד. וע"כ טמאים הם לכם". וכמ"ש הגמ' הולין (נפ ע"א): תנא דבי ר' שמואל. שליט בעולמו יודע שאין לך דבר מעלה גרה וטמא עמו, אלא גמל, לפיכך פרט בו הכתוב הוא.

וביאר הרב "משכיל לדוד": שהתורה באה ללמד, שהחשיבות של אלעזר ואיתמר לא נפגמה עם מיתת נדב ואביהוא.

וכשם שסדר הלימוד שנהג בו משה עד כה, שבהתחלה לימד את אהרן¹, ואח"כ את בניו, ואח"כ את כלל ישראל, גם עבשיו לאחר שמתו נדב ואביהוא שהיו חשובים הרבה, נשארו אלעזר ואיתמר ראויים לאותה חשיבות עצמה.

ומה שהצריך הקב"ה לומר פרישה זו באופן מיוחד לבני אהרן, כותב הרב "העמק דבר": ע"פ נראה משום שבאלו הפרשיות תלוי עיקר ההוראה בישראל, וכמ"ש בסוף הפרשה: "להבדיל בין הטמא ובין הטהור ובין החיה הנאכלת² ובין החיה אשר לא תאכל".

¹ כדאיתא בעירובין (נד ע"ב) ת"ר כיצד סדר משנה, משה למד מפני הגבורה, נכנס אהרן ושנה לו פירקו וכו' עיי"ש.

² "דברו אל בני ישראל לאמר זאת החיה אשר תאכלו מכל הבהמה אשר על הארץ", כל מפרסת פרסה, ושוסעת שסע, ומעלת גרה – אותה תאכלו.

אך את זה לא תאכלו ממעלי הגרה וממפריסי הפרסה. את הנמל כי מעלה גרה הוא ופרסה איננו מפריס טמא הוא לכם – (הווד), ואת השפן כי מעלה גרה הוא ופרסה לא יפריס – (עתיד), ואת הארנבת כי מעלת גרה היא ופרסה לא הפריסה טמאה – (עבר).

ואת החזיר כי מפריס פרסה הוא ושסע שסע פרסה והוא גרה לא יגר טמא הוא לכם – (עתיד).

על הפסוק "והוא גרה לא יגר", כתב האוה"ח הקדוש: "פי' תנאי הוא הדבר. כל זמן שהוא לא יגר, אבל לעתיד לבוא – יעלה גרה ויתחזר להיות מותר, ולא שיישאר בלא גרה ויותר, כי תורה לא תשונה. עכ"ל.

ועי' בתורה תמימה מה שכתב על זה.

וכתב רבנו בחיי בפירושו כאן, וז"ל: וההמון מבינים שהחזיר יהיה טהור לישראל, כי ירבה השלום בעולם, שנא': וגר זאב עם כבש וכו', וכתוב: לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי.

שינויי לשון המזכרים לעיל כנראה באים לרמוז על הידוש בהלכה בעניין זה. והוא: בשרץ העוף מצאנו שהו"ל למדו בחולין (סה, ע"א) מהפסוק "אך את זה תאכלו מכל שרץ העוף ההולך על ארבע אשר לא כרעים ממעל

והכי פירושו, דאמרו רז"ל דאיוב היה מיועצי פרעה ושתק, ולכן נידון בייסורים. ואיוב מקודם היה סובר דלא מתחייב, אלא בלעם שיעץ, אבל הוא ששתק – לא עבד מידי אפילו דיבור והוא פטור.

אך כשראה מיתת בני אהרן וסבר שהיה על אמירתו, דאימתי ימותו שני זקנים הללו, אמר דא עקא, שהרי נדב הוא דאמר לאביהוא, ושתק אביהוא ולא דיבר כלום, ואי איתא דהשתיקה אינה כלום, כל דליכא דיבור או מעשה, אמאי מת אביהוא שלא דיבר אלא שתק, אלא מוכח שהשתיקה לפעמים מחייבת, וא"כ – הוא ששתק נענש.

לזה אמר איוב כשראה מיתת שני בני אהרן, כלומר: שניהם, דאחד דיבר ואחד שתק, אז אמר: לזאת יחרד ליבי, דגם הוא בשתיקה יתחייב. עכ"ל.

תורת הבהמה נתייחרה לבני אהרן

"וידבר ה' אל משה ואל אהרן לאמר אליהם". (יא, א)

ופירש"י: לאמר אליהם – אמר שיאמר לאלעזר ולאייתמר, או אינו אלא לאמר לישראל, כשהוא אומר דברו אל בני ישראל, הרי דבור אמור לישראל, הא מה אני מקיים לאמר אליהם, לבניו לאלעזר ולאייתמר.

והנה יש להבין מדוע רש"י מדגיש בסוף דבריו שבניו הם אלעזר ואיתמר. והרי זה ידוע.

¹ וב"מראית העין" על סנהדרין, לאחר שהביא את דבריו בפתח עיניים כתב רז"ל: ואחר זמן ראיתי במדרש תנחומא פ' אחרי, שאומר בפירוש דנדב ואביהוא שניהם הם המדברים ע"ש. וא"כ נפל היסוד.

ע"כ בראותם את כל אלה, הסכימו בדעתם שלא לישא אשה כלל ולא ילדו בנים, ולא יהיו טרודים בדרכי ביתם, כי ידעו כי אחרי מות משה ואהרן יהיו המה המנהיגים את העם, ולא יהיה להם שום מפריע בהנהגתם את הציבור, כי איך יעשו אם יולידו ילדים, אם ידריכום לעבודת ה' הלא לא יוכלו להדריך את הציבור כראוי, ואם ידריכו את הציבור כראוי הלא לא יוכלו לחנך את בניהם.

וזהו שאמרו – מתי ימותו שני זקנים אלו, לא ח"ו שקיוו על מיתתם, כ"א כאשר ראו את משה ואהרן ע"ה, התבוננו עליהם במה שחסר במו"א, כי מרע"ה היה מפקח ביותר על צרכי ציבור, ע"כ בניו לא היו טובים כ"כ.

ואהרן שבניו היו טובים לא היה יכול להשגיח על הציבור כ"כ, ואין בידו לזכות את הרבים ובליבם היה בוער אהבת ה' ואהבת עמם, וע"כ נמרו בדעתם שלא ייקחו נשים לטובת עמם, אבל טעו בזה כי בהדי כבשי דרחמנא ל"ל. עכ"ל.

נמצא שטעותם של בני אהרן יסודה בחוסר ניסיון, שלא נשאו נשים, ולא הולידו בנים. מי שהתיימרו להיות מורי הנוער ומנהיגיו – שום ניסיון לא היה להם במקצוע חינוך הבנים, כי רק בחינוך מתגלה כל כוחה של היהדות הישנה.

והתבטא גם במה שלא נהגו כבוד במשה ואהרן שהוא זלזול כלפי העבר העברי המפואר.

הנוער שלנו מעוניין לראות לפניו אישיות מוסרית בעלת עוז רוח שתהיה לו למופת בדרכה ויועץ מבין ללבו, אין הוא מעוניין בחינוך ע"י הרצאות חינוכיות.

ומי יכחיש שמנהיגיו הראשונים היו מחנכים טובים ממורי הדרך הצעירים, יען כי עלו עליהם בנוי דונמתם.

ולכן אמר להם הקב"ה: נראה מי קובר את מי, תולדות התפתחות חיינו בזמן האחרון עוד לא תמו ונשלמו, אבל אחת כבר אפשר לראות ולהגיד בבטחה: לא ירחק עוד היום שבו יתוודה הנוער ויתחרט "על חטא שחטאנו לפניך בזלזול הורים ומורים". ("לפרקים" מבעל שו"ת שרידי אש)

ובפתח עינים על סנהדרין רצה להוכיח שאפי' על הסכמה בשתיקה נתבעו, עפ"י דברי המדרש: כשראה איוב מיתת שני בני אהרן אמר: לזאת יחרד לבי.

לכן סבורים היו שאין אש של מעלה בלבד מספיקה, צריכים להוסיף אש זרה, חזון חדש, צריכים להגדיל את ההתלהבות החדשה כדי לרכוש את ליבותיהם של אלה שאש של מעלה אינה יכולה עוד לחממם.

התשובה לכך הייתה: "שרפת נשמה וגוף קיים". ע"י אש זרה אפשר אולי לקיים את גוף האומה ואת השלמות הלאומית אבל הנשמה נאכלת.

כי יהדות פירושה יותר מקיום לאומי בלבד. יהדות משמעותה נשמתו של היחיד וגם של האומה כולה.

היהדות דורשת מאת המאמינים לעבוד על עצמם כדי להיות מופת לגויים ולא את קרבנותיהם. רדיפות הגויים את ישראל הן תזכורת לעם ישראל למלא את אשר הוטל עליהם, "ממלכת כוהנים וגוי קדוש" לכן הם צריכים לעורר בליבנו רגשי חרטה ותשובה.

ברם כלום אפשר להגיע לידי השקפה זו ע"י שימוש באש זרה, לאו. אש זרה מעוררת רק את הגאון הלאומי שמטעו הוא נתון להיות נעלב ונהפך לאיבה, אולם הכרה יהודית שמחוללת היא אש של מעלה – השתלשלות אחרת בצידה: העלבה מביאה לידי חשבון הנפש, וזה מביא לידי זיקוק ומירוק עוונות, וזה מביא לידי שגשוג מוסרי.

ועדיין יש להבין ממה נבעה טעותם, שבנו לעצמם השקפת עולם זו. ולבאר זאת יש לבאר כיצד יתכן שקדושים כאלה, אשר קידש ה' את המשכן על ידם, יאמרו דברי בלע כאלה על משה ואהרן.

וכתב בספר אורה ישרים וז"ל: על כן נ"ל כי דברי חז"ל אלה בגויים על מה שנמצא עוד ברז"ל הטעם שמתו נדב ואביהוא, יען שלא נשאו נשים והולידו בנים, כי הא בהא תליא, כי הייתה כוונתם לש"ש.

כי כאשר ראו בני מרע"ה לא היו כדבעי למהווי, וע"כ תלו הדבר כי הרבה היא, יען כי מרע"ה פרוד הוא תמיד בעבודת הציבור להורות דרך ה', וע"כ אין עתותיו בידו להשגיח על בניו. וכן אמרו רז"ל על בני שמואל הנביא ע"ה שלא הלכו בניו בדרכיו, יען כי היה עוסק תמיד עם הציבור, ולא היה לו פנאי להדריך את בניו.

והנה בני אהרן ע"ה היו קדושים וצדיקים, יען כי אהרן אביהם היה קדוש ה' משגיח עליהם והיה מדריכם תמיד לעבודת ה', אבל בעבור זה לא היה מעלתו כ"כ למעלות מרע"ה.

לקט ידיעות ותיאורים של מקרי יום יום בארץ או בעולם, אלא יש טעם לסיפוריה ומוסר השכל עמוק טעון בהם אם לאמונות ודעות או להלכה ולמעשה, וזהו באמת המכוון בסיפור מיתת בני אהרן.

ונראה לפרש, עפ"י הגמ' במס' סנהדרין (נב, ע"א), וז"ל: וכבר היו משה ואהרן מהלכין בדרך, ונדב ואביהוא מהלכין אחריהן, וכל ישראל אחריהן. אמר לו נדב לאביהוא: אימתי ימותו שני זקנים הללו ואני ואתה נגהיג את הדור, אמר להן הקב"ה: נראה מי קובר את מי. אמר רב פפא: היינו דאמרי אינשי, נפישו גמלי סבי דטעינו משכי דהונני. (הרבה גמלים זקנים שמעונים עורות גמלים יונקים שמתו". רש"י)

משמע מדברי הגמ' שמעשה זה היה תוצאה ישירה של השקפת עולם משלהם, אשר רקמו אותה במשך שנים עוד לפני כן, וכמו שבאה לידי ביטוי בגמ' שהזכרנו אותה: אימתי ימותו שני זקנים אלו ואני ואתה נגהיג את העולם.

ויש לתמוה, שני ב"א שה' אמר עליהם "בקרובי אקדש ועל פני כל העם אכבד", הם כביכול מתפללים למותם של משה ואהרן קבל עם ועדה, הייתכן. אם כן הכיצד נתן להבין את התנהגותם. הרי תורת הקרבנות – למדו אותה מאביהם, ומגין למדו להביא אש זרה.

אלא כוונתם הייתה כך: הם ראו ביהדות בחינת מזבח, תמיד מידי יום ביומו דורש הוא הקרבת קרבנות. ומחנכי העם, הם כוהניו ושומרי משמרת קדשו, מרגילים הם את העם בהבאת קרבנות עצומים, וזהו אומנות הצריכה לימוד.

ובני אהרן חששו שמא יתרופף סבלו של העם בהבאת קרבנות, שמא לא יעצור כוח לעולם. ואמרו: כוח ההקרבה מתקיים בעם אך ורק אם מוסיפים לתת לו מידי פעם בפעם חיים חדשים ורעננים, אש חדשה ורוח חדשה.

היהדות צריכה להתחדשות געורים ולהחייאה ע"י אנשים חדשים צעירים, המנהיגים הישנים אינם יודעים עוד לקנות ולרכוש את לב הנוער, זרים הם לרוח הנוער כי כבר זקנו ובלו. הדור הצעיר לא יוכל ולא יחפוץ שאת את מרותם, סבלנותו תתפקע, אומץ רוחו יפוג וימאן להביא קרבנות, מתי ימותו שני זקנים אלו וכו'.

אש זרה – סמל להתחדשות

"ויקחו בני אהרן נדב ואביהוא איש מחתתו ויתנו בהן אש וישימו עליה קטרת ויקריבו לפני ה' אש זרה אשר לא צווה אותם. ותצא אש מלפני ה' ותאכל אותם וימותו לפני ה'." (י, א-ב)

אומר המדרש (אחרי פ"ב, ח): א"ר ירמיה בן אלעזר: בדי' מקומות¹ מזכיר מיתתן של בני אהרן, ובכולן מזכיר סרחונם. כל כך למת, להודיעך שלא היה בידם אלא עוון זה בלבד. א"ר אלעזר המודעי: בוא וראה כמה מיתתן של בני אהרן יקרה לפני הקב"ה, שכל מקום שמזכיר מיתתן מזכיר סרחונם. כל כך למת, להודיעך שלא יהא פתחון פה לבאי עולם לומר: מעשים מקולקלים היה בידם בסתר שעל ידי כך מתו.

ומבואר בגמ' (סנהדרין נב, ע"א) שעונשם היה שריפת נשמה וגוף קיים, עיי"ש.

והנה לכאורה, הרי מבואר בתורה עניין החטא שבעטיו מתו ב"א, והתורה חזרה על זה ד"פ כנ"ל, ובכל זאת – חז"ל לא הסתפקו בזה וטפלו עליהם אשמות נוספות (לא מתו בני אהרן עד שהורו הלכה בפני משה רבן [עירובין סג], ורמזו אותם החיד"א ז"ל במילים "אש זרה": אש שתויים זרע רחוצים הוראה. (חומת אנך)

הרי שחז"ל חולכים ומונים חטאים שאינם מזכירים בלשון מקרא, ומהיכן להם כל החטאים האלה שהם תולין בצוואר בני אהרן, ומה ראו על כך. אלא על כרחך מזכירים הם בעניין הקרבת אש זרה, ויש לראות כיצד והיכן רמזים חטאים אלו.

ועוד וכי עבד קב"ה ניסא בחינם, ומדוע שרף אותם באופן של שריפת נשמה וגוף קיים.

ויש להקדים דתורתנו הקדושה אינה דומה לספר היסטוריה המתאר לפנינו מקרים ועובדות לפי סדר התרחשותם, כמו להבדיל מדור הכרוניקה בעיתונים המגיש לקוראים

¹ בדי' מקומות אלו: בפ' שמיני הנ"ל, בפ' אחרי – "בקרבתם לפני ה' וימותו", בפ' במדבר – "וימת נדב ואביהוא לפני ה' בהקריבם אש זרה לפני ה' וימותו לפני ה'." (י, א-ב), בפ' פנחס – "וימת נדב ואביהוא בהקריבם אש זרה לפני ה'" (כו, סא).

והיה עומד שם איש אחד, שהרהר על החומרות היתרות ותמה בלבו על כך. אמר לו הצדיק: חמץ בפסח במשהו, כלומר: כל אדם כפי מה שהוא, לפי מדרגתו, כך חומר האיסור עליו בוהירות יתרה.

הוסיף נכדו הצדיק ר' ישראל ממודוניץ: הרי זה כאותה שאמרו בסומאה: בחולין – פוסל ראשון, בתרומה – שני, בקדשים – שלישי, ובחטאת – רביעי.

ומ"מ, גם בחומרות הגדולות ובמדרגות הגבוהות, יש לרדת אל העם, וכמעשה דלקמן על הגאון ר' יהושע לייב דיסקין זצ"ל מבריסק, שהיה נוהג בהידורים רבים בקשר לפסח. החיטים שנקצרו באחת המושבות בארץ, הוכנסו לשק מיוחד שהובל לירושלים ע"י נאמני ביתו של הרב. על השק היה שומר ר' אליעזר דן רלב"ג ז"ל, שהרב רחש לו אמון מלא. הוא היה תולה את השק בביתו במקום נבזה ללא שום אפשרות של מגע וקרבה לחמץ.

כאשר נפטר ר' אליעזר דן רלב"ג, היה זה בחודש תמוז, והחיטים נמצאו כבר בביתו, בקש הרב מבריסק את תלמידו, הצדיק ר' הירש מיכל זצ"ל, לקחת את שק החיטים ממשפחת רלב"ג ולשמור עליהם, היות והוא חושש פן לא תוכל האלמנה לשמור עליהם כראוי, תקופה ממושכת עד הפסח הבא.

רבי הירש מיכל הרהר קצרות ואמר לרבו בהכנעה: בעצם הרי יוצאים ידי חובת מצה מהודרת גם כשאישה שומרת את החיטים, אלא שהרב חפץ ביתרון הידור. ואני חושש שבבואי לבית האלמנה לבקש ממנה את שק החיטים, אולי בחשבה באותו הרגע על בעלה המנוח תזיל דמעה אחת. יתכן שיש מקום לוותר הפעם על ההדור הרב ובלבד שלא לצער את האלמנה.

נענה הרב ואמר: אתה צודק, אתה צודק.

זהו גם אופן של ירידה אל העם, ע"פ דברי ה"נועם אלימלך".

מעלה ייגש להיכל מסוים, ושם יתנו לו תשובות על אותם השאלות, ואח"כ הוא יעביר אותם להרמב"ן ז"ל. וקבעו זמן ביניהם.

הגיע הזמן המיועד, ואין קול ואין עונה, שום תשובה לא מניעה, עד שהרמב"ן ישב פעם אחת על יד חלון ביתו, ודרך החלון הוא רואה את חברו.

קרא לו ושאל אותו: למה לא קיים את הבטחתו שהבטיח, ואמר לו, שבזמן שהגיע לבי"ד של מעלה הוא התבייש לשאול אותן השאלות, כי שם ראה שאין אלה כלל שאלות. שם הכל מיושב והכל מתורץ וכל הטענות והתרעומות של האדם על הנהגתו יתבו זה רק מפאת קוצר ראייתו, ולכן יש לו טענות לדעת מה זה ועל מה זה, אבל כשנמצאים שם רואים בחוש שכל מאי דעביד רחמנא לטב עביד.

וזהו שאומר הנועם אלימלך הק', שהצדיק אם נשאר למעלה לא יראה שום דבר רע, כי שם הכל נראה טוב ויפה, ולכן "וירד" הוא חייב לרדת ממדרגתו ולהתחשב בעולמנו, זה עולם המעשה.

וגם אחרן כשרצה לברך את העם נשא את ידיו. דהיינו, שהתחשב עם הידיים שהם עולם עשיית, "וירד" וירד ממדרגותיו והשגותיו הגדולות כדי שיוכל לברך את כלל ישראל. כי כל אחד לפי מדרגתו צריך להרבות בזהירות.

וכן מסופר על הרב הקדוש ר' יחזקאל מקוזמיר, שהיה מחמיר מאוד ומדקדק הרבה בענייני פסח, והיה נוהר בחומרות גדולות. קודם הפסח היה מכין מים על כל ימי הפסח בחביות גדולות, והמים הביאו ממעיין אחד שמהוץ לעיר, והוא בעצמו נסע במרכבה אחרי העגלות להשגיח על שאיבת המים. לא הניח להעמיד על הרצפה שום דבר של פסח, אף בקבוק יין, כשקרה והעמידו, לא שתה מאותו הבקבוק, אעפ"י שדקדק לנקות בכנף את כל הסדקים שבין קרשי הרצפה. פעם אחת נתנו לו ביום הכיפורים כשהוא מלובש ב"קיטל" כסא לשבת כדי שיינפש, ובדק אם אין שם פירורי חמץ. כי אותו ה"קיטל" הוא לובש ל"סדר" בליל פסח.

החיתים של המצה השמורה שלו היו מונחים בשק, ואת השק הניחו בחבית. אותה חבית שוב הניחו בשק, צרור ותלוי בתקרה. והיה מעשה שרצו לשלוח את השק עם החיטים אל הריחיים והיו צריכים לחתוך החבל, שהשק היה קשור בו אל התקרה. והוציא אחד סכין של חמץ מכיסו לשם כך. נבהל הצדיק וצעק: חס וחלילה! תקחו סכין של פסח.

פרשת שמיני

לרדת אל העם

"וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם וירד מעשות החטאת והעולה והשלמים". (ט, כב)

כתב הרב "נועם אלימלך", וז"ל: ג"ל, דהנה הצדיק הולך תמיד בדביקות ודבוק בעולמות עליונים, ורק מחמת שתשוקתו תמיד על טובת ישראל שייטיב להם השי"ת בכל מיני שפע וברכה, מחמת זה הוא יורד קצת ממדרגתו ודביקותו.

אך בכל זאת, הוא פועל טוב במה שיורד קצת מהדביקות שע"י שרואים ב"א גודל תשוקתו ותאוותו לטובתם הוא מכניס בלבם יראת ה' ואהבתו שכולם לבבם יתעורר לעבודתו ית"ש.

וזהו וישא אהרן את ידיו, ע"ד "נשא לבבנו אל כפיים", הפי', דהיינו האדם אשר ישא ליבו לעבודת הבורא ית"ש, אז מחמת גודל האהבה והתלהבות שבו הוא מכה כף אל כף, ונמצא עבודת הבורא נקרא ע"ש ידיים.

וזהו "וישא אהרן את ידיו אל העם", פי' כנ"ל, שתשוקת הצדיק אל העם להיטיב להם.

"ויברכם וירד מעשות החטאת והשלמים", פי': עי' ירד ממדרגתו קצת, שמדרגת הצדיק היא תמיד לבדוק את עצמו בכל עת ובכל רגע – אולי חטא הלילה באיזה נדנוד חטא והרהור, והוא מהרהר בתשובה.

זה רמז חטאת ועולה שבא על הרהור, והשלמים רמז להדביקות שבו שעושים שלום בפמליא של מעלה. וע"י תשוקתו היה ממדרגתו קצת. עכ"ל.

ופי' דבריו ב"קול מנחם", על פי מה שמסופר על הרמב"ן ז"ל, שהיה לו חבר טוב שחלה ונטה למות, בקש ממנו הרמב"ן ז"ל שיסכים לקחת מידו פתק ובו מספר שאלות על מצבם של כלל ישראל הנתונים בצרה ובשביה, ובקש ממנו שכשיגיע לבית דין של

כמו שכתוב בפרשת שמע "אשר אנכי מצוך היום", ודרשו חז"ל בכל יום ויום יהיו בעיניך כחדשים, שהאדם חייב לראות את התורה כאילו היום נתנה, וכאילו היום נתחדשה, כי דבר שיש לו תדירות עלול להתיישן מחמת שיגרה ומאבד את ערכו.

בא ר"ש להוסיף ולומר, שביותר צריך זירוז במקום של חסרון כיס, כיוון שאין לכוהנים זכייה בבשר עולת התמיד, כמו בשאר הקרבנות, מפני שהיא נשרפת כולה על המזבח. מתוך כך אפשר שיתרשלו בעבודתה, התורה מצווה אותם לזרום.

כלל גדול לימדו אותנו חז"ל, שביותר צריך זירוז במקום של חסרון כיס, שאם הקב"ה נתן לאדם כל טוב, זה אינו חידוש כשעושה מעשים טובים. המבחן של האדם הוא ברנע שיש לו חסרון כיס בקיום המצוות ומעשים טובים, והוא נמצא במצב דחוק ופרנסתו מצומצמת, ואף על פי כן הוא מקיים את המצוות שיש בהן חסרון כיס, זה מעיד על גדלות.

ברוח זו פירשו המפרשים את כוונת הפסוק במלאכי (ג, י): "ובחנוני נא בזאת, אם לא אפתח לכם את ארובות השמים", כלומר: תבחנו בזה שתקיימו את התורה גם כשלא אפתח לכם ארובות השמים ולא אריק לכם ברכה עד בלי די.

כך גם פירשו את מאמר חז"ל במסכת יבמות (סג, ע"א): המלווה לעני בשעת דחקו, עליו הכתוב אומר: "אז תקרא וה' יענה" (ישעיה נח, ט), בשעת דחקו של המלווה ולא של הלווה.

כך גם פירשו את כוונת הנמרא בברכות (כ, ע"ב): אמר הקב"ה למלאכי השרת, היאך לא אשא להם פנים לישראל, שאני אמרת "ואכלת ושבעת וברכת", והם מדקדקים עליהם עד כזית ועד כביצה. פירוש שלא רק בשעה שאני משפיע עליהם כל טוב הם מברכים אותי, אלא גם בשעה שמוזנותיהם מצומצמים עד כזית ועד כביצה, הם מברכים אותי.

רמז זה נרמז לנו על ידי מצוות אכילת לחם עוני מיד עם יציאתם ממצרים, לסמל לנו שהתורה נתנה לקיים אותה גם בעניות. וכל המקיים את התורה מעוני סופו לקיימה מעושר, ומכיוון שהאדם עלול להיכשל מדרך הישרה וימעד תחת קשיי החיים, לכך התורה קוראת את האדם לזירוז ולחיווק.

פרשת צו

זירוז מיד ולדורות

"צו את אהרן ואת בניו לאמר זאת תורת העלה הוא העלה על מזקדה על המזבח כל הלילה עד הבקר ואש המזבח תוקד בו". (ו, ב)

רש"י מביא את דברי תו"כ האומר: "אין צו אלא לשון זירוז מיד ולדורות, אר"ש ביותר צריך הכתוב לזרוז במקום שיש הסרוך כיס".

חכמים דייקו את דרשתם ממה שהקב"ה התבטא כאן במילת "צו" לא כמו בשאר מיני הקרבנות שמיד התחילה התורה בהרצאת דיניהם, ולא השתמשה במילת "צו". כך התחילה פרשת ויקרא: "דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם אדם כי יקריב מכם", "אם עולה קרבנו", "ואם מן הצאן קרבנו", "ואם מן העוף", וכן בשאר הקרבנות.

ואם כאן בעולת התמיד אומר "צו", בודאי שבא ללמד אותנו איזה דבר. וזה מה שאמרו חז"ל: אין צו אלא לשון זירוז מיד ולדורות. כיוון שעולת התמיד נוהגת יום יום, לא בשאר הקרבנות שבאים בנדר ובנדבה, או על חטאים מסוימים שלא ידוע לנו זמן הבאתם, וייתכן שלא יהיו חוטאים ומתנדבים למשך כמה זמן.

משום כך התורה מצווה על קרבן עולת תמיד, כי כך דרך העולם, כשהאדם מתרגל לאיזו תופעה מסוימת שנתקל בה בתדירות, אינו מתפעל ממנה, לא מתרגש ולא מתרשם, אף על פי שהתופעה הזאת היא דבר פלא. לא כן דבר שהוא יוצא דופן, לא רגיל, כשהוא בא באופן פתאומי – כמה מתפעלים ממנו, אפילו שהוא דבר קל ערך.

למשל, אם האדם ינסה לחשוב קצת על אחת מיצירותיו של הקב"ה בעולם, כגון השמש, שבכל יום היא זורחת ושוקעת בערב. בודאי שיש מקום להתפעל על גודל היצירה, אבל מאחר וכבר התרגלנו לראות את המבצע הזה יום יום, שוב איננו מעורר אותנו להתפעלות. לשם כך אמרה התורה "צו את אהרן, אין צו אלא לשון זירוז מיד ולדורות.

ובעין זה מצינו בדברי הרי"ח הטוב ב"בן יהודע" על מה שאמרו חז"ל בסופה (ת, ע"א) – "הנית כל הרים ונגעות והשרה שכינתו על הר סיני": "ג"ל בס"ד מאמר דהע"ה 'אשא עיני אל ההרים מאין יבא עורי', פ"י אשא עיני אל ההרים הידועים שהם גבוהים, ולא זכו להשראת שכינתו בקבלת התורה, ובוה אדע ואבין, כי מאין, היא מידת הענווה, שהאדם הושב את עצמו לאין, ממנה יבוא עורי, שע"י הענווה אוכה לכל טוב". עכ"ל.

והראה לו שצריך שישמור את נפשו גם אחרי שעלה לגדולה שלא יסלק ענוותנותו, כי אם יתנאה יסתלק ממנו, והיינו: "והסנה בוער באש", כשהוא עולה לגדולה, "והסנה איננו אוכל", שלא יכלה ויסלק ענוותנותו.

ולכן בחר ה' במשה, כי היה עניו, וזה היה שבחו ששבחה אותו התורה – "והאיש משה ענו מאוד", ומספר "והאיש משה", כשהיה איש עולה לגדולה, מ"מ היה עניו, לכן סירב כמה פעמים לקבל ע"ע את השליחות לנאול את עם ישראל, עד שהקב"ה רמו לו בסנה שאיננו אוכל, שרק בגלל הדבר הזה שמשך רבנו נשאר בענוותנותו גם לאחר שהוא איש, הקב"ה בוחר בו, מפני שגם התורה שעם ישראל יקבלו אותה כשיצאו ממצרים אין התורה מתקימת אלא בענויים ושפלי רוח, והראיה שה' בוחר גם בחר סיני שהוא הנמוך.

והנה מאחר שלא היה משה עניו בגופו, לא בוש לדבר ולהוכיח ולילך בראש בראוי למנהיג, וזה גרם שעלה בדעת אהרן ומרים לחשדו שמתנאה, כי אדם יראה לעיניו, ובגופו לא נראה שהוא ענוותן.

והיינו דאמר טעם שחשדו למשה כי האיש משה שהיה איש בגבורתו, עניו מאוד, שהיה עניו בדעתו והם לא ידעו, וקב"ה מעיד עליו כנ"ל.

ואומר מעתה, כי במכוון שיגה ריב"ל לשונו ואמר ש"כל מי שדעתו שפלה", דבנמוכי רוח שמתחיל, הכל בכלל, שרוחו נמוך בטבעו, וגם בדעתו, ולכן מפרש שיחתו לבסוף, ואמר, שמי שדעתו שפלה הוא נבחר לה' מובח כאילו הקריב כל הקרבנות, מי שהוא עניו בדעתו ולא בגופו.

ואחר הצעת הדברים הנ"ל, יובן מ"ד דיכול אף לצורך משה היה מדבר (תורת הקרבנות), ת"ל לאמר בשביל ישראל ולא לצורך משה, היינו כי משה רבנו ע"ה שהיה עניו מכל אדם והיה עניו בדעתו, לא היה צריך לשום קרבן כי הוא כאילו הקריב כל הקרבנות.

והמאן דאמר שחולק עליו וסובר שהדיבור היה גם למשה, הכוונה היא לטובת משה, פירוש, כיוון שבזמן שאין ביהמ"ק קיים הקב"ה נוטל צדיק ומכפר על הדור. יוצא, שאם יכולים להקריב קרבנות נעשית טובה עם הצדיק (בבחינת משה), שהקב"ה לא יצטרך לקחת אותו.

לכן מי שעניו בגופו אינו יכול לעמוד ולהילחם על קדשי ישראל במסירות נגד שונאי הדת ומחלליה, לא כן מי שהוא עניו בדעתו, יוצא להילחם בחירוף נפש נגד מהרסי הדת וכו', כמו שראינו אצל דוד המלך: מצד אחד הוא אומר "ואנכי תולעת ולא איש", ומצד שני הוא אומר "ואדברה בעדותך נגד מלכים ולא אבוש", שהיה עניו בדעתו.

וכן מצינו אצל משה רבנו ע"ה את אותו הדבר, שכשראה את העגל ואת המחולות, נתן את ההוראה: מי לה' אלי. עברו משער לשער והרנו איש את אחיו וכו', לחם את מלחמות ישראל – סיחון ועוג, והוכיח את ישראל תוכחות קשות בעת הצורך.

ומצד שני היה סבלן ומוחל על כבודו, כמו שאמרו חז"ל (חולין פט, ע"א): אמר רבא ואיתמא רבי יוחנן, גדול שנאמר במשה ואהרן יותר ממה שנאמר באברהם, דאילו באברהם כתיב "ואנכי עפר ואפר", ואילו במשה ואהרן כתיב "ונחנו מה". ואמר רבא ואיתמא רבי יוחנן, אין העולם מתקיים אלא בשביל משה ואהרן, כתיב הכא "ונחנו מה", וכתיב התם "תולה ארץ על בלימה", ע"כ.

וכן ציווה ליהושע שהיה ענותן בדעתו – "לא תירא ולא תחת" (דברים לא, ח), וכן ציווה דוד לשלמה בנו: "וחזקת והיית לאיש ושמרת את משמרת ה'" (מלכים א ב). היינו, בדבר שיגיע להעמיד הדת ולשמור משמרתו, תחוק ותחיה לאיש בגבורת איש עומד על המשמר בלי פחד ורתת.

והן הן דברי המדרש, יכול עניו בגופו, ת"ל "והאיש משה", היינו שהיה איש בגבורת איש, ולא רק בטבע רק היה לו חזק לב לעמוד נגד איש, מ"מ היה עניו מאוד מכל האדם, שהיה עניו בדעתו, ונ"ל דלכן נקרא בתואר "איש אלוקים", לומר שמרע"ה היה איש בדבר אלוקים, אם היה הדבר נוגע לדבר אלוקים היה עומד חזק בכוח איש, והיינו איש אלוקים וא"ש.

ועל דרך זה פירש ה"כתב סופר" (דף פז, ע"ב) את הפסוק "וזה לך האות כי אנכי שלחתיך", הקב"ה רמו לו למשה בלבת אש מתוך הסנה משאחז"ל: אין הקב"ה משרה שכונתו אלא על ענוים ושפלי רוח.

ואם הגביה עצמו, חכמתו ונבואתו מסתלקות, וסנה מרמו על ענווה ואש על הנאווה שעולה מעלה, לכן – "וירא ה' אליו בלבת אש מתוך הסנה", לומר: כל המשפיל עצמו כסנה, הקב"ה מגביהו ועולה למעלה למעלה כאש.

ר"ל הגם שידמה לך שנכנע מלפניו, אינו כן כי רק נכנע מפני מיראת העונש, ולכן ע"י שנכנע מפני לא אביא הרעה בימיו. וע"י שלא נכנע מלפני אביא הרעה בימי בנו ולא תבוטל הנזרה בהחלט.

וכן מובא במס' סוטה (ה, ע"ב): א"ר יהושע בן לוי: בוא וראה כמה גדולים נמוכי רוח לפני הקב"ה, שבשעה שביהמ"ק קיים, אדם מקריב עולה – שכר עולה בידו, מנחה – שכר מנחה בידו, אבל מי שדעתו שפלה, מעלה עליו הכתוב כאילו הקריב כל הקרבנות כולם, שנא': זבחי אלוקים רוח נשברה, ולא עוד אלא שאין תפלתו נמאסת, שנא': לב נשבר ונדכה אלוקים לא תבוה, זבחי – כל הזבחים במשמע.

מוכת מכאן בדברי הרמב"ן, שמטרת הקרבן להכניע את לב האדם, ולמי שהוא נכנע בלאו הכי, אינו זקוק לקרבן.

אולם יש לדייק בדברי ריב"ל – למה התחיל ב"נמוכי רוח" וסיים ב"מי שדעתו שפלה".

וביאר ה"כתב סופר" בדרשותיו (דף קב ע"ב): שישנם ב' סוגי ענוה יש ענוה בדעת ויש ענוה בנוף, הענווה המשובחת היא הענווה בדעת, והוכיח זאת מהשייכות בין הפסוקים (במדבר יב, א) "ותדבר מרים ואהרן במשה על אודות האישה הכושית אשר לקח כי אישה כושית לקח", "ויאמרו חרק אך במשה דבר ה' הלא גם בנו דבר וישמע ה'". ומיד אח"כ כתוב: "והאיש משה ענו מאד מכל אדם אשר על פני האדמה".

נשאלת השאלה, איך באמת עלה על דעתם לדבר על משה שהוא עניו והתורה מעידה עליו.

ומסביר הרב ז"ל עפ"י דברי הילקוט שם שאמר (ברמזו תשלט): והאיש משה עניו מאוד בדעתו, או עניו מאוד בנופו, ת"ל: ועשית לו כאשר עשית לסיחון מלך האמורי, ירד על סיחון והרגו, ירד על עוג והרגו, היכן מרומז בפסוק שהיה עניו בדעתו.

היישוב לכך, שישנן שתי מדרגות בענווה, א, האדם סובל את חרפתו, מפני שאין בכוחו הפיזי להתמודד עם המעליבים. משום כך הוא נסוג, אבל בתוך תוכו אינו מוחל למי שעשה לו רעה – זה נקרא עניו בנופו. ב, האדם יכול להשיב מלחמה שערת, אבל בגלל ענות דעתו מוחל וסולח, כמ"ש: אל יתהלל החכם בחכמתו וכו', וזו נקראת ענווה בדעת.

ויותר ראוי לשמוע הטעם שאומרים בהם, כי בעבור שמעשי בני אדם נגמרים במחשבה ובדבור ובמעשה, ציווה השם כי כאשר יחטא יביא קרבן, יסמוך ידיו עליו כנגד המעשה, ויתוודה בפיו כנגד הדיבור, וישרוף באש הקרב והכליות שחם בלי המחשבה והתאוה, והכרעים כנגד ידיו ורגליו של אדם העושים כל מלאכתו, ויזרוק הדם על המזבח כנגד דמו בנפשו, כדי שיחשוב אדם בעשותו כל אלה כי חטא לאלהיו בגופו ובנפשו, וראוי לו שישפך דמו וישרף גופו, לולא חסד הבורא שלקח ממנו תמורה וכופר הקרבן הזה שיהא דמו תחת דמו, נפש תחת נפש, וראשי אברי הקרבן כנגד ראשי אבריו, והמנות להחיות בהן מורי התורה שיתפללו עליו וקרבן התמיד, בעבור שלא ינצלו הרבים מחטוא תמיד, ואלה דברים מתקבלים מושכים את הלב כדברי אנדה.

יוצא איפה, כיוון שהקב"ה אינו מעוניין בקורבנות לכשעצמן, כמו שאומר הפסוק (בשמאל ב טו, כב): "ויאמר שמואל החפץ לה' בעולות וזבחים כשמוע בקול ה', הנה שמוע מזבח טוב להקשיב מחלב אילים", רק כוונתו לחוס על נפש החוטאת כדי שתחזור בתשובה, וע"י שהאדם מעלה בדעתו שכל הפעולות הנעשות בבעל חיים היו ראויות להיעשות בו מפני חטאיו, ייכנע לבו ויחזור בתשובה.

ועיקר התשובה היא הכנעת הלב, כמו שאומר הפסוק (מלכים א כא, כט): "הראית כי נכנע אחאב מלפני, יען כי נכנע מפני לא אביא הרעה בימיו, בימי בניו אביא הרעה על ביתו".

ב"מצודת דוד" כתב: "האם נותן אתה לב לראות אשר נכנע אחאב מלפני, ורצונו לומר לא מפחד העונש כי אם מגדולת האדון ה'". כנראה יצא לו לפרש כך בגלל החזרה "יען כי נכנע מפני".

אולם המלבי"ם בפירושו כותב: הבדל בין מלפני ובין מפני, שמלפני הוא מפני גודלו ורוממותו, ומפני הוא מפני יראת העונש, הנכנע מלפניו ישתדל להתקרב אל ה' ולעבדו וייכנע מרוממותו, והנכנע מפניו יתחבא ויברח מפניו להינצל מעונשו.

וזה עתה נצטוו לפרוש מזה, ויען כי קשה לפרוש מהרגל במאות שנים, הונח להם להשתמש בעניין זה בקודש, כמבואר.

לא אוסיף עוד לקלל את האדמה בעבור האדם (שם), והבל הביא גם הוא מבכורות צאנו ומחלביהו, וישע ה' אל הבל ואל מנחתו (שם ד, ד), ולא היה עדיין בעולם שמץ ע"ז כלל, ובלעם אמר את שבעת המזבחות ערכתי ואעל פר ואיל במזבח (במדבר כג, ד), ואין דעתו עתה לשלול ממנו אמונות רעות, ולא נצטווה בכך, אבל עשה כן לקרבה אל האלהים כדי שיחול עליו הדיבור ולשון הקרבנות את קרבני לחמי לאשי ריח ניחוחי (שם כת, ב), וחלילה שלא יהא בהם שום תועלת ורצון רק שוללות ע"ז מדעת השוטמים¹⁴.

¹⁴ תפיסותיו של הרמב"ן על דברי הרמב"ם במעם הקרבנות נסתרות מהמקורות הבאים, שכנראה הרמב"ם הסתמך עליהם, ועל פיהם כתב את הפעם למצוות הקרבנות.

המקור הראשון הוא בתורה בפרשת אחרי (ויקרא יז, א-ז): ה' מצווה שמי שרוצה לשחוט, צריך לשחוט לפני משכן ה', שאם לא כן "דם ייחשב לאיש ההוא, דם שפך ונכרת האיש ההוא מקרב עמו, ולא יזבחו עוד את זבחיכם לשעירים אשר הם זונים אחריהם חקת עולם תהיה זאת להם לדרותם".

המקור השני הוא דברי המכילתא על הפסוק "משכו וקחו לכם צאן ושחטו הפסח", מהו משכו, משכו מע"ז, ושחטו הפסח לשם ה', כלומר: אל תקריבו לע"ז אלא לה'.

המקור השלישי – מדברי המדרש רבה על הפסוקים שהבאנו מפרשת אחרי, עה"פ "איש איש אשר ישחט", רבי פנחס בשם רבי לוי אמר: משל לבן מלך שגם ליבו עליו והיה למוד לאכול בשר נבלות ומרפות. אמר המלך: לוא יהיה תדיר על שולחני ומעצמו הוא נדור. כך לפי שהיו ישראל להוטים אחרי ע"ז במצרים, והיו מביאים קרבניהם לשעירים, והיו מקריבים קרבניהם באיסור ופורעניות באות עליהם, אמר הקב"ה: לוא יהיו מקריבים לפני באוהל מועד ויהיו נפרשים מע"ז, ויהיו ניצולים.

ומה שהרמב"ן העיר מהקרבנות של קין והבל, והיה יכול להעיר גם מהו"ל בשבת (כת, ע"ב), דא"ר יהודה, שור שהקריב אדם הראשון, קרן אחת היתה לו במצחו, שנא' "וייטב לה' משור פר מקרין מפרים".

אפשר לומר, ואמר הרב "תוספת ברכה", שבאמת מנהג הקרבת הקרבנות לה' היה קדום כפי הנ"ל עוד מאדם הראשון, ונהגו בו לאות כבוד והוקרה לה', שהיה נדבר עמהם כדבר איש אל רעהו כמו שנאמר על משה "וידבר ה' אל משה", פנים אל פנים כאשר ידבר איש אל רעהו.

ואחרי שהתלו הדורות לעבוד לע"ז, שיתפו להם מנהג זה של הקרבנות, ועוד הוסיפו עליו פרטים ודמיונות שונים, והגיע הדבר למצרים ויתערבו ישראל בגוים וילמדו ממעשיהם להקריב לפסלים ולאילים.

ובהמשך דברי הילקוט שמעוני (רמז תלא) שהביא רש"י, נאמר: אלעזר בן דהבאי אומר: יכול היה מדבר עימו לצורך עצמו, ת"ל לאמר, לצורך ישראל היה מדבר עימו, ולא היה מדבר עימו לצורך עצמו. ד"א יכול לא היה מדבר עימו לצורך הקהל, ת"ל לאמר, מדבר היה עימו לצורך עצמו.

מה הסבר מחלוקתו של אלעזר בן דהבאי עם ה"דבר אחר", הראשון מסביר לאמר לצורך ישראל והשני מסביר לצורך משה.

וכדי לבאר העניין לעומקו, יש להקדים דברי הרמב"ן בפ"ו על התורה (ויקרא א, ט) כתב וז"ל: "והנה בכתוב הזה טעם הקרבנות שהם אישה ריח ניחוח לה" – ואמר הרב במורה הנבוכים (ג, מו) כי טעם הקרבנות, בעבור שהמצרים והכשדים, אשר היו ישראל גרים ותושבים בארצם מעולם, היו עובדים לבקר ולצאן, כי המצרים עובדים למלה והכשדים עובדים לשדים אשר יראו להם בדמות שעירים, ואנשי הודו עד היום לא ישחטו בקר לעולם.

בעבור כן ציווה לשחוט אלה השלשה מינין לשם הנכבד כדי שייודע כי הדבר שהיו חושבים כי הם בתכלית העבירה הוא אשר יקריבו לבורא, ובו יתכפרו העונות כי כן יתרפאו האמונות הרעות שהם מדווי הנפש, כי כל מדווה וכל חולי לא יתרפא כי אם בהפכו אלה דבריו ובהם האריך.

והנה הם דברי הבאי, ירפאו שבר גדול וקושיא רבה על נקלה, יעשו שולחן ה' מגואל, שאיננו רק להוציא מליבן של רשעים וטיפשי עולם, והכתוב אמר כי הם להם אישה לריח ניחוח.

וגם כי לפי שטותם של מצרים לא תתרפא מחלתם בזה, אבל תוסיף מכאוב, כי מחשבת הרשעים הנזכרים לעבוד למזל טלה ומזל שור שיש להם כוח בהם כפי מחשבתם, ולכן לא יאכלו אותם לכבוד כוחם ויסודם, אבל אם יזבחו אותם לשם הנכבד זה כבוד להם ומעלה, והם עצמם כך הם נוהגים, כמו שאמר (ויקרא יז, ז) ולא יזבחו עוד את זבחייהם לשעירים, ועושי העגל זבחו לו והרב מזכיר שהיו מקריבים ללבנה בכל ראשי חודשיהם, ולשמש בעלותה במזלות הידועים להם בספריהם, ויותר תתרפא המחלה באכלנו מהם לשובע שהוא אסור להם ומנוגה בעיניהם ולא יעשו כן לעולם.

והנה נח בצאתו מן התיבה עם שלשת בניו, אין בעולם כשדי או מצרי הקריב קרבן וייטב בעיני ה', ואמר בו (בראשית ת, כא): וירח ה' את ריח הניחוח, וממנו אמר אל לבו:

פרשת ויקרא

מידת הענווה במקום קרבן

"ויקרא אל משה וידבר ה' אליו מאהל מועד לאמר". (א, א)

"לאמר, צא ואמור להם דברי כיבושים, בשבילכם הוא נדבר עמי. שכן מציינו שכל ל"ח שנה שהיו ישראל במדבר כמנודים, מן המרגלים ואילך, לא נתייחד הדיבור עם משה, שנא' (דברים ב): "ויהי כאשר תמו כל אנשי המלחמה למות וידבר ה' אלי לאמר", אלי היה הדיבור. ד"א, צא ואמור להם דברי והשיבני אם יקבלו, כמו שנא' "וישב משה את דברי העם וגו'" (רש"י).

ביאור דבריו, דק"ל דמילת "לאמר" מיותרת, שהרי כתוב אח"כ דבר אל בני וכו', לכך פירש דלאמר בא לרבות, דלא סגי דלימא להו הדיברות כאשר הם, אלא שיאמר להם מדידיה דברים להמשיך את לבם ולקרנם לתורה, ואה"נ דבכל מקום שכתוב וידבר ה' אל משה לאמר, דבר אל בני וכו' הוי פירושו כי הכא, דמלבד אותו הדבור, ציודו שיאמר להם דברים של כיבושים וכו', ולא הוצרך רש"י לכתבו בכל דוכתא דמחכא נשמעיניה.

ומשום שקשה על הפרוש הנ"ל איך אפשר לפרש את מילת "לאמר" שעולה על ישראל, הרי עדיין לא נאמר "דבר אל בני", ועוד, הרי כתוב אח"כ עוד פעם "דבר אל בני ואמרת", וממנה אפשר ללמוד שיאמר דברי כיבושין, וממילא לאמר נשארה מיותרת, לכך פי': ד"א צא והשיבני דבר וכו'.

ומשום שקשה לפי' השני, הרי כבר לימד אותנו דרך ארץ זה הפסוק "וישב משה את דברי העם" וכו', משום כך נצרך גם לפירוש הראשון.

ובספר "עמר נקא" כותב, שדווקא כאן היה צריך לומר דברי כיבושין, משום דהוי דבר שיש בו חיסרון כיס, שהוא התחלת דברי הקורבנות, אבל במקומות אחרים לא, לכך פי' ד"א צא ואמור להם וכו'.

רבים חשבו שההשכלה והחכמה שהשכילו וגדלו העמים שבימינו אלו, הן יביאו לכך שהאנושות תבוא לידי תיקון המידות והמעשים, לצדק וליושר. אולם מאורעות השנים האחרונות באו ומפחו על פניהם והעידו כחשם לפניהם.

דור דעה ועם מלא חכמה ומדע כעם הגרמני ימ"ש, עם שמקיף בחכמתו כל מקצועות הטבע, בהמצאות מחוכמות, מחדש בכל יום דברים גדולים בכל פינות החיים חדשים לבקרים, ומוכשר היה להגדיל החי שבאדם שלו, הרבה יותר מחייתו יער הטורפים והפרעים והדורסים, עדים הם מעשיהם האיומים אשר תצלינה כל אוזן שומעת, אלמלי היינו מבינים לשון חיות היינו שומעים גם מהם מחאות גדולות, על מעשי תעתועים כאלו שלא נשמע כמותם בכל מרחבי תבל מימות עולם.

וזה כוונת הכתוב "ונתתי שלום בארץ ושכבתם ואין מחריד" וזה יכול להיות רק אם יתקיים גם "והשבתו חיה רעה מן הארץ" חד אמר מעבירין מן העולם וחד אמר משביתן מן העולם שלא יזיקו, ויתכן לומר ששניהם לא פליגי כלל, רק מר אמר חדא ומר אמר חדא ובה"ג מצינו בנדה מ"ז.

והכי נמי מר אמר מעבירין מן העולם, לאנשים כאלו שנתגדלו ונתרבו לפריצי חיות רעות כאלו אין תקווה להשלום להתקיים, רק בשחיתה רעה הלזו מעבירין מן העולם מכל וכל לשורשן ולהכריתם לאנשים אלו, וחד אמר משביתן מן העולם שלא יזיקו, על שארי האנשים בא הייעוד וההבטחה שהחיה שבאדם יושבת בהם, שיודככו מהחיותיות שבהם ויבואו לידי אנושיות נמורה בטהרת המידות, ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים, אז יקוים וחרב לא תעבור בארצכם, ויהיה שלום אמיתי.

זוהי מאמר תמותה, מה השאלה מה ראו וכו', הלא פסוק מפורש ונקדשתי בתוך בני ישראל, ועבודה זרה הוא ביהרג ואל יעבור, ועין תוס' שם.

וביאר בתוספת נופך, דהנה ידוע שכשישראל באו לקבל תורה בסיני, הקדימו נעשה לנשמע בביטחונם הגדול שייתן להם השי"ת מצוות כאלו שאפשר לקיימם, ולא יעמים עליהם חובות כאלו שאי אפשר לפורעם, – וכן הוא שהתורה עם כל מצוותיה המרובות ועם כל סעיפיה, דרכיה דרכי נועם, וכל מי שרוצה לקיימם אפשר לו.

ובמ"ש הכ"ס מאמר חו"ל: "אין המקום מכבד את הבריות אלא הבריות מכבדים את המקום", המקום זה הקב"ה, מקומו של עולם, אין מכבד את הבריות, כלומר: אין מכבד עליהם מצוות כאלו שאי אפשר לקיימן, אבל הבריות מכבדים את המקום, בשעה שעושים עבירות, שזה נגד רצון הקב"ה, גם אז מבקשים מהקב"ה שיצליחו, וכמאמר חו"ל: נבא על פום מחתרתא רחמנא קריא, וכביכול שבזה מכבדין את המקום זה הקב"ה.

ולכאורה מצווה זו למסור את עצמו למיתה על קידוש ה', היא דבר שאי אפשר לקיימה, יען כי זה נגד הטבע, וכידוע שבכל בעל חי, הטבע שיתאמץ בכל כוחו להעמיד את חייתו, כלומר רצון והשתוקקות לחיות ולהתקיים, וא"כ מצוות מסירות נפש להמית את עצמו, לכאורה נגד הטבע ואין בכוח האדם למלאותו.

אמנם אם נמצא בע"ח בעולם שהקב"ה שתל בו טבע זה, שהוא מפיל את עצמו לתנור אש ונשרף שם, נדע כי נמצא כוח זה באדם שלעת הצורך יכול ג"כ להישרף ולמסור נפשו עבור קדושת השי"ת.

זוהי הכוונה, מה ראו חנניה מישאל ועזריה למסור עצמן לכבשן האש, היאך יכלו לקיים זאת בפועל, הלא זה נגד טבע האדם ויכולתו, ובכלל היאך צווה הקב"ה מצווה כזו שא"א לקיימה והתשובה שמצאו טבע זה בצפרדעים וממילא יש כוח זה גם באדם.

נמצינו למדים, שכל הטבעות והתכונות כוחות והמידות, הנמצאים גם בחיות יער, חיות טרף שבכל קצווי תבל נמצאים גם באדם, גם הטובות אם הרעות הם והיפוכיהן, רק האדם בדעתו ובבינתו שחונן מהשי"ת הוא צריך להשתמש בהם בשעה הנדרשת ובמקום הנדרש, ובייחוד הטבעים והתכונות של חיות הטורפות שישנם גם באדם, צריך הוא בכוח השכל האנושי שלו לשרש אחריהם ולוכד אותם ולהשתחרר מהחיות שבאדם שלו.

ו"ל בהל' תשובה פ"ז ה"ג: אל תאמר שאין תשובה אלא מעבירות שיש בהן מעשה, כגון זנות וגזל וגניבה, אלא כשם שצריך אדם לשוב מאלו, כך הוא צריך לחפש בדעות רעות שיש לו, ולשוב מן הכעס ומן האיבה ומן הקנאה ומן ההיתול ומרדיפת הממון והכבוד ומרדיפת המאכלות וכיוצא בהן, מן הכל צריך לחזור בתשובה. ואלו העוונות קשין מאותן שיש בהן מעשה, שבזמן שהאדם נשקע באלו קשה לו לפרוש מהם, וכן הוא אומר יעזוב רשע וגו'.

וכן משמע בזה"ק פ' פנחס (ר"ל ע"ב) וז"ל: ויאמר אלהים נעשה אדם בטר דאשלימו לעבדותיהו כל אומן ואומן אמר לון קודשא בריך הוא אומנותא חדא אית לי למעבד דיחא שותפא חלנא אתחברו כלבו כחדא למעבד ביה כל אחד ואחד מחולקא דיליה ואנא אשתתף עמכון למיהב ליה מחולקא דילי והיינו נעשה אדם בצלמנו כדמותנו עכ"ל הוזהר.

מבואר מדבריו, שכל המידות והכוחות הטובים והרעים הם והיפוכיהן הנפוצות בכל יצורי הברואה, קיבץ הקב"ה ונתנם באדם, נמצא שגם הארי וגם הדוב, וגם הנמר, גם הנשר, שוכנים בקרב האדם, עד שהוזה"ק מכנה אותם שותפים בבריאת האדם, וזוהי ג"כ כוונת חז"ל באבות דר"ג, שהאדם הוא עולם קטן, בו נקבצו ובאו כל הכוחות והמידות גם יחד, העזות שבנמר, הצניעות שבחיתול, הזרירות שבנמלה הנאות שבסוס וכן הלאה.¹

ובמלבי"ם שם מביא בשם החוקרים הקדמונים, שאם יבקר אדם בטבעי בע"ח ומצא איזה בע"ח באיזו תכונה או איזה כוח, ידע אז שמידה זו נמצאת גם בנפשו נפש האדם. ובה מבאר בטוב מאמר חז"ל פסחים (נג, ע"ב): את זו דרש תודוס איש רומי, מה ראו חנניה מישאל ועזריה למסור את עצמם לכבשן האש, למדו ק"ו בעצמן מצפרדעים: מה צפרדעים שלא נצטוו על קידוש ה' כתיב "ועלו ובאו בתנורך ובמשארותיך", אנו שנצטוונו על אחת כמה וכמה.

מאליו שהיטודות לא צריכים לפרט. כן הדבר הזה: בניין התורה לא יתכן בלי יסודות המידות, דהיינו להפוך בארץ החומריות עמוק עמוק, לשרש אחר המידות הרעות ולהשליכן, ולמלא את אח"כ במידות טובות אשר עליהם ישתת הבניין הגדול והנהדר – בניין התורה.

¹ מאמר הוזה"ק הזה מובא במלבי"ם (בראשית ב, יט), ועיין בנימוקי הרמב"ן עה"ת שם כעין זה.

כי לא היה הטרף בחיות הרעות רק מפני הטאו של אדם, כי נגזר עליו להיות טרף לשניהם והושם הטרף טבע להם גם לטרוף זו את זו, כידוע כי במרפס האדם פעם אחת יוסיפו להיות רעים יותר. וכן אמר הכתוב: וילמד לטרוף טרף אדם אכל.

והנה בבריאתו של עולם נאמר בחיות שנתן להם העשב לאכלה דכתיב (בראשית א ל) ולכל חית הארץ ולכל עוף השמים ולכל רומש על הארץ אשר בו נפש חיה את כל ירק עשב לאכלה, ואמר הכתוב "ויהי כן", כי הוא הטבע אשר הושם בהם לעד, ואחר כך למדו הטרף מפני החטא הממית כאשר פירשתי.

וכשהותר שחיטת בעלי החיים לבני נח אחרי המבול והזהיר על האדם (שם ט ה) ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש וגו' את נפש האדם, ולא נפש חיה מיד חיה בחברתה, נשארו על מנהגם לטרוף. ובהיות ארץ ישראל על השלמות, תשבת רעת מנהגם ויעמדו על הטבע הראשון אשר הושם בהם בעת יצירתם, וכבר הזכרתי מזה בסדר תולדות נח (בראשית טו).

ועל כן אמר הכתוב על ימי הגואל היוצא מגזע ישי, שישוב השלום בעולם ויחדל הטרף ורעת הבהמה וכל הרמש כאשר היה בטבעם מתחילה. והכוונה היתה בו על חוקיהו שביקש הקב"ה לעשותו משיח (סנהדרין צד א), ולא עלתה זכותם לכך, ויהיה המעשה על המשיח העתיד לבא. עכ"ל.

נמצינו למדים לפי דברי הרמב"ן, שוהשבתי חיה רעה קאי על המידות הרעות שהקב"ה הטביע בחיות עקב חטא אדם הראשון, ומידות אלה יוסרו מהחיות כשבחוקתי תלכו.

והנה הרמב"ם כתב שכן הדבר כשאדם חוזר בתשובה, יש לו לחזור לא רק מהעבירות שיש בהם מעשה, אלא גם את המידות הרעות יש לאדם לשרש אותם מקירבו¹.

¹ ובספר לב אליהו ח"א דף רצ"א הסביר למה התורה לא האריכה בעניין המידות כמו בשאר המצוות, מהר"ו מתרץ קושיה זו בספרו שערי קדושה על דרך הסוד ועיקר תירוצו יובן על פי משל, לאחד שחתם על הוזה עם קבלן לבנות לו בנין גדול בן הרבה קומות, לאחר כמה זמן בא הקבלן בטענה שלא כתבו עניין היסודות בחוזה, ושישלמו על כך בנפרד, ע"ז הושיבו בעל הבניין; וכי על מה חשבת לבנות הבניין, על האוויר, מוכן

זוה הטעם ששמחים ביום ל"ג בעומר שהוסמכו חמשה תלמידים ע"י רבי עקיבא שהמשיכו להפיץ תורה בעם ישראל.

והשלום יתכן רק בתורה שאין עוה אלא תורה, וה' עוה לעמו יתן אזי יברך את עמו בשלום.

והשבתי חיה רעה מן הארץ

"ונתתי שלום בארץ ושכבתם ואין מתריד והשבתי חיה מן הארץ וחרב לא תעבור בארצכם". (כו, ו)

וכתב האור החיים וז"ל: "והשבתי חיה רעה, פי' לצד שהבטיחם ה' שיהיו יושבים בטח איש תחת גפנו ותאנתו, מזה יסובב שהדרכים הרחוקים קצת מן הישוב תתמעט בהם רגל דורכת, וכיוון שכן ימצאון שם חיות המדבריות ויתקרבו לבא אל היישוב. לזה אמר והשבתי חיה רעה מן הארץ, פי' ארץ אשר בא בה המיחוש שתהיה בו חיה רעה, שהוא מקום הקרוב ליישוב, ולזה לא אמר בארצכם כמו שהתחיל לומר בסמוך – מלפניה ומלאחריה.

והרמב"ן ביאר בזה וז"ל: "והשבתי חיה מן הארץ", על דעת ר' יהודה שאמר מעבירין מן העולם, הוא כפשוטו, שלא יבואו חיות רעות בארצכם, כי בהיות השובע וברבות הטובה והיות הערים מלאות אדם – לא תבאנה חיות ביישוב.

ועל דעת ר' שמעון שאמר משביתן שלא יזיקו, יאמר: והשבתי חיה רעה מן הארץ. והוא הנכון, כי תהיה ארץ ישראל בעת קיום מצוות כאשר היה העולם מתחילתו קודם חטאו של אדם הראשון, אין חיה ורמש ממית האדם, וכמו שאמרו, אין ערוך ממית אלא החטא ממית, וזה שאמר הכתוב: ושעשע יונק על חור פתן, וכן: פרה ודוב תרעינה ואריה כבקר יאכל תבן.